

România literară

SĂPTĂMÎNAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR

Joi, 30 august 1990

(Anul XXIII)

35

Motive de îngrijorare

CELE CE SE PETREC acum în Piața Universității mi se par un avertisment de care trebuie să țină seama, în egală măsură, atât guvernul cât și opoziția. Manifestațiile tulburi politice, spontane sau nu, se cuvin analizate cu atenție, întrucât ele dovedesc atât slăbiciunea partidului de guvernământ cât și a partidelor de opoziție. În ciuda faptului că la noi există la această oră peste o sută de partide, deci, în mod normal, fiecare alegător ar putea opta politic într-o anumită direcție, partidele nu acoperă opțiunile tuturor alegătorilor. Faptul în sine n-ar trebui să ne îngrijoreze dacă la noi nu ar exista forțe reziduale ale dictaturii comuniste pentru care democratizarea vieții politice în România constituie un inconvenient. Atmosfera de extremism politic convine celor care, pe acest fond, își pot oferi serviciile, de care altfel n-ar avea nimeni nevoie, celor care, compromiși sub vechiul regim, pot reapărea sub chipul de salvatori ai patriei și de moderatori ai conflictelor politice, într-un cuvânt, tuturor celor marginalizați prin înlăturarea dictaturii, tuturor celor pentru care demontarea structurilor comunismului reprezintă o primejdie personală.

Manifestațiile de felul celor care au loc de mai multe zile în Piața Universității pot duce, treptat, la sporirea disproporționată a importanței politice a forțelor de ordine și la diminuarea rolului oamenilor politici. De aici până la reparația unui stat polițienesc sau cum vreți să-i spuneți, menit să garanteze liniștea cetățenilor, distanța e îngrijorător de mică. Manifestațiile (așa zis) neorganizate în care cei care demonstrează folosesc bita ca argument politic și conotațiile politice ale Pieței Universității (anticomunism, non-violență, democratizare) pentru a irita opinia publică și a o face favorabilă măsurilor de forță sînt, de fapt, prototalitariste. Nu mă îndoiesc nici o clipă că această reparație „spontană” seară de seară a manifestațiilor dintre care, o bună parte, persoane pentru care întărirea forțelor de ordine poate constitui o distracție în sine, ascunde lideri. Și nu dintre cei pe care mulțimea și-i alege spontan. La această oră, există foarte multe șanse de a putea manevra opinia publică de la noi cu lozincă **Jos comunismul**. Speculind mitologia Revoluției, tinerii pot fi atrași în mișcări care sub deviza luptei pentru democratizare să urmărească de fapt tocmai desființarea democrației.

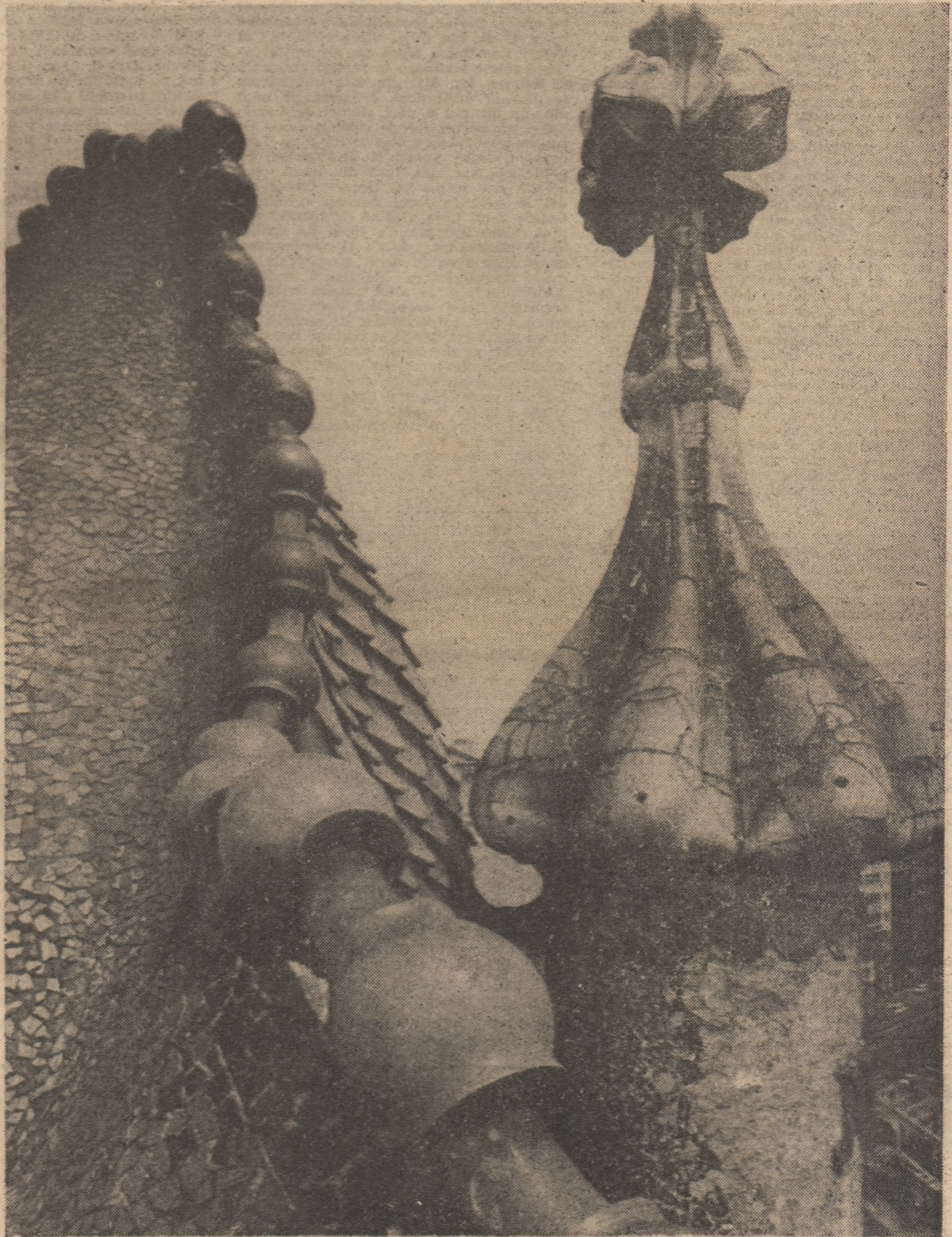
Sînt numeroase voci în public la această oră care, tot mai pe față, exprimă nostalgia după „răposatul” și după „ordinea” din România ceaușistă. Există gazete care, agresiv, iau apărarea „patrioților” din fostul guvern și se străduiesc să ofere o imagine idilică a securității. Gazete care se străduiesc să compromită, atât guvernul cât și opoziția structurată în partide politice și asta agitînd cauza națională. Problema minorităților în România nu se rezolvă prin incitarea spiritelor și cu atât mai puțin prin indemnuri la violență. În acest fel ea rămîne deschisă și întirzile sau poate duce chiar la anularea procesului de democratizare de la noi, întrucît, pe de o parte, guvernul e acuzat că nu ia măsuri foarte împotriva manifestațiilor naționaliste, iar pe de altă, opoziția e acuzată că ar sprijini aceste manifestații. Se urmărește, e limpede, crearea unei falii între guvern și opoziție, deci în calea dialogului politic normal care să ducă la soluții politice, nu la soluții de forță motivate prin starea de urgență.

Manifestațiile din Piața Universității fac parte din categoria celor care pot provoca anularea dialogului politic și care pot compromite imaginea României sub raportul maturității noastre politice.

De aceea e insuficient că în cotidienele independente sau de partid apar articole care dezavuează aceste manifestații. E nevoie de reportaje detaliate care să ofere opiniei publice o imagine obiectivă asupra acestui fenomen. E nevoie, de asemenea, ca liderii partidului de guvernământ și liderii partidelor de opoziție să adopte o strategie politică fermă, pentru a discredita speculațiile privitoare la posibilul lor amestec în demonstrații de această factură.

O informare corectă a publicului, fără acuzații pripite, fără prejudecăți poate duce la dezamorsarea demonstrațiilor al căror fel politic mascat sub lozincă **Jos comunismul** e întoarcerea la totalitarism, la un stat polițienesc.

Cristian Teodorescu

ANTONIO GAUDI : Casa Battlo (1904-1906) - detaliu. În acest număr, imagini în opera celebrului arhitect

DIN SUMAR

Convorbire cu Grigore Popa, organizatorul

manifestației din august 1940 contra Diktatului de la Viena

- Cine vrea să destabilizeze cu orice preț
- Etiologia unei iluzii
- Psihanaliză și totalitarism
- Mircea Cărtărescu și filmul suprealist
- Un delict literar
- Proză poloneză și americană
- Scrisoare din Washington de Juliana Geran Pilon

Cine vrea destabilizare cu orice preț

TENSIUNILE ECONOMICE, SOCIALE ȘI POLITICE EXISTENTE DUPĂ REVOLUTIE (ÎN PARTE MOSTENITE, ÎN PARTE PRODUSE DE EA) par să cunoască în ultimele săptămâni o agravare spectaculoasă. În pofida moratorului solicitat de guvern, s-au înmulțit grevele din marile întreprinderi. Conflictele interetnice din Transilvania au izbucnit ici-colo, pe fondul, probabil, și al aniversării Dictatului de la Viena. Grupuri mici de indivizi au încercat în mai multe seri la rând să reocupe Piața Universității din București, deși nici o formațiune politică n-a revendicat deocamdată aceste acțiuni, ce par spontane (a se vedea editorialul nostru). Unele hotărâri ale procuraturii sau tribunalelor, referitoare la procesele în curs, au stîrnit neliniștea și chiar reacția populației. În sfîrșit, dar nu în ultimul rînd, este fenomenul Săpînța, repetat în variante cu ecou mai limitat la Ionești-Vâlcea și în alte câteva locuri. Să ne oprim o clipă la Săpînța. Desigur, ce se întîmplă în satul maramureșean arată foarte clar că țara e presărată de cratere active și totodată că autoritățile sînt incapabile să găsească o soluție negociată. La Săpînța, se petrece în fond o confruntare pe care o putem remarca preluândeni. De aceea ni se pare că guvernul nu privește cu destulă atenție prelungirea situației de acolo, care oferă modelul situației generale. La Săpînța, vechea nomenclatură se agită de puterea care e pe cale de a-l scăpa din mînă, se reorganizează și folosește toate pirghiile, inclusiv complicitățile în securitatea de ieri, devenită jandarmeria și poliția de azi. Interesul foștilor nomenclaturisti (unii doar formal înlăturați, căci au promovat în funcții mai înalte, la județ) este triplu: de a-și menține (recesiști) privilegiile; de a frîna ori stopa reformele (a căror realizare ar însemna ieșirea lor definitivă din joc); și de a evita tragerea lor la răspundere penală, pentru abuzurile săvîrșite în trecut. O luptă asemănătoare de interese, pe viață și pe moarte, se dă în toată țara. Și dacă, în circumstanțele actuale interne și internaționale, soarta luptei nu poate fi decît una singură, nu e mai puțin adevărat că finalul ostilităților poate fi aminat o bună bucată de vreme și că prețul acestei amînări — în uzură nervoasă ori chiar în pierderi materiale și de vieți omenești — poate fi enorm.

NU ACESTE CONFLICTE SOCIALE, ETNICE, ECONOMICE ÎN SINE SÎNT ALARMANTE, CI INDICIILE MANIPULĂRII LOR POLITICE. Aici atingem punctul cel mai obscur și mai grav al situației actuale. Dacă tensiunile de tot soiul erau previzibile și sînt explicabile, pe fondul crizei globale și al încercărilor de reformă, accelerarea din ultimul timp a conflictelor politice e mai greu de înțeles. În pragul alegerilor din mai ori în prețuia instalării noului guvern în iunie, agitația politică avea rațiuni clare. Acum, în plină vacanță parlamentară și într-un moment de reflux politic firesc, pare evident că anumite forțe extremiste caută să speculeze starea generală proastă, să profite de șovăile guvernamentelor și să destabilizeze țara. Cu alte cuvinte, cineva toarnă gaz peste foc. Întrebarea este cine și din ce motive. Am cules destule dovezi în sensul presupunerii noastre și nu credem că ne înșelăm avînsind ideea că mass-media și o parte din presa de tiraj mare sînt folosite de forțele cu pricina în scopul creării stării de nesiguranță și a fricii. E vorba, înainte de orice, de anumite false semnale de alarmă, care, se trag periodice, din inconștiență ori din calcul. Ziarul AZI (22 august) publică sub semnătura lui F. Pietraru următoarea „știre”: „Un zvon persistă de la o vreme în urechile românilor: în ultima decadă a lunii august, cel mai tirziu în primele zile ale lui septembrie, vom fi martorii (oasisi, oare?) unei noi tendințe de destabilizare a fragilei noastre vieți politice și economico-sociale”. Opinia semnatarului e că zvonul acesta e menit a alimenta rezerva occidentalului față de noi, în perspectivă: reuniunii din toamnă a Pieței Comune care va discuta ajutoarele și investițiile pentru România. Dincolo de interpretare, care ni se pare aberantă, ziarul avea datoria de a se întreba dacă nu cumva este primejdioasă însăși publicarea unei notițe de acest gen, de natură a produce panică. Alt exemplu este oferit de România Mare, care a relatat cu lux de amănunte unele incidente ce ar fi avut loc la frontiera cu Ungaria și în județul Bihor. Autoritățile de resort au dezmințit la T.V. informația, dezmințire oferită și de un corespondent al României libere. Așadar, iarăși un zvon și de același tip! Tot publicația d-nilor Barbu și Vadim Tudor a mai tras semnalul de alarmă și în legătură cu unii prefecti români din Ardeal care ar fi fost înlocuiți în funcții cu „marionete ungurești dirijate de la Budapesta” ori în legătură cu acte de vandalism atribuite maghiarilor. Nimic din toate astea n-a putut fi dovedit. Crutul tragic al ziaristului ucis la Tg. Mures, folosit în același context, pare a fi doar un simplu caz penal, fără să implice vreun element etnic. Dar zvonul intră în atmosferă. Astfel de lucruri greu verificabile fac parte din ceea ce am putea numi o campanie de presă menită a crea starea de incertitudine și a provoca iritarea populației.

IRESPONSABILITATEA MERGE ȘI MAI DEPARTE: în aceeași **România Mare**, de câteva numere încoace, se duce o întreagă propagandă în favoarea reabilitării fostei securități și chiar a familiei Ceaușescu. De necrezut, dar adevărat! Am semnalat deja în revista noastră articole ca acelea ale dlui Radu Theodorescu pe tema necesității reînființării securității. În numărul din 24 august dl. Neagu Cosma, fost ofițer de contrainformații, apără ideea utilității serviciului său (idee pe care n-o putem, desigur, respinge), dar adaugă: „Pofte hulpave sînt gata să înghită borne de hotar, să muște cu lăcomie țărîna sfîntă a vetrei strămoșești, iar unui dintre noi le fac jocul”. Dl. Cosma întreține, iată, și d-sa o adevărată psihoză, a pericolului extern (unguresc, indeosebi), pe care realitatea politică și militară n-o justifică, dar care poate provoca agitații etnice și confruntări singeroase. A se vedea și limbajul în care se exprimă dl. Cosma. După ce dl. Vadim l-a insultat pe dl. Tokes pe o pagină de ziar, în termeni pe cit de triviali, pe alți de șovini, vine acum și dl. Ion Coja, vicepreședinte al Vetrei Românești (dacă nu greșim) și afirmă într-o scrisoare în replică publicată de **Express** (nr. 11): „În fața noastră nu se deschid decît două drumuri, pe unul din ele urmînd a păși alături de Laszlo Tokes et comp., iar pe celălalt avînd de suportat tovarășia colegilor lui Filip Teodorescu. Între Tokes și Teodorescu, eu unul deja am ales, încă din iarnă, cînd mi-am dat seama că fiecare dintre cei doi se află în locul convenit celuilalt”. Opinia d-lui Coja e plină de tilcuri (nu prea bine) ascunse. În lipsă de spațiu, să le enumerăm doar: 1) alternativa noastră ar avea în acest moment la un capăt maghiarizarea (la limită, cedarea Ardealului?) și la altul alianța cu fosta securitate (căci simpaticul domn Teodorescu a fost, totuși, ofițer de securitate); 2) unul din rezistenți la regimul ceaușist, dl. Tokes, ar merita să stea, după opinia d-lui Coja, în boxă, în vreme ce fostul ofițer al securității ar trebui să fie liber; 3) preferința dlui Coja pentru securitate e la fel de netă ca și scriba d-sale față de rezistenți; 4) atitudinea șovină a d-sale nu mai lasă, nici ea, locul vreunei îndoieli. Diversiunea ceaușistă clasică este, cum se vede, la loc de cinste în concepția d-lui Coja.

PUNCTUL CEL MAI ÎNALT AL ACESTEI CAMPANII MENITE A PROVOCI O STARE DE SPIRIT NEGATIVĂ ȘI A DESTABILIZA îl atinge tot dl. Vadim Tudor în mai multe articole din publicația pe care o conduce, oferindu-ne și unele chei pentru atitudinea d-sale și a celor care o îmbrățișează. Ceea ce părea la început un oarecare gest de vanitate se dovedește acum o acțiune concertată și tenace. Dl. C.V.T. a debutat la **România Mare** prin a se proclama pe sine disident, surcîndu-i neaș pe cei care reclamau pe drept cuvînt acest rol mai dinainte (cineva l-a văzut pe dl. C.V.T. la ambasada S.U.A. în seara de 22 decembrie, încercînd să explice același lucru americanilor, cărora le-a incredințat un text, antedat în mod vădit, și în care d-sa se răfua cu Ceaușescu, text pe care l-am citit și noi, — se înțelege cu ce sentimente?); dar tentat, s-a nădăjduit constată că dl. C.V.T. voia să transforme în disidenți pe foștii securiști ori membri ai familiei Ceaușescu și să umple de noroi pe adevărații oponenți ai dictaturii. Acest proiect al **României Mari** aorope nu mai are nevoie să fie detaliat. Să luăm doar articolul d-lui C.V.T. din 24 august, intitulat **La loc comanda!** Ca și d-nii Cosma ori Coja, dl. C.V.T. amenință, nici mai mult, nici mai puțin, decît cu pericolul dezmembrării României. Brusc toți intelectualii români (minus d-nul C.V.T. și compania) ar fi devenit „vînzători de neam”,

plătîți de unguri, ruși ori americani (bașca Europa liberă sau masoneria internațională) că să contribuie la nenorocirea țării. Astfel de prăpăstii (care ni s-au servit de către aceiași domni și în regimul defunct!) ar putea fi lăsate să treacă fără a le acorda mai mult decît un dispreț pe deplin meritat, dacă n-ar fi urmate imediat de tentativa de reabilitare a unor ofițeri din fosta securitate, deveniți tot așa de brusci, ei, disidenți, patrioți, victime etc. Aflăm, astfel, că generalul Iulian Vlad ar fi ordonat trupelor sale încă din ziua de 17 decembrie, prin telefonul aflat în biroul lui Ilie Verdeț, să nu tragă în populație. O mascaradă judiciară ar fi, crede dl. C.V.T., și procesele intentate foștilor generali de securitate Stamatoiu și Mortoiu sau lt. colonelilor Rădulescu și Manea. Acum încep să se lege lucrurile: atacul contra procurorului general Robu, a procuraturii ca instituție, și pledoaria pentru foștii ofițeri superiori de securitate merg bine la un loc. Discreditația procuraturii ar permite transformarea foștilor călăi în victime. Mai departe: dl. C.V.T. citează cuvintele istoricului american de origine română Fischer-Galți (d-sa îl consideră valoros, noi ne amintim că făcea jocul lui Ceaușescu) adresat dlui Mircea Mușat (alt notoriu istoric ceaușist): „Cea mai mare satisfacție pe care o pot avea ungurii acum este arestarea ilegală a generalului Ilie Ceaușescu!”. După Iulian Vlad, un nou patriot învinuit pe nedrept este deci „istoricul” Ilie Ceaușescu! Dl. C.V.T. mai face un pas și ajunge la... da, la Nicolae Ceaușescu însuși: după ce l-a preluat întotmai explicația referitoare la evenimentele de la Timișoara din 16 decembrie (agenții unguri trăgînd în români) dl. C.V.T. declară acum că fostul dictator a dat dovadă de o „previziune tragică” atunci cînd a exclamat în fața revoluției: „Ah, ce trădare a fost în țara asta! Așa ceva o să ducă la nimicirea României!”. Și, ca să nu fie nici un dubiu în privința incredințării dlui C.V.T. că revoluția a fost o trădare a neamului, pe care Ceaușescu îl apăsase de dușmani și îl oprise de la nimicire, să citim și rîndurile care urmează: „Încă nu sîntem prea lămuriti cum s-au petrecut evenimentele din decembrie 1989, dar o Revoluție care va duce la dezmembrarea teritorială a României și, în final, la năruirea acestei țări — trebuie privită cu alți ochi și reconsiderată de istoric”. Dl. C.V.T. preia previziunile lui Ceaușescu și le aplică revoluției!

DACĂ VREM ACUM SĂ REUNIM PIESELE ACESTUI PUZZLE și să răspundem la întrebarea din titlul articolului nostru, nu ne rămîne decît un singur lucru de făcut: să vedem pe ce carte joacă alarmiștii, destabilizatorii în cuvinte, de felul celor de mai sus. Cartea ni se pare evidentă: ei sînt toți niște nostalgici ai fostei dictaturi (ca și nomenclaturisti de la Săpînța), odată cu a cărei dispariție au pierdut totul, dar nu niște nostalgici spontani și izolați, ci unii avînd în spate o forță capabilă să-i propulseze în acțiuni iresponsabile și să-i protejeze la nevoie. Această forță constă, după opinia noastră, în elementele șovine ale fostei securități, cele mai apropiate sufletește și ideologiceste lui Ceaușescu, aceleași care se aflau și înainte de decembrie în umbra revistelor **Săptămîna** și **Luceafărul**, și care acum, doar parțial dislocate, se reorganizează și își așteaptă ora. Deocamdată se vede doar virful icebergului și anume acele întîmplări deja menționate de noi, ca și, mai ales, manipularea lor politică într-o parte a presei. Se prea poate ca aceleași elemente să se găsească și în spatele unora din evenimentele care s-au repetat periodic din ianuarie încoace. „Am dovada — a declarat de curînd dl. Răzvan Theodorescu ziarului francez **Le Figaro**, — că un agent de securitate, fil-

mat în timp ce mineri au dat buzna în localul ziarului **România liberă** în dimineața zilei de 14, s-a aflat, de asemenea, în fruntea celor care au luat cu asalt televiziunea”. Asemenea dovezi au mai furnizat zeci de cetățeni implicați în evenimente. Ziarele abundă în declarații care numai cu greutate pot fi puse la îndoială. Doar dnii senatori Solcanu și Tatu, din comisia parlamentară de anchetă, chestionați de **Tineretul liber**, nu știu nimic despre toate acestea! Dl. Ion Caramitru, decis în fine să vorbească, declară dlui C. Nistorescu în **Express** (nr. 31): „Mi-e teamă și de un fenomen care, iată, inundă presa, radioul și televiziunea, dar mai ales presa, prin reparația în publicații a vechilor servitori ai regimului Ceaușescu și care se apără atacînd, încercînd să dezolve în aceeași pastă mizerabilă toată lumea și să corodeze cu același acizi atît valorile cit și falsele valori spre a le ține în noroi”. Cel mai semnificativ lucru este în toate acestea, retorica folosită: aceea naționalistă. Foștii ceaușisti urmează o fidelitate emoțională pe maeștrul lor ideologic, care, din 1968 începînd, a descoperit că și poate baza cu succes fundamentalismul lui comunist pe naționalism. Naționalismul a fost (și a rămas) o capcană teribilă pentru naivi, pentru mulți oameni de bună credință. Ceaușismul a fost o doctrină paradoxală, leninistă și stalinistă în premisele politice stricte de partid naționalist în politica internă și antirunsească în aceea externă. Acest hibrid este preluat azi de dnii C.V.T. și compania (cu mai mare nonșalanță antisemită și șovină, căci orice constrîngere ideologică a încetat) pe care fosta securitate îl împinge înainte ca un virf de lance, în opera ei destabilizatoare. Președintele Iliescu i-a spus recent d-lui Blajo Sarovic de la **Borba** că în spatele manifestanților din ianuarie, februarie și iunie au stat „anumite forțe politice” capabile a se folosi de „anarhiști” și alți turbulenți de o masă de manevră, după tipicul le glonare-fascist. După opinia noastră, președintele are dreptate să presupună existența unui scenariu, cu precizarea că d-sa pare a crede — iar noi, nu — că sursă primă a mișcării trebuie căutată în opoziția politică (și în aliații ei externi). Dacă ne privește, noi credem că sursa trebuie căutată în aripa de dreapta a fostei securități, infiltrată în multe formațiuni politice actuale, în F.S.N., în unele partide, în Vatra Românească, și, desigur, în armată, poliție și în alte organizații guvernamentale. Nu e de neglijat aportul financiar al dlui Iosif Constantin Drăgăș, colaborator apropiat, în trecut, al lui Ceaușescu, și om cu vederi de dreapta (a spune că și legionar în tinerețe), recuparat probabil de securitate, și care astăzi sprijină material mai multe publicații inclusiv **România Mare**, și anunță crearea unui canal de televiziune orientat spre Basarabia. Gazetele citate de noi exprimă limpede ideologia ceaușistă (de triplu și paradoxal în aspect), după cum e neîndoielnic că modul practic de dezinformării și al organizării evenimentelor ca atare indică o mină profesionistă. Nu vrem să fim profeti: dar dacă aceste manifestări vor fi tolerate și pe mai departe, iar președintele va persista în aprecierea lui greșită privitoare la forțele aflate în joc, trebuie să ne așteptăm la o toamnă fierbîne. Repetăm un lucru pe care l-am spus imediat după 13-15 iunie: noi nu credem că actualii guvernanti sau opoziția parlamentară au vreun interes momentan în destabilizare, acest interes pîrîndu-ni-se însă absolut evident la partida formată din aripa naționalistă a fostei securități, al cărui organ principal de opinie este **România Mare**, cu vehemența ei purtător de cuvînt, dl. C.V. Tudor. Iată cine vrea destabilizare cu orice preț!

N.M.

PE SCURT. Același cititor care face colecție de autografe (vz. R.L. nr. 30, pag. 2)

ni le trimite și pe cele de mai jos. Ne trimite și altele.

NE SCRIB CITITORII

ATÎT de cunoscutul prozator, poet și eseist Anton Celaru îmi dă, în **România literară** din 25 aug. 1990, o lecție aspră. Reproducînd dintr-un articol al meu, vechi de aproape 3 luni, o glumă din timpul războiului, glumă care sublinia absurditatea acuzațiilor ce li se aduceau pe atunci evreilor (cutremurele, inundațiile, seceta ar fi fost produse de ei), în loc de a folosi cuvîntul „evreu”, am utilizat expresia „străin de neam”. Domnul Anton Celaru — care îmi face un întreg proces de intenție, a cărui calitate evidentă este lungimea — are memoria scurtă. În gluma respectivă nu apare într-adevăr expresia „străin de neam”, dar nici cuvîntul „evreu”, ci mîngîietoarea vorbă „jidan”. Nu am dorit s-o readuc în memoria cititorilor. „Boanghen”, „gîndacii de șvabi” (invenție mai nouă), ca și „jidan” sînt cuvinte pe care, dacă dorește, i le las cu dărnice spre folosință distinsului meu confrate, Mîe, mărturisesc, denumirile pomenite mai sus îmi provoacă scribă.

FLORIN MUGUR

Corneliu Vadim Tudor
IDEALURI

*Tristimbru
Măi Ceaușescu
Am o publică nouă
pînă la urmă
am rămas pe
și adîncitate și strălucire
lui Ceaușescu — și de la
de la omagiu pe care
sunt pentru gloriile
a Enrichi...
Măi Ceaușescu!
Cu multe profunzimi...
24 iunie 1994*

CORNELIU VADIM TUDOR

EPISTOLE VIEREZE

(50 poeme de dragoste)

*Am scris
tristimbru
pînă la urmă
am rămas pe
și adîncitate și strălucire
lui Ceaușescu — și de la
de la omagiu pe care
sunt pentru gloriile
a Enrichi...
Măi Ceaușescu!
Cu multe profunzimi...
24 iunie 1994*

1979
EDITURA EMINESCU
BUCUREȘTI, PIAȚA SCÎNTII

De la „omul nou”, prin „omul de omenie”, la „omul de bine”

PARALEL cu ignorarea ostentativă a celor mai elementare exigențe constituționale, regimul totalitar instalat în urma alegerilor frauduloase din 1946 a căutat să scindeze țara, prin tactică luptei de clasă, în două mari tabere, ireductibil și maniheic opuse, cei „buni” fiind închipuiți totdeauna ca „majoritate revoluționară” entuziaști, iar cei „răi” ca „minoritate reacționară” minată de marasm. Ce trebuia întârziat anihilată pentru a nu deveni contagioasă. Nu se punea, prin urmare, nici o clipă problema convertirii sau a recuperării ei. Erai „om nou”, legitimist adică, sau periculos inamic public, amenințat iminent cu perspectiva Canalului, Piteștiului, Aludului, Gherlei, Jilavei etc. Cale de mijloc nu se întrezărea. Așa au ajuns în pușcării (și adesea direct în paradis) nu numai miniștrii echipei lui Antonescu, ci și țărani din tot cuprinsul țării, scriitori, filozofi, preoți și chiar companioni mai refractari ai celor ajunși la pirghiile și deliciae puterii.

Dar cum se delimita acest concept? Calchiat intrucitva după „omul nou” legionar (nu întimplător Petru Groza se arătase tentat de o alianță cu Legiunea și nu întimplător Ana Pauker optase nedisimulat pentru absorbirea ei în rindurile partidului comunist), modelul paukerist și stalinist devia fanatismul profascist și ceșos wagnerian al acestuia într-o procustiană loialitate față de sovietici și în intransigență deliberată ateistă, prelucind în plan social strategia criminală a Căkai, în plan economic centralismul etatist ineficient, iar în plan cultural metodologia represivă a Proletkultului. De aceea, omul zilei devenea acela care punea interesele internaționalismului proletar mai presus de interesele națiunii, care nutrea și manifesta o admirație exacerbată pentru tatucul Stalin și tot ce venea din direcția lui, care uitase (sau se străduia să uite) granițele istorice ale țării, care respingea cu vehemență grandilocventă tradiția ei parlamentară și laicală cu ea pe cea europeană care-i stătuse la sorginte și se alimentase timp de un secol. Abia ieșit din cursul de alfabetizare și reușind cu greu să scrie propozițiile stereotipe ale abecedarului „Mama coase”, „Tata ară”, acest specimen uman, cunoscutul, vecinul, aproapele sau ruda noastră mai în vîrstă, a avut puterea discreționară asupra destinului a 15–20 de milioane de oameni, a hotărât pentru ei și în numele lor, cu suficiența lui intelectuală, cu mentalitatea lui mercenară, el a fost celula matrițială a actualei nomenclaturi.

Căutînd să se individualizeze megaloman în climatul est-european posttrusciovist și să influențeze politica internațională, din foame de publicitate mai ales, Ceaușescu a scotit un timp stînjinitor conceptul de „om nou”. Și l-a amintit însă foarte curînd, după vizita din 1971 în China și Coreea de Nord, cînd a devenit brusc adept al „revoluției culturale” maoiste și al politismului etatist de tip kimirsenian. Cel care afișa în drum spre propriul cult o precauție maladiivă pentru trecutul său stalinist, cel care amenda public stalinismul, dar sub numele de „conceptia tov. despre...” îl perfecționa în direcția unei înimaginabile malignități va revalorifica și noțiunea de „om nou” sub titulatura aparent renovatoare „omului de omenie”. Avem încă auzul rănit de agresiunea pe toate căile mass-mediei a acestei cvasi-tautologii; avem încă rețina ulcerată de prezența ei obeză în ziare și manuale.

DAR ce accepție i se conferea ei? „Om de omenie” era considerat cel care, pentru privilegiul de a reveni la sentimente naționale mai firești, ca plată pentru faptul că a fost despozarat de convingeri internaționaliste cu obîrșii cominterniste, trebuia să accepte un deșănțat și ridicol cult al personalității concomitent cu o degradare pînă la subuman a condiției sale existențiale. „Om de omenie” era acela care se lăsa ascultat orwellian pînă și în patul conjugal, care trebuia să facă obligatoriu cinci copii fără să aibă vreo înfimă speranță că-i poate hrăni, care-și lăsa

nevasta consultată lunar la locul de muncă, pe un birou oarecare, precum în preliminarile unei monte artificiale, insul ale cărui pretenții alimentare nu trebuiau să treacă dincolo de picioarele de porc găsite în galantarele magazinelor, de nelipsitul pește oceanic sau de salamul cu intestine de pui. „Om de omenie” era cel care trebuia să mențină temperatura camerei iarna la maximum 12 grade (deși regulamentele de ordine interioară ale Doftanei îi oferiseră cîndva tînărului „revoluționar” chiar 16), să vizioneze preponderent, pînă la imbecilă saturație, programe și filme propagandistice, să-și toarne prietenii și intimii familiei la Securitate, să suporte curbe de sacrificiu salariale în timp ce „mult iubitul și stimatul” făcea statistici triumfaliste și își construia palate piramidale. „Om de omenie” trebuia să fie agramat pentru a nu concura subcultura oratorului cotidian, trebuia să se comporte paranoic pentru a masca simptomele bolii acestuia.

Odată cu prăbușirea „epocii de aur”, faza „omului de omenie” părea să încheie definitiv și irevocabil devenirea conceptului de „om nou”. A fost o iluzie însă. Nu mare ne e astăzi mirarea să constatăm revenirea lui rapidă în actualitate prin ipoteza mult invocată „om de bine”.

Cum am defini proaspătul său avatar? Ca și în timpul Anei Pauker, ca și în timpul lui Dej sau Ceaușescu, „omul nou” cu chipul „omului de bine” ne apare ca un mare legitimist, doritor de liniște (singurul lucru pierdut de el în revoluție) și temător pentru soarta țării („țărișoara” lui care, sărmana, i se pare amenințată de pericolul tranzaționării oneroase, asemeni unei ii de Breaza sau țuici de Trascău, tocmai cînd economia ei înfloritoare dă în pîrg ca o rodie). Din această cauză, el se vrea un ideal spațiu de rezonanță al dorințelor și spaimelor celor aflați tranzitoriu la putere. De pildă, ca și pe domnul Iliescu, ca și pe componentii actualei sale suite politice, pe „omul de bine” nu-l interesează care sînt adevărații vinovați pentru genocidul din 16–21 decembrie; cine a săvîrșit și în ce scop perfid măcelul de după 22 decembrie; de ce au fost avansați ofițerii care au ucis demonstranții sau cei care au eliberat așa-numiții „teroriști”; cine sînt aceștia din urmă, de unde au venit și unde au dispărut; cine plătește pentru imensele pagube materiale generate de acest aparent război civil; de ce nu sînt deconspirați informatorii și cine se folosește acum de serviciile lor; cine abuzează în continuare de bunurile confiscate ale fostului P.C.R. etc., etc.

„Om de bine”, multiplicat la proporții ceaușiste, este, de fapt, cel zărit la contrademonstrațiile din 28–29 ianuarie organizate de guvern, cel care, atunci și mai tîrziu, a atacat sediile partidelor de opoziție, care a zădărnicit mitingurile electorale ale unor concurenți la președinție al domnului Iliescu, cel care s-a arătat constant indignat de cutezanța anticomunistă a „golanilor” din Piața Universității, considerînd Proclamația de la Timișoara o diversiune politică plătită cu dolari, cel care a strigat la Ploiești, spărgînd capul opoziționarilor săi politici, „Sus comunismul”, cel care a investit, cînd a putut și unde a putut, cu injuriile puse în circulație de ziarele **Adevărul**, **Dimineața**, **Azi** și **Libertatea**, atît pe frunțile partidelor tradiționale, cit și pe Doina Cornea, Ana Blandiana, Gabriel Liiceanu, Octavian Paler, Stelian Tănase, Marian Munteanu etc. „Om de bine” e, de altfel, acela care știe totul despre adversarii săi, avînd un acces nelimitat și dubios la dosarele lor confecționate de serviciul de dezinformare al Securității.

VECHI sau proaspăt informator, vechi sau proaspăt partizan al dictaturii atît din comoditate mentală, cit și din interes, corupt, sperjur, leneș, rareori doar naiv, rareori inept, are pentru democrație și multipartidism o adevărată alergie, care o întrece prin agresivitate pe cea a adeptilor lui Ligaciov și tînde să o concureze pe cea a discipolilor lui Li Peng. De aceea, rușinoasa campanie împotriva opoziției din 13, 14, 15 iunie, în care s-a investit cu trup și suflet, a semănat atît de mult cu operația de „curățire” a Pieței Tien An Men. În fond, „omul de bine” se arată ceea ce a fost întotdeauna: un înrăit și inversunat stalinist, păstrînd față de noul curs politic cînd infantilismul interesat de care îl bănuia Brucan, cînd perplexitatea histrionică a lui Voican. Nu se poate conta deci în nici un caz pe lealitatea lui. Cei care o fac îl supraevaluează ridicol, precum antecesorul lor Ceaușescu.

„Oameni de bine” există, de altfel, în proporție mai mică sau mai mare, în toate țările est-europene care fac efortul de a se debarasa de comunism. În Ungaria, ei înființaseră în toamna anului trecut o asociație marxist-leninistă al cărei corifeu, invitați la Congresul al XIV-lea, îi înălțau lui Ceaușescu adevărate osanale. În Germania de Est se declarau pînă mai ieri, prin mitinguri cu slabă și nebulosă reprezentare, împotriva întregirii țării, demonstrînd că legitimismul lor nu e atît de benign, putînd evolua către criminale forme antinaționale. În Cehoslovacia și Bulgaria sînt mai timorați, dar par a-și ascuți ghearele în umbră. Să nu uităm apoi că în China, trecînd opoziția printr-o veritabilă baie de sînge, s-au reinstalat deja la putere, găsînd sprijin în gerontocrația dogmatică a suprastructurii. Într-o anume accepție îi putem considera deținători ai puterii și în România, atîta timp cit echipa ieșită învingătoare în alegeri nu poate fi altfel închipuită decît asemeni celei de acum zece-doisprezece ani a lui Deng Xiaoping, adică doar ca o etapă de superficială reciclare a nomenclaturii de plan secund.

Revoluția din decembrie a tăiat însă brațul cu cangrena ceaușistă la care ajunsese totalitarismul în România. A rămas în urma lui doar reflexul de a-l folosi, venînd, ca întotdeauna după asemenea extirpări, din străfunduri fiziologice. Ideologia „omului de bine” este un astfel de reflex, fără acoperire în realitatea concretă. A doua fază a revoluției va trebui să pulverizeze resorturile lui interioare, să ne recupereze din ghearele acestei confuze inerte printr-o radicală operă de reeducare morală și politică. Ea trebuie întreprinsă cu orice preț și cu orice sacrificii, pentru că este șansa noastră unică de a reîntra în fluviul istoriei europene.

Mihai Dascal

Sagrada Familia – turnuri

Ce nu moare cu mine

lăt-mă părăsit
la jumătatea distanței dintre mine
și celelalte cuvinte

Acest punct
ce demască speranța
pe-o lacrimă

Nu probex nici un doliu
miza e liberă
încotro destinul meu își cară absența

Acest punct
unde lumina face o reverență
și mă soarbe încet

Insomnie

Insomnie tandră
lasomia
însingurează
Ca un ultimatum
Sub timplă

Și totuși sînt trist
Doar un nimb

Poem

Nu mai am nimic
De pierdut
Vintul
Pe o plajă pustie
Scrie poemul
Privindu-mă țintă
În inimă

Crud

Crud
Moartea nu mă vede

Socorele ca un hoț obosit

Sînt călăuza
Unei sălbătice aminări

După speranță

Ramuri argintate în asfințire
Asemeni unor tinere cadavre ale
speranței

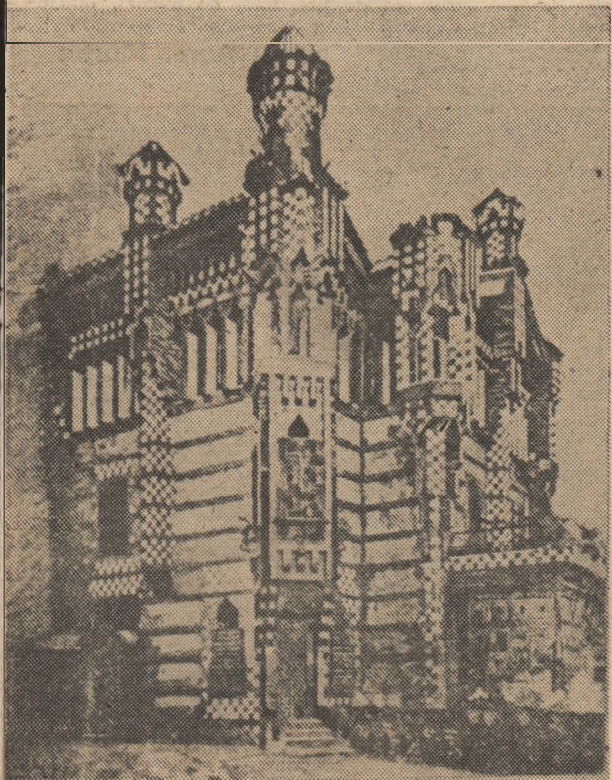
Înmormintate de vînt

Nu mai purta durerea
Pretutindeni
Ceea ce se ascunde peste vreme
Înainte de ofilire

Ramuri argintate în asfințire
Asemeni unor logodne desfăcute ale
umbrei

Ce te urmează

Nicolae Cristian

Casa Vicens (1883–1888)

Profil critic

SI Nu numai despre critici, ca și volumul anterior, ca și altele de mai înainte, încredințate tiparului de Cornel Regman se bucură de un avantaj pe care, prin forța lucrurilor, nu-l au alți cronicari. E cel al spațiului tipografic acordat autorului de publicațiile care l-au găzduit. Alții sînt siliți să se limiteze la cîteva pagini-dactilo mai mult sau mai puțin enunțative, cîteodată simple marginalii; rubrica permanentă, deținută de la angajarea la „Viata românească”, îi înlesnește să se desfășoare altminteri decît confrății săi. E, firește, doar o constatare de ordinul circumstanțelor. Important e ce se spune într-un număr mai mic ori mai mare de pagini consacrate unei cărți. Nici Regman, în ciuda libertății pe care o are, nu-i acordă atîtea rînduri lui Ion Drăgănoiu, Costache Olăreanu sau Vasile Ișna, cîte lui Al. Piru, Al. George ori Gh. Grigurcu. Ceea ce nu însemnează că, indiferent de lungimea comentariului, acesta nu e la fel de valid, ca judecată de valoare, ca expresie, fie ea și discutabilă, a unui punct de vedere personal. Mă refer, în speță, la secțiunea intitulată „Comentarii și instanțanee critice”, alcătuită din texte relative la un volum sau altul ales din producția editorială a ultimului deceniu. Întrebarea e dacă selecția e întîmplătoare sau preferențială. A-i da un răspuns, oricît ar fi el, n-ar îngădui (schematizez) altceva decît a observa că autorii comentarii sînt de vîrstă deosebită, că nu fiecare și-a cîștigat un „areal” competitiv pe harta politică a fenomenului literar contemporan. În cazul lui Cornel Regman, mai corect e să încadrăm Nu numai despre critici într-un veritabil serial început (căm tirziu, ce-l drept din motive tinînd de „obsedantului deceniu”) abia în 1966 și continuat cu o relativ biennială prezență în librării. Serial în care tabla de materii consemnează ceea ce criticului, dar și istoricului literar, i se pare a fi caracteristic și vrednic de luare aminte. N-am de gînd să-l evoc în mutațiile și opțiunile sale sezoniere, particularizante, chiar dacă septuagenarul de astăzi ar merita-o. Si nu numai el, ci și alți colegi de generație. Și totuși... Nu-mi pot reprimă tentativa de a-l înțelege ca fizionomie spirituală într-un context uman sui generis, prin excelență transilvan, aglutinînd, sub acoala ideaturilor, individualități atît de diferite temperamentale, ca acelea reunite sub titulatura intrată, ca atare, în istoria literaturii noastre contemporane sub genericul „Cercul de la Sibiu”. Nu rețin vocabula „literar” pentru că, în fapt, o probează și Regman în interviuri și dialoguri confesive, „cercul” își statua formula în orizonturile mai generoase ale esteticului, ale filosofiei culturii și ale filologiei, în accepția originară a acesteia din urmă. Animatorul lui a fost, se știe, Radu Stanca. Personalitate polivalentă, originală, colocvială, cu aptitudini, de lider și de regizor. Recunoscută, fără rezerve majore, de toți comilitonii săi. Cine

erau aceștia? Enumăr pe cîteva: Ion Ne-goiescu (a se citi „Romanul epistolar”), Ștefan Augustin Doinas, Eugen Todoran, Ioanichie Olăreanu, Cornel Regman, Ovidiu Cotruș, I.D. Sirbu. Unii au cochetat (în frunte cu mentorul) și nu numai, cu beetristica, afirmîndu-se inechivoc ca voci lirice, epice sau dramaturgice, doi dintre ei (Doinas și Sirbu) chiar referențiale. Alții s-au dăruit „meditațiilor” critice, tinînd chiar exegeza (Ov. Cotruș și E. Todoran).

Unul, fidel însă principiilor respirate în anturajul, să-i zicem estetizant, vibrant la altitudinea cercului sibian, n-a fost sedus nici măcar experimental, nici de aplicații practice a cine știe căror metodologii critice deschizătoare de noi interpretări analitice și nici de încercarea de a-și verifica potențiale însușiri beletristice. Acesta e Cornel Regman. Care, desi (ored eu) n-ar fi esuat (forabil) ca virtual prozator, n-a riscat o asemenea aventură. A preferat aventura impactului repetat, mereu altul, cu gîndurile demersurile, viziunile, universurile configurate în eprubetele scriitorilor de rîi sau de ieri. O aventură trăită la temperatura unei inteligențe capabile să distinga ariul de neghină, să distingă afinități, la rigoare și reminiscențe, vasalități, să fie asor, comprehensiv, ironic, aparent neutral sau însinuat îngăduitor. E aventura cotidiană a lecturii. Cit de fidelă sau de infidelă este aceasta, rămîne de văzut. Că e, fatalmente, discutabilă e cu totul firesc. Cornel Regman, ca foiletonist, nu-și asumă, oricît ar fi de categoric în magistratura lui, instanța supremă. El e, spre a-l parafraza, un „explorator”, un căutător dornic de certitudin, notînd în jurnalul său de bord, fapte care i se prezintă revelante și reverberante. De unde, axiologic, ca eternă teoremă, valabilitatea sentinței. La Regman, și în Nu numai despre critici, ea e pronunțată. Cu circumstanțe uneori agravante, alteori atenuante. Mai ales atenuante, intrucît cel mai adesea, în prim plan sînt aduse merite cîtărei cărți și doar complementar insuficiențele acesteia. Nu însă expediate în propoziții apodictice articulate, ci ca indenzabile aspecte probante și probate, ale unui întreg: prin natura lui, complex și distilatoriu. E cazul cu deosebire al unor scriitori care trebuie încă încurajați, fără a li se ascunde neîmplîrile. Cu alții e aspru (Al. Piru sau Alex. Ștefănescu), demolîndu-le chiar construcția sau titlul de discurs critic, privindu-le cu lupa tentativă de sinteză ori judecînd de valoare. Lui Al. George ori lui Gh. Grigurcu, de care-i simte mai afîni, le schitează pertinente profiluri. De altfel, discutînd cărți, Cornel Regman nu se multumeste să le recenzeze, prezentîndu-le (divulgîndu-le) problematica, rezumîndu-le conținutul, caracterizîndu-le personalitatile, izolîndu-le ideile coagulante, logica interioară, definîndu-le universul imaginar, stilistica. Pentru el, toate acestea sînt și date obiective ale unui text, dar și expre-

sii ale unei viziuni auctoriale, trădînd simpatii și antipatii, opțiuni tematice, limbaje, obsesii, natuiri structurale, reprezentări apriorice sau aposteriorice ale unei lumi reale ori fictive. Poetul, prozatorul, criticul, istoricul literar se implîcă, asadar, în relieful spațiului și timpului care-i solicită, la un moment dat, perspectiva și unghiul acesteia, coeficientul de raționalitate sau gradul de afectivitate, memoria ori amnezia, simlularul sau aparatele. Implicîndu-se, autorul își face, indirect, autoportretul. Cum Cornel Regman ține să precizeze că el comentează „cărți” și nu „opere”, ipostaze și, nu adică, un întreg rotunjit, desi corelările, cu unul referențial nu lipsește, ba, uneori abundă, viziunea de care vorbeam echivalează fatalmente cu un autoportret. Al celui ce semnează textul supus opiniei publice. Dar și al celui care, ca magistrat, investit cu o atare funcție, își asumă riscul de a se pronunța „urbi et orbi”, despărțînd apele de uscat, interpretînd semne, fie ele și horoscopice, ale unui sistem de gîndire particularizat în consecință. Într-o carte, repet, care poate echivala, în repertoriul autorului, cu ideea de consecvență, cu aceea de experiment irepetabil, cu senzația, de mereu „altceva”, cu aceea de manierism, cu cea de căutare a sinelui sau de regăsire a eului originar ca „spiritus movens”, în accepție genetică, umorală, legică, aleatorie, lucidă, instinctivă, circumstanțială sau metafizic constantă.

IN Nu numai despre critici (am în vedere doar secțiunea a doua a volumului), Cornel Regman ne înfățișează, nu întîmplător, „comentarii și instanțanee critice”, privind faptul literar actual. Preponderent, altminteri, în toată activitatea lui, el reține pe rețină, indiferent de prim plan, „instanțanee critice”. Tinînd ca fiecare să fie și „reprezentative” și „simptomatice”, altfel spus, și concludive, finale, globale, și provizorii, alertante, benigne ori maligne, sub semnul definitivului sau al lui „deocamdată”, nu al faimosului „deocamdată, nu”, ci al clipei tranzitorii, al consemnării unui micron al devenirii, cînd acum nu se confundă cu imprevizibilul miine. Filosofez, desigur. Ca orice ins. Din varianta numită „homo sapiens”. Simultan, credul și sceptic. Faust și Hamlet, Don Quijote și Ioanide, Dionis (cel sárman), Mefisto, Gargantua și atîția alții, iluștrii ori anonimi, sînt variante ale condiției umane intrate în conștiința de sine a tuturor. Închizînd paranteza, aș spune că, fără a se raporta numaidecît la vreun simbol protector, Cornel Regman, diagnosticianul, cu experiența acumulată, tinînd cont și de etiologie și de deontologie, cu marja de erori admisă prin consens, întreprinde (analogic) un veritabil examen clinic. Supus și el, aidoma celor medicale, aproximației, punctării mutațiilor ameliorante uneori, absente (aparent) alteori, imprevizibile de obicei prin însuși actualul aventurii intelectuale, morale, sociale, politice etc. Altfel, doar că dialectica impacturilor de ordin estetic (artistic) e de esență strict spirituală, singulară, valabilă prin recursurile sale la general-uman și la universul valabil. Esteticul, oricît de diversificat e el, în accepția Kalakagathoniei, a calofiliiei, a interferenței limbajelor, a statutului de „ancilla”, a logosului mesianic, a transfigurării adevărurilor în metaforă, în sugestie sau, dimpotrivă, în întoarcerea spre realul palpabil în concretețea lui cotidiană, întrevide soluția supraviețuirii speciei prin atît de ambiguul concept de „frumos”. Echivalat altfel, de la o epocă la alta, cu acela de bine, de armonie, de substanță intrinsecă, imanență, de vis, de ideal. Cornel Regman nu e atras de paranteze teoretizante. Știe, o chiar mărturisește, că n-are vocația

Fotografie de Ion Cucu

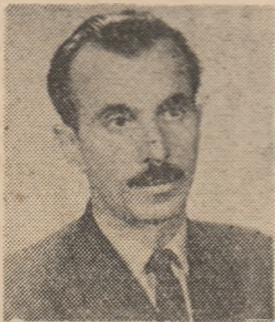
sintezelor ample, elaborate ca atare, cu intenția de a impune o interpretare atotcuprinzătoare, dintr-un unghi inedit, a unei Opere. Scriind despre Agirbiceanu nu realizează o monografie, ci un întins studiu despre prezența „demonilor” și rolul acestora în creația sa epică. Studii axate pe anume idei socotite generoase pentru o posibilă „reconstruire” a imaginii unor clasici, măcar ca nuanță, sînt cele incluse în primul segment al volumului (unele, „prefete” reluate). Titlul citorva vorbește de la sine: „Alecsandri, prozatorul, călător printre modalități”; „Alec Russo și întemeierea eseului”; „St.O. Iosif pe firul liricii transilvane”; „Tehnic literar” despre Răscoala. Metafora de ansamblu”; „Pompiliu Constantinescu din perspectiva reeditării”; „Méliusz în românește”. Cele despre Alecsandri, Russo și Rebreanu detașîndu-se prin calitatea analizei, instrumentarea critică a unor opinii formulate de diverși comentatori, acceptarea sau respingerea unor puncte de vedere, ambiția nu doar de a sugera, ci, literalmente, de a propune, ca dominante anume trăsături de real interes pentru cititorul de azi. Altfel spus, modernitatea lor, care, după o sintagmă la modă, le acreditează dreptul de a fi „contemporanii noștri”.

Sînt pagini, negreșit, incitante, invitînd la reflecție, la necesitatea de a regîndi mereu, de a revalorifica autori și opere de talie și pregnantă competitivă, voci unice, al căror timbru se cere a fi deslușit ca, realmente, original. Contribuția lui Cornel Regman într-o astfel de întreprindere e cu totul notabilă. Pe cînd incursiuni asemănătoare, alte „primblări” prin peisajul atît de policrom exponențial al trecutului nostru literar?

Întrebat, dacă nu se simte, cumva, ispitit să scrie o „istorie a literaturii române”, își declină, cu o dezarmantă modestie (poate trucidată, competență. Fie-mi îngăduit să nu fiu de acord cu el. Nu competența, nici informația, nici simțul diacroniei, nici spiritul critic, nici perspectiva survolantă, nici facultatea de a distinge structuri, de a observa dinamica mutațiilor, îi lipsesc. Cum (a demonstrat-o) nici vocația sintezelor. Atunci? Să-i lăsăm și lui Cornel Regman dreptul de a nu-și destăinui motivația prin argument autoanalitic. Să-i prețuim probitatea, sinceritatea, luciditatea, să-i acceptăm marea interioară, să-i așteptăm, cu același interes, comentariile la realitățile prinse în colimatorul său. Comentarii ca acestea, adunate în Nu numai despre critici. Care să-i întregască bibliografia, cu noi și noi prezențe editoriale. Configurînd și ele, prin confirmare, spiritul independent al axiologiei regmaniene. E dincolo de orice îndoială că acesta conturează fizionomia unei personalități. Discutabilă desigur, ca oricare alta, înconfundabilă însă ca atitudine, ca logică a elocinței, în triplul său rol de procuror, de avocat, de judecător.

Aurel Martin

Al. Cerna - Rădulescu

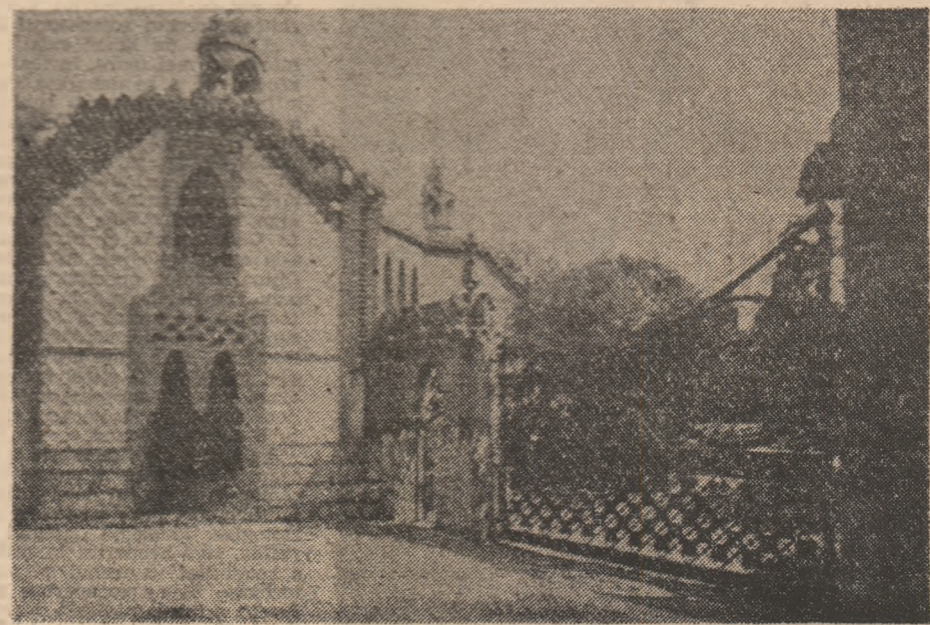
NU a trecut multă vreme de cînd, într-o dimineață caniculară, a venit în redacție vechiul nostru prieten Al. Cerna-Rădulescu. Era, ca întodeauna, dornic să-și împărtășească proiectele, cu vervă febrilă și entuziasm. Desigur, o inițiativă gazetărească: făcuse diligențele necesare pentru a edita din nou Albatrosul, revistă concepută în 1941 împreună cu Geo Dumitrescu, Virgil Ierunca, Dinu Pillat și alții. Solicitase colaborări atît de la colegii de generație cit și de la cei tineri, era preocupat de posibilitățile tipografice și de eventualele noutăți tehnice, interes asemănător celui manifestat cîndva, în toamna anului 1939 cînd, după cum povestește în volumul Arbori din țara promisă: „...m-am așezat în București și am început salahoria mea în presă, deprinzînd meșteșugul întocmirii de gazete și reviste, al cărui rob de bună voie și fără părere de rău am rămas pentru toată viața”. Modestie contrazisă deseori de ceea ce

izbutea să realizeze prin subtile subordonări ale formelor fixe tipografice față de text, prin acordarea sensurilor acestuia cu textura elementelor grafice, totul echilibrat cu rigoare și gust infailibil. A fost și un redevabil publicist, cîteva din articolele sale au stîrnit senzație în epoca imediat postbelică. Dar, mai presus de tentația succeselelor efemere, a rămas dragostea pentru literatură și oamenii ei. Stau mărturie portretele lui Liviu Rebreanu (a fost secretar de redacție la ziarul acestuia, Viața), Tudor Arghezi (pe care îl convinge să reia, în 1936, seria Biletelor de papagal la revista Argesi), Nicolae Iorga, Gala Galaction, Petre Pandrea, C.S. Nicolăescu-Plopșor — creațiile în Arbori din țara promisă — traduceri din Eudelaire și Ariosto și, nu în ultimul rînd, un volum de poezii: Înălțate de prozberbe.

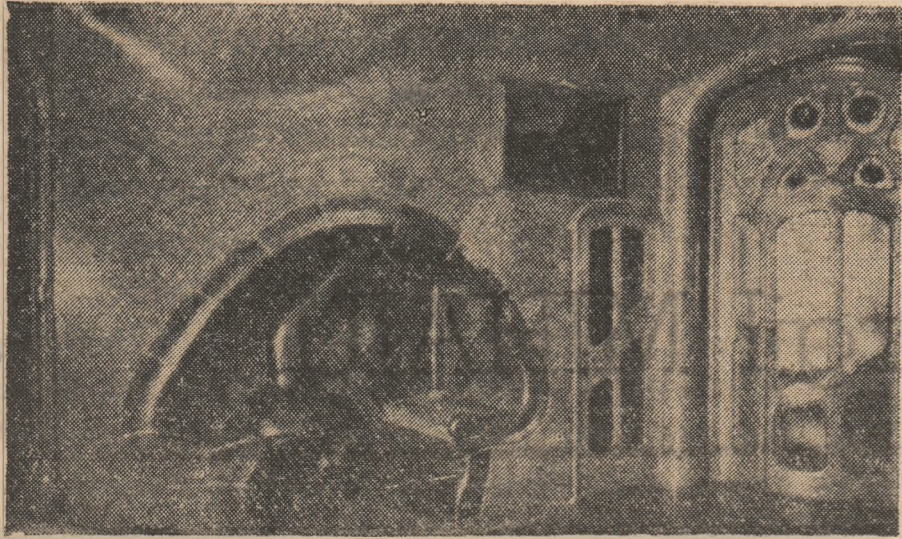
Era un interlocutor inepuizabil și avea darul povestirii, putea să vorbească ore și ore despre lumea presei din anii războiului sau din perioada imediat următoare, un adevărat calidoscop animat de întîmplări mai mult sau mai puțin amuzante, nu arareori surprinzătoare prin ineditul lor. A lucrat la Ordinea, Ultima oră și Universul, a colaborat cu reportaje, recenzii, cronici teatrale la multe din publicațiile epocii, conduce Tribuna Românească, România viitoare, Tîra Oltului, după 1948 coordonează periodicele editate de Patriarhia română. Între anii 1968 și 1970, alături de Geo Dumitrescu, participă la apariția României literare în a cărei redacție revenea deseori, cu bucurie.

L-am condus în acea zi caniculară de iulie fără să ne închipuim că va pleca, în curînd, pentru totdeauna.

Mihai Pascu

Finca Güell — poarta și pavilionul de la intrare

Casa Batlló (1904-1906). Interior

Etiologia unei iluzii

INCERC să evit „filosofia” de trei parale, limbuția „dialectică” ce ne pîndeste în preajma unor teme atât de angajante și atât de bătute cu sîmț cum este cea de față, spunînd în chip de exordiu brutal că, mai ales în timp cultural, echilibrul este o iluzie. Niciodată efectiv, el este însă un ideal pe care îl atingem. Întotdeauna amînat, cu fiecare etapă artistică, el se face simțit ca o necesitate ca niciodată pentru că oferă o bază de construcție, singura pe care lucrurile pot fi împinse cu un pas mai departe decât au făcut-o antecesorii. Imposibil deci să realizezi efectiv (nici măcar în linie) cele mai generale ale spațiului cultural, de hățișului de generații, direcții, grupuri sau tendințe), echilibrul rămîne totuși o iluzie necesară. O utopie, e adevărat, dar singura justificare, bovarică în fond, a tuturor „luptelor literare”. Căci dacă acestea nu sînt altceva decît forțele mai mult sau mai puțin loiale de rezolvare a unei stări tensionale, a unui „dezechilibru”, atunci echilibrul se instituie în obiectiv al lor esențial. Ce-i drept, definirea acestuia cîzînd în sarcina părții biruitoare (în măsura în care istoria validează triumful de moment al comandantului), semnificația sa va fi întotdeauna una parțială, căci conjuncturală, „subiectivă”, cu subînțeleșuri polemice pagulate în toila disputelor și, firește, neamendate după tranșarea acestora.

Vreau totuși să spun, cit se poate de nechivoc acum (că tot am pornit pe linia parabolilor marțiale), că echilibrul nu se dă și, lucru poate mai important, nici nu se acceptă, cu-atît mai mult în cazul celui cultural. El se obține la capătul unei dispute mai întîi cu tine însuși și în tine însuși. O dispută între eul nostru cel de toate zilele, conciliant, pertractant, speriat de perspectiva confruntării, de lupta ce trebuie presupusă în spațiile dreptului la opinie, și eul nostru „etic”, responsabil, echilibrul se cîștigă pe cont propriu și la riscurile impecabile. Primirea lui necritică a dus la epigonism, la formele cele mai anaerobe de neoclasicism, la tradiționalism revolut. Nu e mai puțin adevă-

rat, căutarea obstinată a dezechilibrului și a dezechilibrării a produs cele mai efemere gratuități, modele eufuistice de-o zi și-o noapte (nu e cazul avangardei istorice, de pildă, sau al mutațiilor postavangardiste, care creează un dezechilibru inițial prin reciclarea structurilor culturale deja omologate, dislocîndu-le din amplasamentul lor instituit și recodificîndu-le în sisteme mai complexe).

Trăim, din toate aceste pricini, dar și din altele, în continua provocare și amănare a echilibrului, a acelei acalmii culturale în care proiectăm poate esența nostalgiilor noastre adamice. Trăim într-o perpetuă căutare și subminare a unei dispoziții spirituale apolinice. Ca și cum am visa cu toții să alcătuim cîndva (într-un viitor ce se depărtează ca un miraj în Sahara), liniile psihice ale unui temperament socio-cultural armonios, scutit de demonia imprevizibilă a umorilor, deci... echilibrat. Numai că, revin, această nostalgie este de regulă vindictivă, euforia ei blîndă nu exclude dorința sa a eliminării cit se poate de concrete, complete și irevocabile, a „adversarului”. Acesta, el și numai el, este prezența perturbantă, factorul dezechilibrant. Să binevoiască a dispărea, iată, deci, echilibrul rîvnit și deseori chiar „realizat” se fundamentează pe un *hybris*. El amor-sează, în chiar miezul tîhnei sale, simburile ideologice al părtinătății destabilizante ce va să tulbure din nou apele calme ale unei culturi mereu animate, imediat dincolo de suprafața nu întotdeauna relevantă, de curenți diferiți și chiar potrivnici. Că ne place sau nu, că o recunoaștem sau ba, dezechilibrul este, în diferite grade, mediul nostru natural, aerul pe care-l respirăm, firește, atunci cînd nu ne stau la înșeînă turburile pline cu oxigenul cam „stătut” al teoriilor ad-hoc despre echilibru ca necesitate înțeleasă. Cîștigarea demnității acompaniază de obicei instalarea (atitudine etică, cum spuneam) în ceea ce s-a numit „dezechilibru fertil”. Psihic, artistic, ideologic (în toate sensurile), o asemenea instalare este de o mie de ori preferabilă acceptării unui echilibru im-

Proiecte de trecut

TIMPUL — această materie atît de elastică încît poate să-și umple secunde cu evenimente pe care nu le puteau cuprinde anii și poate să transforme cite un an în rezervorul de energie al unor secole întregi; timpul — care a explodat pentru noi în decembrie și o clipă, dilatată pînă la dimensiunile istoriei, a părut să încrămenească orbitor asemenea unei apoteoze în cer; timpul a obosit și coboară tot mai chircit peste noi, se strînge tot mai sumbru în jurul nostru, se adaugă tot mai amenințător vîrstei și istoriei pe care le trăim. După „șapte luni / de minciuni” a venit a opta și am ajuns la 23 august. Nu se putea mai bun prilej de analiză critică și comparativă, mai gravă ocazie de a medita asupra caracterului, sufletului și norocului nostru în lume.

23 august! Nume de uzine și de stadioane, de bulevarde și de cinematografe; titlu de studii, de articole, de poeme (rima cu gust sau cu must); zi de defilări, de cuvîntări, de recitări, de spectacole sportive, de parăzi militare, de serbări populare, de omagii asiatice; zi liberă, adică nelucrată, prin care se aniversa începutul nelibertății, zi a eliberării prin care se marca însăși intrarea în robie. Pentru că o cîinică și fatală coincidență, atît de caracteristică destinului nostru, făcea ca ziua ieșirii dintr-un rău să fie și ziua intrării într-un alt rău, devenind astfel simbolul fatalității care ne împiedică să părăsim un dezastru altfel decît înlocuindu-l cu un altul, abia diferit. Indiferent că se numea lovitură de stat, insurecție populară sau revoluție de eliberare (socială și națională, antifascistă și antiimperialistă), și chiar dacă gesturile și replicile care au compus evenimentele de atunci erau povestite mereu altfel, timp de 46 de ani am știut cu toții că adevărata, adică semnificația a sărbătorii noastre naționale era neuitarea acestui simbol.

Un simbol pe care, din păcate, timpul nu reușește să-l demonetizeze și să-l facă vetust. Dimpotrivă. Trecerea în revistă a înfățișărilor și travestiurilor pe care le-a luat în istoriografia și hagiografia noastră actul de la 23 august 1944, minciunile succesive care s-au depus, ca într-un palimpsest cu mai multe etaje, peste faptele de atunci, deformîndu-le pînă la nerecunoaștere, adaptîndu-le mereu altor interese și scopuri, mi se pare doar reverberarea lentă, cu încetinitorul, a unor procedee ajunse între timp la o perfecțiune tehnică și la o viteză a derulării infinite superioare. În cîteva luni s-au dat asupra evenimentelor din decembrie sau din iunie mai multe versiuni decît s-au dat în 46 de ani asupra celor din august. Rescrierea istoriei nu se mai face manual, prin raderea anevoioasă a vechilor adevăruri de pe pergamente, ci electronic, prin introducerea în computere a unor savante proiecte de trecut care rearanjează faptele, cu motivațiile și sensurile lor, într-un mod atît de ingenios, încît adevărul nu este pur și simplu șters, ci păstrat și considerat minciună, spre generala frustrare a spectatorilor oripilați că l-au putut, pentru o clipă sublimă, crede. Cei care au fost eroi nu sînt uitați sau eludați pur și simplu, ci sînt transformați în infractori de drept comun, drogați, bișnițari, imorali, paraziți, suspecți, fasciști, trădători ai țării, dușmanii ai poporului. Dacă s-a întîmplat să moară scapă mai ușor: sînt numai inventații tendențioase — ba mai mulți, ba mai puțini —. Îi se schimbă doar vîrsta și profesiunea în funcție de interesele pe care le slujește ultima statistică, se spune doar că au murit din întîmplare sau fiindcă au avut ghinion. O ceață groasă, elaborată minuțios, face imposibilă vederea cu numai cîteva săptămîni sau luni în urmă și creează condițiile elaborării unor tot mai utile variante a atît de instabilului nostru trecut. Totul poate fi astfel înlocuit, schimbat, transformat, aranjat, manipulat, furat, emanat, totul poate dispărea, cu excepția fatalității de a nu ști să ieșim dintr-un dezastru decît pentru a intra într-un altul, abia diferit...

Ana Blandiana

pus. Mai ales, adaug, unuia ce-și trăiește, în respectiva clipă a abdicării noastre de la responsabilitatea critică, momentul evidentei improductivității. Implicit sau explicit, sub formele cele mai felurite imaginabile, cultura este etiologia polemică a echilibrului și nu exultanța permanentizată a celebrării acestuia. Într-un ceas (care poate fi sau nu al temporarei stabilități), critica, de regulă cea marcată de imperativul justificării acelei acalmii, se poate indeletnicii cu respectiva etiologie într-un chip inechivoc, ajungînd chiar pînă la teoretizări. Dar un asemenea fenomen se produce în mod natural, zi de zi, ceas de ceas și în proporție de masă într-o cultură ce se constituie printr-o retorică inerentă a tensiunii. A unei tensiuni ce nu este scond în sine, ci determinație inevitabilă a oricărei încercări creatoare. În plan individual, creația, obiectul artistic deplin rotunjit, reprezintă, trebuie să admitem, rezolvarea unui dezechilibru (interior). Dar intrat în circuit social, obiectul în cauză este un factor perturbant, dezechilibrant. El obligă tradiția constituită (în cazul în care anvergura proprie îi dă se-ntelege, acest drept), nu mai puțin starea de lucruri prezentă, să ia act de existența sa. Deci să se modifice în funcție de geometria intrusului. Mai mult, să existe sau nu, în funcție de ceea ce s-a numit „talent personal”. Vechiul (nu neapărat într-un sens depreciativ), căruia putem să-i asociem o stare de echilibru, este pus în discuție, dezechilibrat de către nou. Geografia polemică a noității provoacă o altă geologie a tradiției. Autori, poate pînă atunci marginalizați sau instituționalizați la nivel receptiv într-un anumit fel, apar într-o altă lumină. Fii, furioși sau ironici, „echilibrati” sau afîșînd ostentativ retorica belicoasă a dezechilibrului, merg pînă într-acolo încît își adoptă retroactiv părinții convenabili. Dar ce lucru splendid este acesta, dacă reușim performanța (rară, ce-l drept) de a-l privi cu maximă neimplicare: tradiția își cîștigă șansa unei perpetue dinamici, este și continuă să fie, prin aparenta „ruptură”, prin impactul dezechilibrant pe moment al „junilor”, un organism viu, cu nebanuite resurse: sigur, istoria unei culturi nu se rescrie mereu la cite zece ani, în funcție de capriciile bunăvoinței alocate predecesorilor de ultimul sosît. Dar numai datorită turbulenței inițiale ea menține (și va menține întotdeauna) virtualitățile viabilității. Cu alte cuvinte își acordă, într-un asemenea scenariu al dezechilibrului urmat de un mereu retardat echilibru, șansa, o nouă șansă, deci, de a apărea ea însăși ca un fenomen nou. Altfel decupată, altfel înțeleasă și în primul rînd mereu vizată, niciodată primită ca un fond pasiv, neutralizat prin istoricizare, ea dobîndește clipă de clipă demnitatea înedită, pentru raționamentele lenese, a ineditului.

EXISTĂ în ceea ce privește ideea unui necesar și fructuos moment al contradicției dezechilibrante o sumedenie de prejudecăți pe care nici măcar nu le pot enumera aici. Interesant este însă faptul că ofensiva acestora se înregistrează mai ales atunci cînd echilibrul în curs nu mai poate asigura un cîmp fertil explorărilor culturale. Renunț, apoi, să mai discut binomul contradicție — rezolvare a acesteia (prin paradisiaca viziune a noncontradicției și a noncontradictoriului). Renunț, mai ales, să-l discut în paralel cu diada echilibru — dezechilibru (deși importante paralelisme există), dar tocmai pentru a evita improvizării pretins „dialectice” pentru mine profund plătisitoare și a căror inutilitate verbosă am semnalat-o de la bun început. Renunțările de mai sus le urmează acum niște refuzuri: acela de a asimila dezechilibrul cu capriciul, cu „optica” neconstructivă, privată de pozitivitatea indispensabilă oricărei creații, fie ea întemeiată și pe o „estetică negativă”. Apoi, acela de a psihologiza și implicit de a (de)valoriza fenomenele culturale prin transferul unor categorii temperamentale în cîmp artistic. Sau chiar filosofic, pentru că, așa cum există o mare artă fundamentată pe nocturnul senzitivității, pe turbulența și inconștientul pornirilor, pe psihologizarea intelectualului și pe fiziologizarea psihologicului, pe o poetică o colericului etc., nu mai puțin există, de la Heraclit pînă astăzi, o filosofie a necurmății tensiunii ce ontologizează pur și simplu dezechilibrul. În domeniul strict cultural, ontologia dezechilibrului se traduce într-o imanență a dialogului, a polemicii chiar. Căci, pentru a exista cultural, trebuie recunoscută coram populo necesitatea inevitabilă a unui pact dialogic. Iar litera acestuia spune: orice dialog autentic reprezintă tentativa de rezolvare (nu administrativă, ci specific culturală) a unui dezechilibru provenit din tensiunea loială a opiniilor. Istoria palpitantă, mereu prelungită a acestor tentative ne cuprinde într-o acoladă mai mult sau mai puțin generoasă, biografică.

Dar mai există o formă de instaurare a unui fertil dezechilibru. Anume o formă paradoxală. Aceasta este apelul la „echilibru” înțeles ca arhinoțiune psihică și morală (implicînd rațiunea, revenirea la bunul-simț, toleranța, respingerea oricăror forme de fanaticism, a iraționalismului dezinteresat de impactul biografic unei anume ideologii sau filosofii, a instinctualității transformate în criteriu, tronind peste o lume a orgoliului ignorant și a arbitrarului). În etiologia iluziei noastre, ambele merită considerate ca toată responsabilitatea de care sîntem capabili.

aprilie 1990

Cristian Moraru

MIC DICȚIONAR

ANIVERSARE. Sonor și european cuvînt, de pastă latină pură, răspîndit în mai toate limbile continentului: aniversarius, adică annus (anul) și verto, învîrt cerul timpului. Era, probabil, neutru ca semnificație la origine, dar nobletea lui fonetică i-a conferit în limba română și în alte limbi doar conotații benefice. Aniversarea este o fericire. Ea înseamnă cîurgerea anilor peste o piatră albă, numărarea zilelor cenușii care au trecut de la pragul unei zile însorite, cu speranța că se va transmite și la distanță raza originară de lumină. Una dintre putinele bucăți de proză eminesciană se cheamă chiar așa — La aniversară: plutește în albul sticlos al unei nopți de iarnă, e făcută din iubire, din cristale pure de zăpadă și suaviități. Încrustat într-o asemenea montură, într-un titlu eminescian, cuvîntul s-a salvat vesnic de la maculare.

A utiliza cuvîntul „aniversară” în legătură cu un eveniment nefericit reprezintă deja o distorsiune penibilă față de spiritul limbii noastre. A da amploare unei „aniversări” negre, care a înșingurat o țară întreaga (precum dictatul de la Viena din 30 august 1940), relevă sadism și nefericit calculată. Parastasul înseamnă „aniversară” doar în sens pur religios, deci spiritualizat; el materializează speranța că odată cu moartea nu se termină chiar totul și că bietele noastre gesturi cotidiene pot avea acces, măcar parțial, la ordinea metafizică.

Ne trebuie o „aniversară” a doliului din 30 august 1940? Avem cu tot alina-dinsul nevoie de un semicentenar al întinericului și al războaielor? Există din păcate, ființe umane care, în vederea acestui moment, recapitulează pline de satisfacție orori și deschid albume cu fotografii de groază.

S-a observat pasiunea acefalilor și paranoizilor pentru cifrele rotunde.

Toate aniversările milenare, seculare, decenale și lustrele se îngrămădiseră parcă în „anii lumina”. Dacă nu existau, cifrele rotunde trebuiau imediat inventate. Rănosul nostru președinte pe viață, lansîndu-și revoluția culturală din iulie 1971, a avut nevoie de o aniversare. Și, pentru a da exemplu de cum va trebui să arate de-acum înainte cultura, știți ce a găsit? O sută cincizeci de ani de la nașterea lui Vasile Alecsandri! Toată lumea a flase între timp că anul exact al nașterii poetului este 1818, nu 1821, dar cine ar fi îndrăznit să-l contrazică pe mult stimulat și iubitul? Bietul Alecsandri! Dacă ar fi știut că amintirea lui va servi drept alibi, fie el și ocazional, pentru sugrumarea literaturii, ar fi preferat să nu se fi născut.

Acum, cei care au aplaudat în iulie 1971, mărturisindu-și public extazul la aflarea conținutului pretioaselor teze, își perie hainele negre și își pregătesc figurile de înmormîntare pentru 30 august 1990. Puțin le pasă de România și de istoria ei: tot ceea ce vor este salvarea membrilor disjuncte ale comunismului de la descompunerea totală, prin conservarea lor în veninul urii. Și, pentru că cel al luptei de clasă s-a cam răsuflat, n-a mai rămas decît acela, înfinii mai rezistent, al naționalismului: să recurgem cu încredere la el!

Dacă știu cu certitudine un lucru, atunci știu ce ar trebui să fie 30 august 1990: o zi ca oricare alta, blîndă la sfîrșitul verii, închinată unui mare sfînt — Alexandru — și impregnată de savoare a ultimelor clipe de vacanță, o zi cu cer albastru și copaci abia îngălbeniți. O zi de pace. O anti-aniversară, la urma urmelor.

Mihai Zamfir

Psihanaliză și totalitarism

Citeva fapte

FAPTELE sînt în mare cunoscute: în Rusia post-revoluționară, după o scurtă perioadă de deschidere față de psihanaliză, teoria și practica freudiană cad prădă ostracizării. Formulele incriminante, necunoscute și la noi, pentru că au fost importate din Uniunea Sovietică, erau: „filosofie burgheză”, inspirată de teoriile acționare ale lui Schopenhauer și Nietzsche sau „teorie pansexualistă”. Interzis ideologic, psihanaliza a fost eliminată ca practică de clinică, ceea ce a echivalat cu deplina ei mortificare, întrucît sîmna este izvorul de apă vie al oricărei psihanalitice.

Venirea la putere în Germania anilor 20 a național-socialiștilor a înăunurat o perioadă de persecuție pentru psihanaliză și practica lor, ani al căror moment culminant îl reprezintă, poate, arderea arhivelor lui Freud în Viena ocupată de rușii hitleriste. Motivele invocate de ruși dată au fost morale: viziunea asupra omului promovată de freudism ar fi adus, în accentul pe care l-a pus asupra vieții instinctuale, prejudicii demnității umane.

În România postbelică, ideologia totalitară a reprezentat principalul obstacol în calea răspîndirii psihanalizei. Nu este necesar să remarcăm că există relații ușor sesizabile între intensitatea presiunii și atitudinea față de psihanaliză. În „obsedantul deceniu” și prima parte a deceniului 6 — perioadă a domniei absolute a stalinismului — psihanaliza făcea obiectul unor atacuri distrugătoare sau, în cel mai bun caz, al unei tări rușinate. Scurta relaxare a represiunii totalitare survenită după 1965 a avut efecte benefice și pentru psihanaliză, permițînd apariția în anii '70, ca un ecou înzlat, a primelor trei cărți despre psihanaliză sub dictatura comunistă. În 1980 sînt publicate primele două traduceri din opera lui Freud (*Introducere în psihanaliză* și *Scrieri despre literatură și artă*), ceea ce reprezintă ultima concesie importantă făcută psihanalizei înaintea unui nou deceniu de represiune majoră. În anii '80, odată cu accentuarea fără precedent a represiunii economice și sociale, ablată de o proporțională înăsprire a presiunii ideologice, psihanaliza este din nou redusă la tăcere sau disimulată.

Am mai menționăm și faptul extrem de interesant că dintre toate disciplinele științifice sufocate de ideologia stalinistă sînt încoerente etichetate de „științe burgheze”, discipline printre care se numără nu numai psihanaliza, sociologia, sau antropologia filosofică, ci, din păcate, și genetica, psihanaliza nu a fost de fapt niciodată cu adevărat și pe deplin „realizată”. În cultura română, apariția cărților despre psihanaliză sau a traducerilor din opera lui Freud, au avut caracterul unor fete și irepetabile accidente, în clinica psihanalitică a rămas clandestină în toți anii dictaturii comuniste.

Deși tabloul schițat mai sus este sărac în datele unei istorii care abia de acum înainte urmează a fi scrise, el este suficient de bogat, în esențialitatea sa, pentru a alimenta două întrebări: a) de ce psihanaliza a trezit opoziția înversunată a totalitarismului, în special a celui comunist? b) de ce această ostilitate a fost cu numai intensivă, concretizîndu-se la început în vehemența condamnării, ci și intensivă, fiind menținută, cu neînsemnate cedări, pe tot parcursul existenței socialismului real?

La prima vedere răspunsul nu este deloc de dat, el pînd în gîsit în chiar formulele care au condamnat psihanaliza la quasiinexistență atît în plan clinic, cit în plan cultural. Considerată emanatie teatică, cu pretenții științifice, care preîngea vechile modalități de gîndire burgheze, reprezentate de Schopenhauer și Nietzsche, psihanaliza trebuia repudiată de noua ideologie odată cu sursele ei. Această ideologie „nouă” mai avea și un alt motiv important de a ține psihanaliza la distanță de fruntariile „constituente” socialiste: presupusa ei imoralitate. În numele purității „omului nou”, psihanalizei îi era refuzat, ca unui factor de soluție, dreptul de cetate în conștiința societății ideale ce urma a fi edificată.

Chiar dacă un elementar scepticism intelectual nu ne-ar îndemna la circumspecție în acceptarea unor formule ideologice, citeva interogații provocate de experiența de trăitori ai socialismului real ne-ar menține vigilență. Astfel, diferența de destin între principalele victime științifice ale stalinismului — genetica și sociologia, pe de o parte, și psihanaliza, pe de altă parte — nu pot fi explicate prin diferențele de relevanță tactic-aplicativă dintre ele. Este ade-

vărat că genetica și sociologia au fost „reabilitate” datorită utilității lor în viața socială, dar și psihanaliza, prin dimensiunea sa clinică, ar fi putut aduce importante servicii societății. Sau poate tocmai aceste servicii a vrut să le evite socialismul real? Fie și numai acest fapt trebuie să ne determine să căutăm semnificația atitudinii negative a socialismului real față de psihanaliză dincolo de declarațiile ideologice, care obnubilează adevăratele-i motive.

Proletcultismul ca resentiment

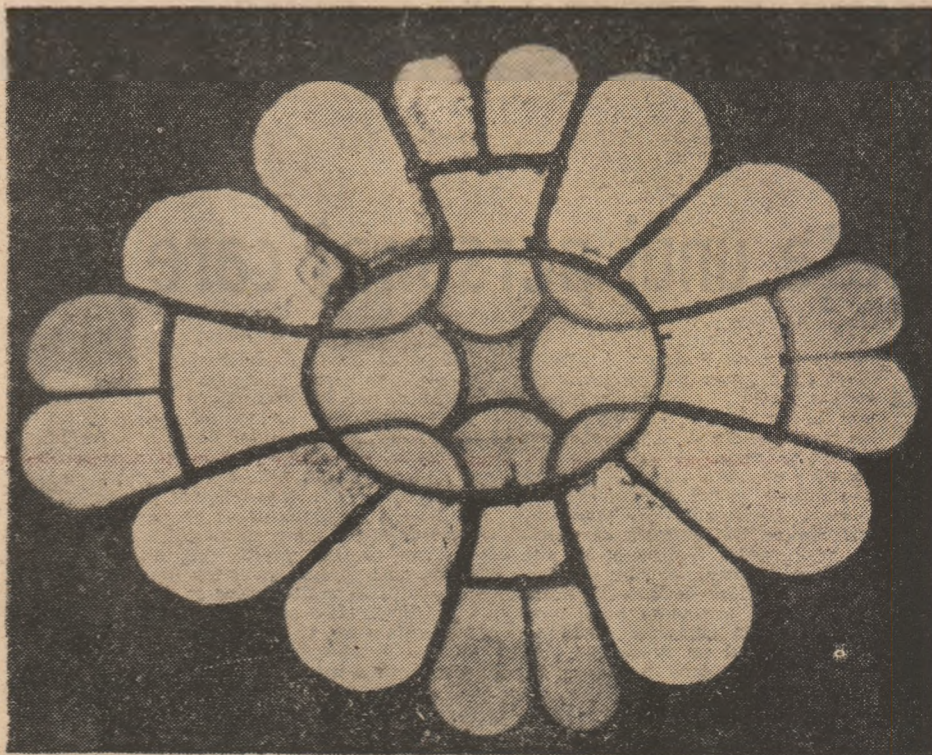
INVESTIGAREA poate fi deschisă de o ipoteză explicativă de ordin psihologic: repudierea psihanalizei este produsul resentimentului. Desigur, aici avem în vedere accepția științifică a termenului, așa cum a fost acreditată de Friedrich Nietzsche și Max Scheler. În acest sens, resentimentul constituie o autointoxicare psihică produsă de acumularea unor sentimente negative ca dorința de răzbunare, ură, invidie, acumulare datorată neputinței de a le traduce în acțiune. La rîndul său, neputința de a acționa poate fi impusă de condiții subiective, deficiențe biopsihice strict individuale, sau de condiții obiective, sociale, care privesc grupuri mari de oameni, indiferent de dotarea biopsihică a celor care le compun. În ultimul caz, resentimentul este activ la nivelul spiritului colectiv, dînd naștere unor adevărate mutații valorice. Accentul valorizării pozitive este deplasat de la valorile dominante, care sînt transformate în valori negative, la datele existenței păturilor defavorizate, care sînt ridicate la rangul de valori pozitive, cu scopul de a reface echilibrul autoestimativ perturbat de neputința socială de a da curs dorinței de răzbunare, urii sau invidiei.

Așa cum a participat la edificarea moralei creștine (Nietzsche) sau la constituirea moralei burgheze (Scheler), resentimentul a jucat un rol decisiv în formarea „culturii socialiste”, datorită proletcultismului — ultima sa mare ipostază istorică. Răsturnarea valorică produsă de proletcult a vizat, asemenea mutațiilor axiologice aduse de etosul creștin sau burghez, anularea valorilor oficiale din societatea anterioară și înlocuirea lor cu valorile proprii modului de viață al categoriilor sociale defavorizate în respectiva societate. Dacă ne limităm doar la instituirea unor noi morale, vom constata în cele trei cazuri un deplin paralelism al procesului.

Asemeni etosului creștin, care a dezvoltat frumusețea, sănătatea, puterea, bogăția, spiritul războinic — valori ale aristocrației — pentru a plasa valoarea în lipsa frumuseții, suferinței, slăbiciunii, iubirea aproapei — date ale condiției celor dezmoșteniți în Imperiul Roman, sau etosului burghez, care a investit cu valoare doar însușirile sau bunurile obținute prin muncă proprie, pentru a dezvoltarea privilegiile native ale nobilimii și a preferat utilitatea (munca utilă în slujba comunității, stăpînirea de sine, spiritul de economie) valorilor vieții (capacității de a trăi bucuria vieții), „morală comunistă” a promovat colectivismul, colaborarea, egalitarismul în dauna individualismului, concurenței și diferențierilor sociale.

Desigur, acțiunea resentimentului nu este circumscrisă doar la sfera moralei, unde a fost mai bine studiată, ci poate fi identificată în toate domeniile vieții spirituale, ca refuz al valorilor trecutului, înlocuite adesea cu pseudovalori. Ilustrarea cea mai concludentă a acestui fapt o oferă poate contestarea geneticii ca știință de către ideologia stalinistă și înlocuirea ei cu pseudostiința lui Miciurin și Lisenko. De același tip a fost și repudierea sociologiei, psihanalizei și antropologiei filosofice în virtutea apartenenței lor la spiritualitatea trecutului. Indată înconfundabil prin etichetarea de „științe burgheze”, amintita apartenență era considerată ca sinonimă cu nonvaloarea.

Chiar dacă admitem că ipoteza psihologică este validă, vom constata de îndată că ea nu este pe deplin satisfăcătoare pentru că poate explica cel mult înversunarea inițială a ideologiei socialismului real împotriva psihanalizei, dar nu poate da seama de surprinzătoarea durabilitate a acestei înversunări, psihanaliza fiind singura dintre „științele burgheze” care a rămas exclusă pînă la sfîrșit. Va trebui deci să înțelegem destinul singular al psihanalizei în cultura

Colonia Güell — vitraliu

„socialistă” din perspectiva acelor particularități care o fac incompatibilă cu totalitarismul.

O incompatibilitate ireductibilă

AVANSĂM ca o a doua ipoteză explicativă, care o completează pe prima, ideea că natura subversivă a psihanalizei în raport cu totalitarismul este aceea care i-a atras ostracizarea durabilă în socialismul real.

Frapantul paralelism de destin cu existențialismul, important curent al filosofiei contemporane, ne poate sugera una din notele definitorii ale psihanalizei, care o opun ireductibil totalitarismului. Asemeni psihanalizei, existențialismul nu a fost niciodată cu adevărat tolerat de ideologia socialismului real. Motivul acestei excomunicări trebuie căutat în incompatibilitatea dintre modul de abordare omul în existențialism (ca individ) și în marxism (ca societate, totalitate), opoziție exprimată deja în critica pe care Kierkegaard i-o aduce lui Hegel. Dezinteresul socialismului real pentru individ, preferința acordată „binelui general”, societății, totalității, pe motiv că binele general se răsfrînge automat asupra individului — concepție contrară specificului societății umane (cel puțin a celei contemporane, axată pe individualitate) — a condus la condamnarea ideologică a tuturor orientărilor filosofice sau disciplinelor științifice al căror obiect de studiu îl constituia individul. Pornind dinspre efect spre cauză, am putea măsura intensitatea interesului unei filosofii sau științe față de individ prin gradul intransigenței cu care ideologia socialismului real le-a respins. Din această perspectivă, existențialismul și psihanaliza se situează, fără discuție, pe primul loc.

Încă din perioada începuturilor, situația într-un moment de dominație a mentalității victoriene (sfîrșitul sec. XIX, începutul secolului XX), psihanaliza s-a afirmat ca o antropologie a adevărului, atrăgînd atenția asupra importanței componentei naturale (instinctuale) în economia întregului uman. Cele opt ore zilnice de psihoterapie l-au convins pe Freud că nu numai somnul rațiunii produce monștri, ci și somnul instinctualității (în particular al sexualității), monștrii produși de represiunea sexualității numindu-se maladii psihice (nevroză) sau „doar” banala nefericire, numită de Freud într-o carte cu același titlu — disconfort în cultură. Dacă sexualitatea, luată în sens larg, ca instinct al vieții, constituie una din axele vieții umane, atunci dreptul la plăcere senzorială este unul din drepturile fundamentale ale omului, drept a cărui încălcare este generator de perturbări considerabile în funcționarea vieții interioare. Căci nu numai viața sufletească are de suferit de pe urma frustrării sexualității, ci și viața spirituală, care-și ia energiile din zonele primare.

Faptul că descoperirea de către Freud a importanței sexualității pentru existența umană a avut un destin diametral opus în democrație și în totalitarism nu este întîmplător. Dacă în democrațiile occidentale postbelice, creatoare de prosperitate, psihanaliza a contribuit la modificarea radicală a atitudinii față de sexualitate, transformînd-o într-o mentalitate permisivă (revoluția sexuală), în totalitarismul comunist, generator de penurie permanentă, ea a fost exclusă ca pansexualism, perpetuîndu-se oficial prudența victoriană care înțelege sexualitatea doar ca mijloc de perpetuare a speciei.

Ca orice societate represivă, centrată pe muncă, înțelegă nu ca mijloc de bunăstare individuală și implicit socială, ci ca forma cea mai eficientă de ma-

nipulare socială și spirituală, socialismul real nu a agreat concepția antropologică freudiană, care se împotriva de deturnării întregii energii instinctuale spre muncă și proclama dreptul fiecărui individ la plăcere, sănătate mentală și fericire. Era inevitabil ca umanismul funciar al psihanalizei să atragă oprobiul unei societăți represive, care în pofida declarațiilor de principiu, a produs fenomene de alienare a personalității umane dintre cele mai grave.

Consecvență „pudorii” față de ceea ce este natural în om, ideologia socialismului real a refuzat sistematic să recunoască naturalitatea atît de omenești tendințe de autoafirmare, pe care Nietzsche o numea voință de putere. Odată cu ea au fost blamate, ca produse ale influenței societății capitaliste, spiritul de inițiativă, competitivitatea, combativitatea — tot atitea mijloace prin care individul se poate impune față de ceilalți și față de sine într-o societate liberă. Nu este dificil de lămurit rostul acestui mistificări a naturii umane: ca oricărui element care impunea limite manipulării alienante a statului și alimenta nevoia de demnitate a omului, tendinței spre autoafirmare i-a fost contestat caracterul biologic, deci permanența, perenitatea, fiind redusă la rangul de simplu reflex istoric (trecător) al unui tip de societate. Putem înțelege acum de ce nici psihologia lui Adler, care a demonstrat naturalitatea năzuinței spre autoafirmare, nu a fost în grațiile științei și ideologiei socialismului real.

În perioada neostalinistă, socialismul real și-a modificat atitudinea față de genetică și sociologie, datorită importanței lor practice, dar nu și față de psihanaliză, care a rămas exclusă, deși practica de clinică ar fi putut-o recomanda reconsiderărilor. Să fie vorba aici de un simplu accident datorat ignoranței, de pildă, sau de o necesitate ascunsă? Răspunsul îl putem obține din examinarea obiectivului psihoterapiei analitice, formulat succint de Freud, în felul următor: „Wo Es war, soll Ich werden”. Acolo unde a fost sinele trebuie să fie eul sau, într-o traducere mai liberă, sinele trebuie înlocuit de eu. Ieșind din limbajul tehnic, putem spune că Freud vorbea de amplificarea eului, realizată prin conștientizare, prin asimilarea cit mai completă a dimensiunii inconștiente a personalității. Cu alte cuvinte, după terapie eul nu mai este dominat de către inconștient, așa cum se întîmplă, în grade diferite, în cazul copilului, bolnavului psihic sau adultului imatur. Dacă omul sănătos este pentru psihanaliză cel care trăiește după principiul realității, fără a nega principiul plăcerii, atunci vindecarea este rezultatul unui proces de maturizare, de autonomizare a eului. Psihanaliza reușită — fie și numai parțial — are ca beneficiu urmare depășirea infantilismului.

Ca formă de societate totalitară, socialismul real produce, după cum se știe, infantilizarea în proporții de masă a adulților. Rezultat al acțiunii conjugate a etatizării quasitotale a activității economice, a monopartidismului și a indoctrinării ideologice, infantilizarea adulților, concretizată psihic într-un eu slab dezvoltat, reprezintă una din condițiile esențiale ale manipulării sociale, care asigură perpetuarea sistemului. Avînd ca scop programatic combaterea infantilizării, psihanaliza ar fi subminat prin dimensiunea sa clinică una din premisele esențiale ale socialismului real. Iată de ce psihanaliza a rămas „nereabilitată” în pofida dimensiunii sale practice.

Incompatibilă cu socialismul real nu numai ca teorie psihologică, ci și ca practică de clinică, psihanaliza își găsește locul în mod firesc într-o societate democratică tocmai prin ceea ce o face subversivă și indezirabilă pentru totalitarism: interesul pentru individ, atitudinea antirepresivă, combaterea infantilismului. Iar România care s-a angajat acum pe calea democrației are nevoie, pentru a reuși, și de aportul psihanalizei.

Vasile Dem. Zamfirescu

Viața unui personaj care se crede Borges

LUI Jorge Luis Borges îi plăcea să repete: „nu-mi prea amintesc propria viață”, „ceea ce doresc este să fiu uitat”, „cred că poezia trebuie să fie anonimă”... și tot el: „ce știm noi despre viața personală a lui Shakespeare?; nu știm nimic și nu ne pasă din moment ce el a transformat această viață personală în *Macbeth*, *Hamlet*, în *Sonete*”... Borges se întâlnește aici cu Flaubert, Valéry și cu alți scriitori moderni. Pentru ei, cum se știe, opera nu are autor, iar dacă se întâmplă să aibă, autorul nu are viață personală. „Amintirile mele din copilărie — spune tot Borges, imitându-l pe Balzac — sunt amintirile cărților pe care le-am citit”. Lucru curios, când îi citim cărțile de ficțiune și scrierile autobiografice (foarte numeroase), observăm repede că, în fapt, autorul *Istoriei universale a infamiei* nu face decât să vorbească despre sine. I se întâmplă și lui ceea ce i se întâmplă unuiia dintre personajele sale. Este vorba de istoria unui pictor care vrea să picteze universul și, după ce ani în șir desenează pe un perete cai, vapoare, tunuri, arme și un număr mare de personaje, descoperă cu uimire — cu puțin timp înainte de moarte — că, în fapt, nu desenase decât chipul său. Morala fabulei este simplă și nu-l privește numai pe Borges. Borges o ilustrează însă într-un mod foarte bizar și anume printr-o mare voință de mistificare. Viața lui, povestită de el însuși în *Eseu autobiografic* și în numeroasele interviuri, convorbiri, referințe autobiografice introduse în operele epice propriu-zise, este un șir de *autoficțiuni*. Unele elemente sunt constante, cele mai multe se schimbă însă de la o povestire la alta. Este ca un text pe care, recitându-l, autorul îl modifică mereu. Comparația este numai pe jumătate inedită. Borges însuși o folosește, citind pe Emerson: „să fim atenți, viața însăși poate deveni un lung citat”.

Așadar: nu numai opera conține, fatal, un șir infinit de alte opere, dar și existența creatorului poate fi considerată un text pe care, citindu-l, îl schimbă mereu. Textul existențial al lui Borges cuprinde, oricum, multe greșeli. Ne avertizează tot el, în stilul acela foarte personal, jumătate serios, jumătate *moqueur*: „viața mea este o enciclopedie de greșeli”. Cind e vorba de un mare scriitor, greșelile sunt totdeauna semnificative. Borges nu le numește, îi lasă pe biografii lui să le determine. Din lectura scrierilor autobiografice ies mai ușor la iveală obsesiile, fantezmele sale. Ele nu diferă prea mult de acelea din ficțiunile propriu-zise. Încă un semn că granița dintre autoficțiune și ficțiune este, în cazul lui, foarte slabă. Cea dintâi temă sau, mai bine zis, cea care revine mai des în numeroasele convorbiri ale lui Borges cu jurnaliștii și prietenii săi, este chiar tema Borges. Scriitorul care nu-și prea amintește propria viață și vrea să intre în anonimat vorbește mereu despre

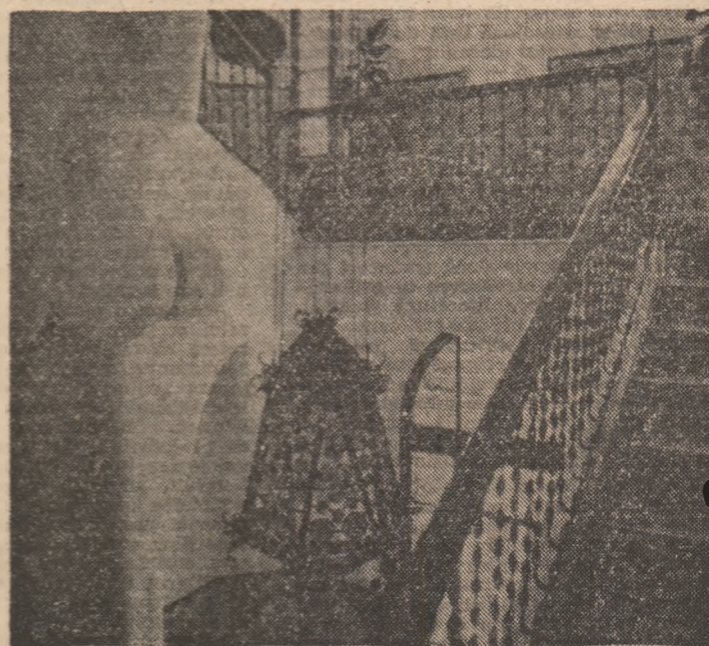
cineva pe care lumea îl numește Borges. O situație care-l uimește și-l rușinează. „Sint surprins și rușinat că sint Borges”, mărturisește el prietenului mai tânăr, Barnstone... Dar nu trebuie crezut până la capăt. Borges, se va vedea, suferă de o modestie vanitoasă. Nu se ia în serios, crede că este supraevaluat, n-a citit mult, e plictisit și obosit de persoana sa, nu crede în cuvinte și, mai ales, nu crede că vor rămâne multe pagini după el, poate doar câteva povestiri. Repetă aceste propoziții în multe ocazii și, repetându-le, ele încep să sugereze contrariul. Și modestia este, în fond, o figură de stil. Borges o folosește, în orice caz, cu perseverență și inteligență încât putem spune că, în ceea ce privește *textul existențial*, el se bazează pe o ingenioasă retorică a mistificației și ea sugerează, indirect, un clar orgoliu al personalității. Borges este poate sincer mirat că e Borges, dar că este rușinat de acest fapt... nu prea se vede. El a reușit să transforme o infirmitate (orbirea) într-un mit. Asta denotă o mare forță interioară și nicidecum o umilință.

DAR cine este, în fond, acest Borges care zice că nu-i mulțumit de sine? Și-a povestit singur viața în *An autobiographical essay* (1970) și da informații suplimentare despre ea aproape în toate scrierile sale. Biografia lui nu-l spectaculoasă în latură socială. S-a născut la Buenos Aires, în centrul orașului, și a copilărit în cartierul Palermo. Ascendența lui este dominată de colonel bravi și de femei care știu să aștepte și să citească. E

argentinian, englez, evreu? Borges crede că se trage din toate aceste popoare. Tatăl, avocat, este filosof anarhic, discipol al lui Spencer, și predă psihologia la Școala Normală de Limbi Moderne... Lucrul cel mai de preț din copilăria sa îi pare a fi biblioteca tatălui. Copil fiind, îi place, ca și lui Sartre, să joace teatru față de adulți. Impostura lui este însă concurență de o tragedie veritabilă: boala ereditară. Tatăl începe să orbească și Borges-fiul știe, copil fiind, că îl așteaptă același destin. Cînd scrie acest *eseu autobiografic* a depășit 70 de ani și este deja orb. Nu este sau nu se arată disperat. Trăiește înconjurat de o ceață luminoasă. La șase sau șapte ani începe să scrie și, tot ca Sartre, scrie un roman cavaleresc în maniera Cervantes: *La visera fatal*. La 9 ani traduce în spaniolă *Principele fericit* de Oscar Wilde și traducerea apare în cotidianul *El País*. N-a citit niciodată un ziar. Cînd începe să orbească, se întoarce la engleza veche, limba strămoșilor din Northumberland, o limbă pentru luptători, preoți și marinari. Studiază la Geneva și se distinge la latină. Învăță germana ca să citească pe Schopenhauer, filosoful lui favorit. Limba franceză nu-i place („are ceva meschin în ea”), spaniola rămâne instrumentul lui principal de comunicare. Citește pe mistici (Swedenborg este unul dintre preferații), dar el, Borges, nu este un spirit mistic și nu acceptă teologia. Eroii lui literari sint: Poe, Whitman, Heine, Camoëns, Jonathan Edwards și Cervantes. Frost îi pare cel mai mare poet american din acest secol. În alt loc nuanțează: „Emily Dickinson este cea

mai mare poetă pe care a produs-o America până acum”. Nu l-a citit pe Balzac și nu are, în genere, prețuire pentru realism: „mi s-a părut totdeauna în esență fals; n-am ce face cu culoarea locală, cu dorința de a fi fidel istoriei”. Dar se reduce realismul la atît? Psihanaliza îi pare o birfă, romanul psihologic nu-l interesează și, la drept vorbind, îl detestă. *Divina Comedie* este opera cea mai importantă a lumii. Emerson este singurul scriitor care are idei etc...

Acestea sint modelele lui. Mai trebuie adăugat Kipling și mai trebuie citată Biblia, pe care, în mod evident, Borges o cunoaște bine. Declină Occidentul, cum zic unii filosofi? Dacă declină, el poate fi salvat de Orientul îndepărtat, de japonezi, de pildă. Trecutul are o mare însemnătate pentru spiritul creator și Borges se declară „discipol al trecutului”. Se consideră mai aproape de secolul al XI-lea decît de suprarealism. În viața socială este o vreme bibliotecar, apoi inspector de plăță însărcinat cu controlul păsărilor de curte și al iepurilor. Stranie profesune. După căderea nu știu cărui dictator, este promovat director al Bibliotecii Naționale. Este aproape orb și contactul lui cu cărțile depinde, acum, de un intermediar. Erudiția, parte inventată, mistificată, este impresionantă. Ca și memoria. Continuă să studieze infamia, straniu, bizarul, anormalitatea, situațiile abominabile. Dacă realității din secolul trecut năzuiau să devină doctri în științele sociale, Borges vrea să fie un specialist în „monstruor artifice” și un inspector al misterului. Nu are convingeri politice, este un individualist și lumea îi pare o ghicitoare. Acceptă pe cabaliști care spun că întregul univers, inclusiv stelele, reprezintă scrierea secretă a lui D-zeu. Iar Dumnezeu este creat de om ori de cite ori atinge frumusețea. Borges este, în fine, de părerea gnosticilor care zic că D-zeu este neindeminat și nu-și face treaba bine. Își imaginează paradisul nu ca o grădină, ci ca o bibliotecă...

Interioare din Casa Vicens și Belesguard

*) apud Willis Barnstone: *Conversații cu Borges*.

LIMBA ROMÂNĂ

Index verborum prohibitorum

IN ULTIMUL timp în presă au început să apară luări de poziție împotriva abuzului lingvistic din mass-media, atrăgându-se atenția asupra proliferării de cuvinte bastarde, barbarisme și corciturii care tind să se impună, atît în scris cit și în vorbire. Este semnul unei treziri a conștiinței profesionale care nu poate fi decît salutară (salvatoare!) pentru viitorul stilului publicistic. Asemenea intervenții care să aparțină, în primul rînd, publiciștilor și nu specialiștilor — pe care tot nu-i prea ia nimeni în seamă — au, fără îndoială, un efect benefic. Am semnalat, ca fapt pozitiv, renunțarea, cel puțin la un redactor-craicnic la TVR, la dezagreabilul și prea repetatul *derulare* pentru normalul *desfășurare*.

De fapt, acesta ar fi și înțelesul titlului: *Index verborum prohibitorum*, lista de cuvinte interzise. Nu e o noutate. Redacțiile periodice, ale radioului și televiziunii, ale editurilor erau, pînă acum șapte luni, în posesia unor astfel de liste, plus indicațiile momentului. Existau, de exemplu, liste de nume care nu trebuia să fie citate, nici măcar pomeneite, ale românilor din străinătate: Sorin Alexandrescu, Matei Călinescu, Emil Cioran (cu intermitențe), Eugen Mihăescu, Ileana Cotrubaș, Sergiu Comissiona și lista se lungea... Apoi apelative (adică substantive comune, nu forme de adresare!) *biserică*, *mănăstire*, *meleag*, *canal*, *brun*, *verde* ș.a. Cenzura-

te erau numele provinciilor istorice, interzise nume ca Basarabia, Nistru, Cadriater. Motivările: exprimă spirit mistico-religios, trebuie menajate susceptibilități ale unor vecini, să se evite evocarea unui trecut considerat incomod — aici intrau și numele regilor României și ale marilor oameni politici așa-zis reacționari. Cenzura oficială ca și autocenzura ne sărăceau vocabularul în presă, în literatură, în cercetare. Dar, iată, am scăpat de cenzură, de liste, de indicații oculte ca proveniență și amenințătoare. Nevoia, mai mult decît firească, de a ieși din tiparele politico-ideologice și din tabururile inepte și ridicole (a se citi rubrica de educație sexuală din *Știință și tehnică*) impuse de personaje responsabile cu propaganda la fel de inepte și ridicole, a dus la un fel de „beție de neologisme” ca să parafrazăm un titlu celebru.

Dar, dacă în ultima parte a secolului al XIX-lea beția de cuvinte avea explicația firească a începuturilor stilului publicistic, cu prea puține condeie calificate, acum, după un secol de presă românească, nu e cazul să repetăm ce nu-și mai are rostul; nu lipsesc nici calificarea, nici modelele de prestigiu.

Este, deci, nevoie de multă și competentă atenție în minuirea limbii române în mass-media, începînd cu pronunția, trecînd prin gramatică și terminînd cu vocabularul, mai ales cu vocabularul.

Limba română cunoaște, ca și alte limbi, diferite modalități de a-și mări

numărul de unități lexicale, dintre care am aminti preluarea de cuvinte din limbi de prestigiu de largă circulație și derivarea, adică formarea de cuvinte noi de la termeni deja existenți cu ajutorul sufixelor și prefixelor. Dacă numărul de cuvinte străine preluate fără rost, așa-numitele barbarisme, nu este prea mare, ceea ce supără este frecvența lor; îngrijorează în schimb marea număr de cuvinte derivate, cu sufixe în special, care abuzează de sistemul de derivare (era să scriu derivațional!) al limbii române: — aut, — iv, — bil, — itate, — ient, — iza, ba și combinate: bil+ — iza, bil+ — itate, iv+ — iza ș.a.

Propunem, deci, un index de cuvinte care trebuie eliminate din vocabularul presei, împrumuturi și mai ales derivate, barbare ca sonoritate și inutile în comunicare, ornamente de tinichea și semne ale pretenției de intelectualitate și ale semidictismului.

Cuvintele incluse în index sint extrase din presă sau ascultate la radio și televiziune și sint de dată recentă.

O investigație exhaustivă este imposibilă în momentul de față și constituie sarcina, extrem de dificilă, a cercetării viitoare a vocabularului mass-mediilor românești în ultimul deceniu al veacului al XX-lea...

Mai întîi, citiva bastarzi ceva mai vechi și de largă circulație, ceea ce nu le justifică cu nimic persistența neplăcută în limbajul presei sau aiurea: a *antama*, a *atenționa*, a *concluziona*, a *suspiciona*, *vizavi*, uzurpatori ai unor termeni ca a *iniția*, a *atrage atenția*, a *conchide*, a *bănu*, a *suspecta*, în *legătură cu*, *față de*.

Și acum o tranșă de vorbe parazitare: adaptiv (Azi, nr. 81), administrativare (Cuvintul, nr. 7), bilanșier (Transilvania,

nr. 1), *carnivoritate* (Phoenix, nr. 26), *detrimental* (TVR, 12 martie a.c.), *editorializare* (Radio, 21 iulie a.c.), a *eficientiza* (Cuvintul, nr. 25), *fazial* (Adevărul, nr. 175), *inertial* (Cuvintul, nr. 25), *informativizare* (Viitorul, nr. 73), *investițional* (Azi, nr. 81), a *procesa* (Baricada nr. 1), *progresient* (Radio, 21 iulie a.c.), a *repreza* (Expres, nr. 27), a *superioriza* (Cuvintul, nr. 25), *tehnicitate* (Azi, nr. 83), *transportabilitate* (Cuvintul, nr. 25).

Nu ne avîntăm în a explica ce înseamnă toate aceste cuvinte, chiar dacă, din contextele în care ele apar, am putea bănu cam ce ar vrea să spună. Dar numai faptul că le înțelegem nu trebuie să îngăduie folosirea unor astfel de „construcții”. Să nu se permită o analogie: deși înțelegem că „ei face” înseamnă „ei fac”, nu sintem de acord cu dezacordul și îl evităm cînd scriem sau vorbim literar, deoarece respectăm o normă gramaticală a limbii literare. Tot așa, înțelegerea sau convingerea că se înțelege un cuvînt de felul celor citate nu trebuie să permită folosirea lor, deoarece, ca și în exemplul „ei face”, se încalcă o normă lexicală.

N-ar fi rău ca în fiecare redacție să existe la îndemînă dicționare ale limbii române, dicționare de neologisme, de sinonime, diverse îndreptare, de consultat în situațiile în care dorim să folosim un cuvînt nu prea familiar, dar care „dă bine”. Surprizele nu vor fi puține, iar rezolvările mult mai simple. Singurele obstacole ar fi prea marea încredere în propriul nostru simț lingvistic, lenea de a căuta în dicționare sau graba de a scrie și, mai ales, de a publica.

Mihai Marta

Limbaul erotic în roman

DUPĂ aproape șase decenii de la prima apariție și după aproape cinci de la ultima, se reeditează din nou frumosul roman al lui Gib Mihăescu *Rusoaica*, la o casă de editură particulară din Cluj cu numele Echinox. Avem dinaintea ediția a șaptea a romanului, celelalte șase văzând lumina tiparului, toate, în intervalul dintre 1933 și 1943. Asupra romanului n-a domnit totuși tăcerea. În deceniile din urmă, au scris despre el mai mulți critici, printre care eu însumi, în *Area lui Noe*. Doar că el n-a putut fi tipărit. Editura bucuresteană Minerva care a publicat o ediție critică a operei lui Gib Mihăescu a trebuit să sară peste volumul (al cincilea) care ar fi cuprins *Rusoaica*. Motivele acestei interdicții au fost de natură politică și erotică. Subiectul romanului se referă la viața ofițerilor români de pe granița cu U.R.S.S., în primii ani de după revoluția rusă. Basarabia devenind provincie sovietică în 1940, se înțelege de ce însuși locul acțiunii ridică dificultăți. Și erau, apoi, toate acele episoade cu emigranți ruși, care treceau în puterea nopții, iarnă sau vară, Nistrul, ca să scape de comunism, era povestea inecărilor, zvirliții în mare cu pietre legate la picior, și care alcătuiau o stranie colonie, nu de corali, ci așa zicind politică, de adversari ai regimului — pasaje care ar fi trebuit probabil eliminate, dacă se publica romanul. Episoadele cu emigranți ar fi avut în anii din urmă și un ecou mult mai actual, pe care se pare că nu l-au pierdut complet nici astăzi, dacă e să ne luăm după unele știri din presa referitoare la ce se întâmplă cu cetățenii români la granița dintre Cehoslovacia și R.D.G. În al doilea rând, existau și greutăți provenind din caracterul erotic al romanului. Regimul Ceaușescu suferea de pudibonderie. Cititorii știu mai puțin, în această privință, dar editorii erau toți persecutați de găsirea unor soluții, ori de cit ori trebuia să editeze opere (sau numai pagini) conținând descrieri erotice ori sexuale prea directe. Cam tot ce ținea de corpul uman și de funcțiile lui fiziologice se cădea ocolit. Exemplele sînt uneori amuzante (și e probabil că cineva le va culege într-o zi), dar, în totul, situația ajunsese tragică: din pricinile amintite, ca și din altele, practic, toate edițiile din scriitorii vechi apărute la noi în ultima jumătate de veac comportă mutilări, mai mari sau mai mici, ale textului.

Romanul *Rusoaica* a fost primit de critică în mod contradictoriu, înainte de război. G. Călinescu l-a considerat, cu entuziasm, un roman al „situațiilor fundamentale”, o *Madame Bovary* a virilității, în timp ce Pompiliu Constantinescu l-a apreciat drept un eșec. Perpessicius și, în anii noștri, Al. Protopopescu l-au încadrat în proza psihologică. Mie mi s-a părut un tipic roman românesc, în formula definită de Thibaudet. Succesul lui la public a fost și e de presupus că va fi și în continuare foarte mare, mai ales da-

torită laturii erotice. Pe această latură, sînt cîteva lucruri interesante chiar și pentru critică. Tocmai despre ele va fi vorba în articolul de față. În treacăt fie spus, literatura erotică pare să stea în centrul atenției în săptămînile din urmă. Precizări, cititorul poate afla la rubrica noastră de *Revista revistelor* de la paginile 18-19. Nu însă perspectiva, cum s-a zis, „comercială” mă preocupă acum, în legătură cu aceasta, ci o perspectivă pur critică, legată de constituirea limbajului erotic în romanul românesc.

Am să încep cu un exemplu hazliu, dar instructiv. Luca Pițu a tradus în franceză pentru revista brașoveană *Interval* scrierea licențioasă a lui Creangă *Povestea poveștilor* sub titlul *Histoire d'une pine*. În românește, acesta este titlul popular sub care e cunoscută scrierea și Luca Pițu îl redă, prescurtat, *Povestea p...* Cititorul va fi dedus singur ce înseamnă în franceză *pine* (cuvînt absent din *Petit Robert* și din dicționarele uzuale). Exemplul arată clar cum anumite cuvinte desemnînd organe ale corpului pot fi asternute pe hîrtie în franceză, dar nu (încă?) în română.

Sîntem în miezul problemei noastre, aceea a constituirii limbajului erotic în literatura română. Cînd apărea *Rusoaica*, se făceau cele dintîi tentative de a da naștere acestui limbaj. Alături de Camil Petrescu, Felix Aderca și apoi de romancierii tineri ai anilor '30, Gib Mihăescu trebuie considerat un pionier într-o materie, care își avea deja maestrul necontestat, dar și cu neputință de urmat: Arghezi. Îndrăznelile acestuia sînt dincolo de puterea tuturor celorlalți și din acest motiv, n-au făcut școală. Geniul nu e totdeauna stimulator! Din punct de vedere istoric, problema e simplă: trecerea de la exprimarea ocolită sau poetizată a lucrurilor legate de sex la o exprimare directă. Această trecere tocmai se realizează în perioada interbelică. Nu vom găsi înainte, decît în cazuri excepționale, referiri la sex și la actul sexual. Tabuurile persistau chiar și în legătură cu corpul uman. Nudul era o raritate. La Sadoveanu și la toți prozatorii anteriori, este așa zicînd o imbrobodăală generală. Din păcate, pudibonderia de după 1944 a stopat acest proces abia inițiat. Cînd, prin anii 50-60, apar romanele lui E. Barbu, N. Breban ori Mircea Cojocaru, nu se face decît o jumătate de pas mai departe în înlăturarea prejudecății că sexul înseamnă pornografie. Totul era, în fond, de luat de la capăt. Această întîrziere îngreunează echivalarea românească a limbajului erotic nu numai din cîrțile Marchizului de Sade, dar și din romanele contemporane ale unor Nabokov, Henry Miller sau Milan Kundera. Motivul e simplu: nu există încă în literatura română un limbaj erotic omologat. Unele cuvinte și expresii sînt prea crude pentru urechile cititorului, par vulgare, izbînd prin nuanța de familiaritate populară, altele din contra, par sclifosite și așa mai departe. În alte literaturi, orice se poate exprima, majoritatea termenilor „specializați” pierzînd conotațiile nepotrivite.

RUSOAICA lui Gib Mihăescu arată bine cum s-a realizat tranziția, unde s-a oprit evoluția și ce anume trăgea în urmă limbajul

erotic literar. În epocă, existau două moduri de a rezolva situația: prin eludare (scenele erotice nu erau deloc descrise) sau prin sugerare poetică. Aceasta este valabil chiar și pentru subliteratura de tip Mihail Drumeș care prefera soluția a doua, de altfel ca și Ionel Teodoreanu sau G.M. Zamfirescu, înaintașul direct și mai puțin artist al lui E. Barbu. Am înșirat altundeva frazele cosmetice pe care Ionel Teodoreanu le-a fabricat. Perifrază poetizată apare și la Gib Mihăescu, și nu o dată. Lui Ragaiac îi iese în cale o țigăncușă care păștea capre: „Diana cea oacheșe mă împărtași apoi rînd pe rînd, la umbra sălciilor, cu farmeceie ei divine care, după atîtea mii de ani, cu toată tinerețea ei crudă, erau departe de a mai fi feciorelnice” (ediția 1990, p. 28). Perifrază este și exprimarea dorinței bărbatului: „...simții pofta-mi năprasnică și de atîtea ori amăgita zăbindu-se zănatîc ca o flacăra suflată de vînturi, într-un vîrtej de deznădejde și de rătăcire” (p. 55). Există apoi o întreagă mitologie a corpului feminin (aceeași e și la Camil Petrescu), în care piciorul înalt, îmbrăcat în ciorap de mătase, și coapsa plină joacă rolul principal. Toate fantasmalele bărbatilor din *Rusoaica* pornesc de la reprezentarea liniei piciorului feminin. Oarecare evoluție indică schimbarea metaforelor ocolitoare cu metonimii. Excitația sexuală (numită pudic surescitare) își are bunăoară locul în creier: „Starea de surescitare în care mă adusesse tabloul nocturn al îmbrățișărilor Niculinel renăscu deodată, drept în miezul creierului...” (p. 74). Sigur, e vorba aici de o reprezentare, nu chiar de o senzație nemijlocită, totuși creierul figurează metonimic o altă parte din corp.

În fine, sînt și cîteva achiziții incontestabile în privința direcției. Gib Mihăescu este un pasionat al corpului femeii, observat atent în toată nuditatea lui. Dincolo de tendința de a fi poetizat sau mitologizat, el e totuși foarte prezent în romane. Prezențe sînt și temperatura și mirosul lui, a cărnii (flexibile ori flasce), într-o gamă destul de bogată de elemente promiscue sau lubrice. Corpul amantilor degajă căldură animală în *Rusoaica* și în alte romane ale autorului (care nu se simte la Reboreanu, în pofida destulelor scene de gen). Actul sexual în sine este cu mult curaj înfățișat, în pofida neabandonării perifrazelor poetice: doar la Camil Petrescu, N.D. Cocea și Aderca (dacă omitem, iarăși pe Arghezi) mai găsim în epocă indicii la fel de precise privind comportamentul sexual al femeii, durata copulației și existența orgasmului. („Iar Niculina își arăta de fiecare dată recunoștință pentru îmbrățișarea mea îndelungată și savantă, prin chiote înăbușite de surpriză...” p. 57). Interesant e Gib Mihăescu mai cu seamă la capitolul jocurilor erotice, neegalat probabil de contemporani. Pînă la N. Breban, în anii '70, nimeni n-a mers mai departe la noi pe această cale a experimentului sexual. Scenele dintre caporalul Marinescu și o fată din sat (p. 75) este elocventă, atît în sine cît și prin caracterul de voyeurism... vizual și auditiv pe care-l comportă asistența lui Ragaiac.

Această scenă ne indică și motivul rezistenței principale la demitizarea ero-

sului în romanul nostru interbelic. Explicația pe care Marinescu i-o oferă lui Ragaiac, pe drumul întoarcerii la pîchet, reafirmă ideea erosului păcătos. Lui Ragaiac, care nu se mărginise să aștepte simțurile Măriucăi, precum caporalul pe ale fetei, dar o și posedase copios, Marinescu îi apare capabil de a „continua să idealizeze ceea ce ar fi putut oricînd să transfigureze într-o albie de porci” (p. 86). Ragaiac sesizează o poziție între „uşurarea jonică în îmbrățișările Măriucăi”, pe care el însuși o încercase, și „prelungirea unui început de iubire fragedă” de către caporal. Sexul, corpul, copulația nu sînt încă la Gib Mihăescu total descătușate de opreliștea moral-religioasă. Libertinismul lui Ragaiac e pus în cumpănă de un anumit idealism (idealul Femeii, al *Rusoai* celei mult așteptate), care poate fi și livresc (locotenentul a citit literatura rusească). Tema înseși a așteptării iubirii e idealistă. Milan Kundera, care a examinat în *L'Imoralité* romanul european din ultimele două veacuri și l-a găsit dominat, în ciuda libertăților lui, de o concepție extra-coitală (avîndu-și originea în *Don Quijote*), ar avea un argument în plus în reflecțiile lui Ragaiac stimulate de nostalgia unei purități presexuale: „Pe dispoziția mea de animal satisfăcut, începui întîi să fulguie și apoi să ningă straturi dese de cenușă. Mă revăzui în odala cu odor alterat a Măriucăi, mă revăzui zăbindu-mă ca un turbat, dedîndu-mă la giubșucuri și vicleșuguri lubrice, cîntînd cîntece obscene...” O clipă, în seara ce trecuse, crezusem că am descoperit la rîndu-mi o frumusețe... Dar totul se mistuia în neant...” (p. 85). Aici este o veritabilă autocritică, plină de amărăciune, a principalului cîștig dobîndit de primul nostru romancier expert în streap-tease și în dans erotic (p. 229-231): sexul continuă a-i trezi o *mauvaise conscience*. Emanciparea nu s-a produs complet. Tabuurile persistă.

O analiză și a altor romane interbelice, sub acest raport, ar fi utilă, ca și, firește, a unor contemporane. Judecînd lucrurile în pripă, fără dovezi suficiente, imi vine să afirm că adevăratul limbaj erotic al prozel noastre rămîne să fie creat de aici înainte.

PREPELEAC DOI

Petreburchu!

AJUNGIND la Iași, Dimitrie Cantemir alcătuiește „guvernul”, Nicolai Costin, velogofat; Costache Lupul, vornic mare de Țara de Jos; Ioan Sturza, vornic de Țara de Sus; Antiohie Jora, hatman; Spraiot Dracumana (grec) vel-postelnic; Ion Neculce vel-spătar; Gheorghiță, vel-paharnic; Dabije, vel-ban; Catargiul vel-visternic; Sandu Sturza, vel-stolnic; Constantin Costache, vel-comis...

Iar mai de credință și mai ales toate treburile domniei era după mine, Ioan Niculce vel-spătar. Autorul nu ezită să se pună în față. Modestia scriitorilor, cu orgoliul ei mascat, aparține secolelor următoare...

Ca guvern, era un guvern bun. Boieri de neam, cu iubire de țară, trăsrînd de mindrie înaintea eruditului tinăr domn, european, iradiînd atîta cultură.

Portretul clasic, făcut la Berlin, n-l arată pe Cantemir în armură, cu sceptrul în mină sprijinit parcă pe un teanc de cărți, cu hermina albă de domnitor lunecînd peste brațul înzăuat. Peruca (iluministă) îi învalăie capul puternic, expresiv. Ochii mari, atent-melancolici, nasul drept, hotărît, buzele cănoase chemînd plăcerile, reliefate de umbra fină din dunga bărbiei. La gît, o eșarfă de mătase, atîrînd peste armură ca un fluture. Clădat. Bărbăția imaginii nu reușește să ascundă un anume aer feminin.

Niculce îi face două portrete. Primul, înainte de a fi domn:

...era atunce nerăbdător și minios, zlobiv (râu) la beție, și-i ieșisă numele de om rău.

După înscăunare:

Iar acum, vîind cu domnia, nu știu să-și piardă numele cel rău; au doar mai la vîrstă venisă, au doar chivernisîsă viața lui, unde n-o era pace? Că așa să arăta de bun și de blind! Tur-turor uze deschisă și nemăreț, de vorovîe cu toți copiii.

Vorbea cu toți copiii!... E amănuntul cel mai sesizant.

...Deci, boierii, vîind așa milă și nemărire, începuseră toți să lipească la lăuda. Era om învîtat. Numai la judecări nu pre putea lua sama bine, poate fi trăind mult la Țarigrad în sreînătate. Lăcomie nu ave mare. Lăcrările lui poștie să fie lăudate. Amor propriu de artist.

CUM SĂ-L PRINDĂ pe Brîncoveanu?... Că așa fusese înțelegerea. Minciună și vicleșug. Frații de limbă și de neam căutîndu-și unii altora pieirea! Ce să mai scrie bietul martor al anilor una mie și nouă sute și nouăzeci?... Neculce a zis totul:

...că ne-au înmulțit obiceiuri rele asupra și ne-au făcut oameni de nimic de sîntem, că ne-au călcat pre cum le-a fost voia... Căutați acum de socoteți ce fără de năroc țară și oameni...

Noroc?... Norocul însă îl ajută numai pe cei tari. Fortes fortuna juvat!

De la marele han venise firmanul de prindere a domnitorului muntean. Numai să incalece, să-l prindă. De la Poartă, nici un semn. Și fără știrea Porții, acțiunea nu putea să înceapă. Vizirul temporiza. De fapt, aștepta ca mai întîi Brîncoveanu să-i trimită cele cinci sute de pungi de galbeni, ideea lui Cantemir, într-un adormire vigilență. Nu-l nimicești pe unul căruia îi ceri bani. Dar poate că vizirul mai punea în cumpănă și altele. Obsesia turcilor, echilibrul. Și să nu-l înlocuiești prea repede pe unul pe care măcar îl cunoști, cu altul, necunoscut, care poate să-ți facă cine știe ce figuri. Mai stăm, mai vedem... Să recunoaștem că dacă am luat ceva de la turci, am luat și această ezitare, gustul întîrzierii, căreia, cu un fel de reparație subconștientă, i-am spus ulterior: înțelepciune.

DAR TOT GÎNDINDU-SE la Brîncoveanu și așteptînd semnalul Porții, care nu mai venea, Dimitrie își dă seama că jocul politic, nu numai al țării sale, dar și al întregii Europe, era cu mult mai înalt. Creștinătatea își punea toată nădejdea în rușii lui Petru cel Mare în plină putere. Astfel că domnitorul moldovean au început a să aștîngă (să se înțeleagă) cu moscalii. Se oferă să-i informeze despre ce se petrece la Poartă. În același timp, scrie la Poartă că se va face că se înțelege cu rușii, dar o va înștiința despre toate mișcările acestora. Joc dublu. Vizirul îi dă voie. Dimitrie avea la Poartă un prieten, pe nume Iano, și acesta începe să ia mesaje de la solul rusec închis la Edicule, strașnic păzit, și i le trimite

lui Cantemir, care i le expedia mai departe lui Petre cel Mare la *Petreburchu*, — Petersburgul intra în forță în istorie. Hatmanul Antiohie Jora le scrie rușilor să nu creadă în Cantemir, că el este ca și un turc și ține cu turcii. Petru cel Mare are fîr. El înțelege jocul moldoveanului, și nu ia nici o măsură, ba se pare că îl informează pe invinuit. De mult căzuse tinărul domnitor în mare cinste și dragoste la Petru Aleceievici, Dimitrie îl scoate din funcție pe Jora, și în postul de hatman îl numește pe cronicar: I-au mazilit și m-au pus pe mine, pe Ioan Niculce, spătarul... Scriitorul intră direct în eveniment.

Cantemir trimite la ruși pe Luca vistiernicul, în vederea încheierii unei înțelegeri. Turcilor le spune că l-a trimis ca iscoadă pe Luca, în folosul lor. Solul moldovean îl întîlnește pe țarul rus la Iaroslav, unde au loc primele tratative. Moldova îl va ajuta pe țar, dar Moldova pune și ea niște condiții. Iată-le:

Țara Moldovii cu Nistrul să-i fie hotarul, și cu Bugeacul și cu toate cetățile tot a Moldovii să fie... Rușii au dreptul să se așeze în aceste cetăți, cît timp Moldova e în primejdie, iar apoi să lipsască oastea moșchisească. Adică: rușii să se retragă. Sîntem aliați, luptăm împreună întru apărarea creștinății (ideologia vremii), însă pe urmă, plecați acasă, GO HOME!

Și astăzi ei se retrag. La noi, se retrăseseră... Un stat, ca și un om, nu-și găsește adevărata putere decît întorcîndu-se în el însuși. Imperiile mor pînă la urmă din lipsă de identitate, sau fiindcă și-au uitat originea.

Constantin Joiu

Romantismul epic

LA finele romanului *Ediție specială*, Vartan Arachelian datează: București 1984-1987. După care adaugă un P.S.: „Mai tirziu, mult prea tirziu, Tudor Ștefănescu avea să descopere că din nou căzuse în greșală: doar totalitarismul poate fi perfect, democrația însă — doar perfectibilă”. Dacă trăim sub semnul „transparenței”, e cazul să luminăm din toate părțile și acest P.S. Romanul a fost scris în perioada dictaturii și nu pentru sertar. Autorul, un publicist pe care am avut prilejul să-l cunoaștem mai bine în perioada din urmă, se încearcă în romanul-frescă și amestecă, între personajele cărții, figuri istorice din primul plan, despre care cu greu se putea pomeni câte ceva, nu numai în literatura de specialitate, dar și în literatura de ficțiune. A făcut-o Ma-

Vartan Arachelian: *Ediție specială*, Ed. Cartea Românească, 1990.

rin Preda, într-o carte, se pare, „comandată”. Delirul nu se numără între cărțile care vor rămâne.

O bună bucată de vreme, literatura de ficțiune a încercat să suplinească, în informația noastră, ceea ce istoricii și publiciștii nu puteau publica. Romanul a devenit proteic nu numai din pricina nevoii de înnoire a mijloacelor proprii, ci și dintr-o necesitate istorică. În virtutea acestei necesități a scris și Vartan Arachelian romanul *Ediție specială*. Evenimentele se petrec în jurul anului 1933, un an de cotitură în istoria europeană și românească. Ca să poată intra în culisele politicii, ca să poată să facă din Carol al II-lea și din Lupeasca personaje de ficțiune, ca să se poată menține, într-un roman, în cadrele istoriei, Vartan Arachelian inventează un personaj — ziarist, Tudor Ștefănescu, om cu vederi de stînga, susținător în presă al grevei de la Grivița.

Romanul e „cu cheie”. Stelian Marinescu, directorul ziarului cu cel mai mare tiraj din presa vremii, *Actualitatea*, își are modelul într-unul din magnații presei de atunci. Statutul ficțional ne impiedică să-l și numim, desi citim, printre rînduri, o realitate mai concretă și mai densă decît aceea pe care ne-o oferă romanul. Ca în orice roman de tip balzacian, reperele sînt istorice, evenimentele se pot controla în orice manual. Cartea se scrie la concurență cu starea civilă, nu numai în sensul că autorul — ca demiurg — se poate lua la întrecere, în „creație”, cu Dumnezeu, ci și într-un sens, cu mult mai laic: romancierul ia în brațe starea civilă, îl răfoiește registrele, își „autentifică”, prin datele de acolo, dreptul la istorie și o parazitează prin producerea de ficțiuni.

Interesul imaginar al romanului este minim. Epicul aparține istoriei. Ea „scrie” destinele dictaturii regale, ea îl aduce la conducerea guvernului pe Duca, ea îl „asasinează” în gara Sinaia. Afacerea Skoda

nu este o invenție, scandalul de presă (și cel diplomatic) a rămas aproape șazeci de ani între copertile unor dosare. Ea este resuscitată de un roman de tip publicistic, în care doar limbajul, din gazetăresc, devine ficțional. Metoda este a romantismului epic. Dumas își permitea să inventeze istorie fără să violeze documente. Acolo unde documentele tac, apare ficțiunea care „dă viață”. Dar ce înseamnă „a da viață”? Apare aici un paradox al romanului istoric de tip romantic. Dumas dubla documentul cu o istorie sentimentală, adevărată sau nu. Ea avea darul de a stîrni imaginația. Ea făcea din niște fantome de hirtie „ființe”. Metoda e preluată de Vartan Arachelian: eroul lui, Tudor Ștefănescu, are un fiu, plecat în Germania. Fiul se întoarce în țară cu o misiune rămasă, pînă la finele romanului, în ceață. La legătura cu Vladimir Iliescu, și acesta redactor la „Actualitatea”. Reușesc, sub firma unei instituții mixte cinematografice, să obțină imagini filmate și un interviu cu amanta regelui. Siguranța statului intră în posesia peliculei, dar ce se întîmplă cu filmul nu se mai află.

Romanul are cîteva piste ficționale abandonate la jumătate de drum. Povestile amoroase condimentează narațiunea, cit să păstreze treaz interesul lecturii. Drama lui Tudor Ștefănescu, gazetar de stînga, la întîlnirea cu fiul, Andrei Keller, trimis al Germaniei, se consumă în sentimentalism reprimat. Ori de cite ori ficțiunea este pe punctul să se dezlănțuie, intervine istoria. În punctul acesta, Vartan Arachelian se desparte de modelele sale literare, pe care, stilistic vorbind, nu le abandonează nici o clipă. Rețeta literară este aceea din *Incognito*: a scrie ficțiune pentru a face publicistică. Lăcomia noastră pentru eveniment a rămas ca și intactă, chiar și după această perioadă scurtă de intoxicație informațională. Documentele publicate în ultimele două luni

nu ne-au satisfăcut nevoia de istorie. Istoria este la rîndu-i ficțiune. Nu mă îndoiesc de faptul că romanul lui Vartan Arachelian va fi cumpărat și digerat ca un șobolan de un șarpe.

DAR să ne întoarcem în punctul de unde am plecat. Evenimentele istorice îl împing pe Tudor Ștefănescu la o atitudine radicală de stînga: „Pentru Tudor Ștefănescu, uciderea frunțului politic avea și o semnificație personală: odată cu viața lui Duca, se spulberaseră și ultimele iluzii ale ziaristului de ieri. Într-o lume croită imperfect, el va rămîne la masa de scris, însă altminteri decît pînă acum, fără Stelian Marinescu. Și poate va avea șansa să convertească înfrîngerile trăite într-o victorie. Și să lase o urmă”. După aceste cuvinte urmează P.S.-ul pe care l-am reprodus la începutul acestui comentariu. La finele romanului, Tudor Ștefănescu are cincizeci și ceva de ani. Acțiunea se petrece în 1933. Cît de tirziu avea să-și dea seama Tudor Ștefănescu de greșala în care căzuse? În 1953 ar fi avut șaptezeci și ceva de ani. În 1973 ar fi avut nouăzeci și ceva de ani. Cîți ani ar fi avut în 1989? P.S.-ul este al autorului, iar metoda de-a șterge cu mîna altuia este o totalitarismului, singurul care poate să fie perfect.

Fără să lase vreo urmă în istoria literaturii, romanul lui Vartan Arachelian are o fluentă pe care o parte din prozatorii de azi au uitat-o. Ce mă deranjează, dincolo de inconsecvențele de construcție, dincolo de inconsistența personajelor de ficțiune, dominate de personajele istorice, este aceluși P.S. justificativ. Avem, acum, posibilitatea de a alege politic și, mai mult decît atît, distanța de-a judeca istorie. Nu cred că mai este cazul să ne refugiem în ambiguități alexandrine, cînd putem spune lucrurilor pe nume.

Val Condurache

CARTEA DE POEZIE

A scrie și a trăi

MĂ ÎNTRED dacă în toate versurile pe care le-am scris e chintesența, nucleul sincer în care ars vivendi este egal cu ars scribendi. „A scrie e un gest mai delicat și mai repede decît a trăi. Iar femeie aceasta are oroare de stridențe. Lăsați-o să treacă, să scrie. Oricum, Saturn al marilor absenți e pe urmele ei”. Acum..., ce-aș putea să spun? Lectura critică devine o pură indiscreție. Poezia Smarandei Cosmin se apără printr-un fel de mic șantaj, feminin, de ochiul mai mult sau mai puțin critic al lectorului: versurile sînt însăși existența dramatică a poetei. Dar cum ar putea fi respectată o asemenea regulă a jocului? Nici măcar literatura mai modernă (mai nouă), a optzeciștilor n-ar recunoaște, deocamdată, cel puțin, „textistența”. Spre exemplu (termenul aparține lui Mircea Cărtărescu), decît ca pe o „artă poetică”, „Viața și scrisul — egale?... Scrisul?... Apoi viața?... Cine imită pe cine?” La Smaranda Cosmin problema este iluzorie. Este, de fapt, „utopia lui Alexandru”. Alexandru, personajul-absență evocă, după toate aparențele, pe eroul antic, legendarul cucuror. Îi fusese dedicat un volum de poezii, *Sărbătoarea lui Alexandru*, în 1985. În amintita carte, dar, sporadic, și în volumul *Saturn*, către conștientul lui uman incert se îndreaptă suflul poetic, ca spre un reper sigur într-o deșertoladă de stări suuse incapacității de a armoniza ființa cu viața exterioară: „Stau într-o viață care nu-i / A mea [...] Mai vulnerabilă-s acum decît bolnav / Imputînatu-mi singe și tot visez la tine, / Alexandru, în ultim spasm

Smaranda Cosmin, *Saturn*. Jurnal de lanțare, Editura Cartea Românească, 1990.

de rouă și scump / Neadevăr”: „Alexandru — privești veche a inocenței” (*Sărbătoarea lui Alexandru*). „Alexandru, un principiu vital, o utopie plină de certitudine”, o himeră, dar un sprijin al identității interioare: „n-a existat niciodată, ori ba da, o iubire naivă de copilărie, apoi de adolescență, prelungită hăt, pînă departe, în vîrstă asta care te ironizează bovaric”. (*Aștept provincia*, 1988). Prezent și în volumul *Saturn* („Va veni. Va vorbi. Vom muri în sfîrșit: / El, tășul viril. Eu, supusa regină”), principiul acesta straniu bovaric, nevoia de Alexandru, se va transforma și în nevoia de altă identitate, ipostaziată mereu în trecut, ca într-o permanentă „umplere” a golului existențial: „Numele pe care le port au naufragiat printre lacrimi [...] Numele meu este Ifigenia [...], am fost îngropată de vie, mă numesc Antigona [...], Julieta credincioasă [...], Ioană, mori pentru Franța”, în poemul înproză *Avatarii*: „Toamnă era și-atunci cînd eu, / Pe haina de vinătoare-a domnului Vermeer / Văzută-am pata [...] Atîta tot: o viață mică, dulce. / Dantelăreasă am fost și am servit / La întregirea unui timp de laia...” în *Autoportret flamand*. Poate, mai fertile în sugestii, aceste travestiri ale ființei peste timp tensionează sentimentul dramatic al istoriei în poezia Smarandei Cosmin. Iată finalul poeziei *Autoportret flamand*: „Eu, cea de-acum, sint blindă. / Scutită de primejdii: am exersat dezastre / Și-am singele-arvunit cîșmarilor / Pîite prin unghere. / Le voi primi zîmbind, cum doar dantela, / Dantelele-azvirlite la gunoi / Mai știu zîmbi, / Printre calamități...” Cert este, însă, faptul că această formă a „crizei de identitate”, cum ar spune criticul Eugen Simion, nevoia de Alexandru și nevoia de altă identitate, este rodul unui conflict-central, cred eu, pentru poezia Smarandei Cosmin, între interioritatea („Nu mai ești o iluzie, / Ești felul meu de a muri, / Alexandru”) și exterioritatea ființei, adică între tumultul iubirii („Ne sărutăm triumfali, chioul nostru de-a / Invada lumea”) și nepriceperea în iubire („Ești numai nepricepută cînd raza îți pătrunde-n / Așternut cu falcu-i tăș / Și tainic gemi”); între pasiune („Eretică fidelitate păstrat-am doar elementului FOC”) și istovire („În amintirea mea, nedrept și arid, un singur tratat: DESPRE IARNĂ”); între utopie și existență și, în cele din urmă, între ars scribendi și ars vivendi: Alexandru ca utopie este, de fapt, ars scribendi a(1) Smarandei Cosmin, „principiul vital”.

În alcătuirea lui, volumul *Saturn* pare împărțit în două corpuri. Primul încearcă

o „dizertație” asupra condiției temporale și culturale a ființei poetice. Preschimbă, cîntînd puțin tematica imobilă a celorlalte două cărți de poezie *Aventura* (1983) și *Sărbătoarea lui Alexandru*, „criza de identitate” a persoanei auctoriale într-o criză a ei de identitate culturală: „În care limbă am vorbit întîi? / În ris barbar, ori plîngere divină? / ...Nu-mi amintesc, surd. / La căpătîi / Un palos dac, o fibulă latină”. Însă pe același ton ironic, inversat, scribit sau cinic, poeta creează un patriotism sui-generis, (cules din contextul mai multor poeme), atribuirea propriei existențe blestemul care apasă națiunea: „Imi mingii craniul trist ca pe un destin [...] Și timpla e o hartă de venin [...] Pe-un jîlt triglif un voievod latin / Își poartă capul ca pe o cutorie, / Din vene retezate curge lin / O țară cit o vastă tragedie”.

Al doilea corp de poeme, mai eterogen, afundă maladiiv lectura într-un spațiu

nedefinit: candoare? venin? retorism? ironie? Urmărind structura parabolei, poemele nu par a deține cifruri semantice foarte complicate; fără a experimenta resursele expresiei, lipsită de artificii deosebite, aceasta pare, totuși, a fi un factor ambiguizant, cel puțin la prima vedere. Poemele, în formă liberă sau în strofe de patru versuri, uneori în formă de sonet, încearcă mereu un ritm înșelător (cred, îndelung exersat, printr-o muncă tenace, de șlefuire) uneori cu nuanțe ironice, alteori tragice pe care, de multe ori, cu greu le separi. Odată intuit jocul formelor, expresia pare apoi că dezamăgise, lăsînd sensul anemic în carapacea bine meșteșugită... dar totul intră în *perpetuum mobile* care te împiedică să realizezi ce fel de raport stabilește între ele conținutul și forma, naivitatea (asumată, alteori ne-asumată) și ironia.

Sebastian-Vlad Popa

Palatul Güell (1886-1889)

Între satiră și pamflet

C U SIGURANȚĂ că momentul cel mai rezistent, sub raport estetic, al ciclului rusesc al acestui roman este episodul „călătoriei”, cu barca, pe riul Obi învolburat de furtună, prin ținuturile osteacilor. Acest moment fusese fixat, în 1912, în narațiunea (povestire, nuvelă?) în voia valurilor. Cum spuneam, această narațiune a fost transportată în roman, prelucrată atent și altfel distribuită, în al patrulea volum (capitolul e chiar intitulat **În voia valurilor**). Aceștia i se alătură, compozițional, capitolele *Aurora boreală*, *Singurătate*, din spațiul aceluiasi volum. Și, așa adăuga, aici, în partea întâi a volumului, se afla și capitolul **Cu etapa**, halucinantă „călătorie” a unui convoi de ocazii — printr-o Sahară înghețată — în drum spre alt loc de detenție în Siberia, trecind prin sate, unde, spre a forța ajutorul localnicilor, inscenau acea eutremurătoare litanie de neuitat („Jeli-i pe sârmanii surghiuniți / Jeli-i pe oropsiții înlănuți. / Indurați-vă de noi”). Bine, atent dozată, și, compozițional, echibruit distribuită, materia acestui volum a umit și a cucerit cititorii. N-aș spune că receptorul a fost impresionat numai de exotismul lumii recreate (o Siberia a exilului de nimeni, la noi, știută, de un „pitoresc” într-adevăr neobișnuit, cu moravuri de o cruzime a submenescului de neînchipuit). Cu siguranță că interesul a fost dobândit datorită calității intrinseci a esteticului din aceste pagini dense de foarte bună literatură. Așa a și fost receptat acest volum, de critica timpului. În cronică sa, Călinescu exclamase vădit sincer entuziasmat: „Cu asemenea cenușă începe descrierea pustului siberian, a cărei evocare este de o vastitate geologică, de o tristețe preistorică incomparabilă. Nu amănuntul, nu documentul impresionează aici în primul rând, ci marea solemnitate lirică, ascunsă sub zăpada albă a unei fraze reci și indifferente. Descrierea lumilor moarte, sub-boreale ce-l fixează în halucinantă viziune a aurorei boreale, cel în splendoarea ei mistică, roză ingerilor din paradisul dantesco... Alături de sublimul feeric meteorologic, alfăm în paginile d-lui Stere spaima conștiinței umane în fața naturii sălbatice în care se pierde, spaimă analizată în scene de diluvii și apocalips geografic. Călătoria lui Vania pe riul Obi este un lung și magistral episod de infern, în care tristețea și solitudinea determină mai bine ca orice nimicnicia omului... Departe de a fi o înălțuire de scene pitorești, volumul este un roman solid și de sine stătător”. (Cf. **Adevărul literar și artistic**, XIII, nr. 636 din 12 februarie 1933). Nu mai puțin elogios au comentat **Hotarul** Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Perpessiciu. De altfel, în *Istorie*, Călinescu, reținând din tot romanul numai două volume, are numai aprecieri superlative despre **Hotarul**: „volumul IV ne pune însă deodată în fața unui extraordinar prozator al geologicului... Proza lui Stere depășește cu mult simpla documentație, ea e o epopee grandioasă a infernalului geografic, o operă de contemplație și de construcție. Autorul a fost zguduit de acest episod al vieții sale și

l-a izolat într-o mare și fantastică pictură murală”.

Dificultatea mare în care a intrat **Bildungsromanul** lui Stere a fost momentul evocării episodului românesc din viața lui Vania Răutu. Dacă până atunci narațiunea urmărise legitimarea trecutului de justițiar surghiunit al eroului (autorului), de acum încolo mobilul se modifică. Locul legitimizării l-a luat vendetta. O răzbunare pentru tot ceea ce suferise din partea lumii politice românești, care îi răsplătise dezinteresul și generozitatea militantismului cu osinda ostracizării. Această lume, ca expresie a balcanismului latent, Stere o urise de la începutul venirii în România și disprețul crescuse, cu vremea, până a deveni un înalt, de neescaladat, zid despărțitor. Idealul său fusese să asaneze acest climat maladiv, modificându-l prin reforme democratice. A izbândit foarte puțin în efortul său. Și, apoi, de prin 1914, divorțul dintre el și lumea politică a fost atât de adânc încât concilierea devenise imposibilă. A voit, deci, ca această suferință a nedreptății să capete evidență în roman, lămurindu-se, astfel, dedesubturile complicității „caz Stere”. Această bruscă modificare a registrului narativ avea să se repercuteze negativ asupra structurii acestei creații românești. Memorialistica trucată apare prea acuzat dezgolită, autorul ținând să aducă în scenă persoane și personalități știute cărora schimbarea numelui nu impiedică unanimitatea lor recunoaștere. Cartea ecoboară, nepotrivit, până la subdemnitatea unui roman cu cheie, obiectivitatea recreerii lăsând locul șarjei și pamfletului. **Ciubărești** (al VI-lea volum din roman) e dincolo de orice îndoielă o imagine a Iașului, deși autorul, încolțit de gazetari și critici, a încercat să negle. Personajele au fost instantaneu recunoscute și fragila cheie lesne decodată. Presa a publicat liste ale acestor travestiri inabile și discuțiile — nesfârșite —

1) Să amintim câteva dintre acestea: Vasile și Sica Credință — Ion și Sofia Nădejde, Ciorbodioglu — G. Ibrăileanu, A. Vădrascan — D. Patrascanu, Raul Domide — Georges Diamandy, N. Soltuz — N. Chinezu, Al. Temistocleide — Al. Philippide, Jean Lascardie — Dim. Greceanu, Demetru Jones — N. Gane, D. Crășneanu — Ionel Brătianu, Knix — Leopold Hax, Ilie Turcu — Ion Botez, Sidonia Alexe — Izabela Sadoveanu, Andrei, Gheorghe din Suceava — Gheorghe din Moldova, M. Pădureanu — M. Sadoveanu, Gr. Popogeanu — G. Topârceanu, Dionisie Partenie — M. Sevastos, M. Nastia — N. Partia, Gh. Chiricuță — Niță Piturcă, Gh. Război-Vrinceanu — C. Dobrogeanu-Gherea, Bran Caroi — V. Morțun, Toni Bacdava — Anton Bacalbașa, Miron Osmanli — I.L. Caragiale, Cristophor Arghir — N. Iorga, Nitza Vasilescu — Tache Ionescu, I. T. Flor — P. P. Carp, Carol Peters — Petre Poni, Filip Dressu — N. Fleva, Petre Rășinar — Octavian Goga, Anibal Ionescu — Ștefan Popescu, Mircea Ionescu din Argeș — Barbu Ștefănescu Delavrancea, Octavian Popovici — Aurel C. Popovici, Ipolit Mircescu — Titu Maiorescu, Leonida Ciupagea — Eugeniu Carada, Nazarie Meană — Gh. Panu etc., etc.

s-au purtat mai ales pe marginea acestui microunivers ușor recunoscut, cancanurile ținându-se lanț. Mai ales că, peste această viermuială, Vania Răutu se distingea — se putea? — ca un caracter de bronz, superior tuturor și profund seirbl de lumea în care picase, zbătându-se — zadarnic — să o modifice. A fost și o polemică având ca obiect volumul **Ciubărești** — între Cioculescu și autor. Criticul îi reproșa autorului că, eroul, neputându-se acclimatiza în mediul românesc, deserte, în culori întunecate, civilizația noastră: „Realismul teoretic al d-lui C. Stere capătă o înclinare practică spre șarjă și pamflet de cite ori este insuficient de o puternică repulsie față de materialul uman. Ce toți scriitorii politici, autorul nu e în stăpânirea unei seninătăți ideale... Uriile d-sale sunt totdeauna determinate de convingeri pasionale... În asemenea climat moral întunecos se pregătește nu acclimatizarea lui Ion Răutu, dar formația sa de protestatar în noul mediu”. Și, firește, criticul a protestat împotriva modului, caricatural, cum e prezentat Caragiale. Stere, care nu mai susținea decît lauda, a protestat, într-o scrisoare către **Adevărul** (unde apărase și cronica lui Cioculescu). Criticul a răspuns, în același număr al ziarului, apărându-și punctul de vedere și legitimând magistral criticile literare („Viziunea d-lui C. Stere este pesimistă și mizantropică. Datorită acestor structuri, tabloul d-sale este lipsit de seninătatea memorialistului obiectiv... Când povestirea verosimilă călădește numai turpăniile, atunci viața e oglindită numai în parte și cu părtinire... A nu recunoaște subiectivitatea d-lui C. Stere ar însemna, din partea criticii, o lipsă de intuiție sau o orădăne culpabilă.”) Ziarul și revistele vremii, au fost pline de dezbateri ale cheilor acestor personaje, în loc de a dezbate semnificația — inclusiv, firește, estetica — a cărții. (Suprași foarte erau și cei din gruparea **Vieții Românești**, inclusiv Ibrăileanu, pentru felul cum erau portretizați, vădit caricatural).

DAR, la urma urmei, mare lucru, sub raport estetic, nu era de comentat aici, volumul constituindu-se, din păcate, într-un eșec. Iar următorul volum (**În ajun**) continua să folosească aceeași pastă, culorile fiind stinse cu totul iar personajele transformate în siluete palide și inconcludente. Al șaptelea volum se demonstrează a fi parca și mai neizbutit decît precedentul. De abia al optulea volum, **Uraganul** (apărut în martie 1936), readuce romanul pe o albă relevabilă a esteticului. Elementele caracteristice ale ciclului din acest flux romanesc reapar, aici, în chip fericit. Narratorul își prezintă eroul în vremea răscoalii din 1907 (cînd, asemenea autorului, a fost prefect de Iași) și a activității sale la Chișinău și Odessa, în perioada revoluției rusești din 1905—1906. Vechiul suflu epic a fost regăsit, ca și capacitatea recreerii mediilor convulșionate și a surprinderii atmosferei revoluționare. Autorul a redevenit memorialist, descriindu-și, senin și fără șica-

7) **Adevărul**, an 49, nr. 15769 din 16 iunie 1935.

nări pamfletare, episoade de viață trăită, odinioară, intens. Un filtru sensibil a știut să selecteze ceea ce era esențial cu adevărat în amintirile sale, clădind echilibrat o construcție destul de solidă, care — de aceea — rezistă. I-a fost dat ca acest volum, care avea să fie și ultimul, să redevină creditabil estetic, încheind, la o anume altitudine, întregul ciclu. Nu voise să se oprească aici. Planurile sale fuseseră grandioase, intenționând să-și conducă eroul prin anii războiului și mai tirziu, pentru a dezvălui realitatea „cazului Stere”. Dar, de prin 1935—1936, și-a dat seama că sănătatea îi e vrăjmașă și nu-l va lăsa să-și clădească întreg edificul. Și-a reevaluat, deci, proiectul inițial, propunându-și să mai scrie încă un singur volum (al nouălea), în care Vania Răutu să cadă asasinat de cirații lui Cristophor Arghir. Timpul, zorit, nu i-a îngăduit nici asta, rămînind, din planul volumului, câteva pagini care creionează momentul acesta final, al răpunerii în stradă. La patru luni după apariția **Uraganului**, autorul, stingindu-se în chinuri, pleca dincolo de departe.

Revenind la volumele antepenultimul și penultimul (**Ciubărești** și **În ajun**) din acest grandios — ca dimensiune — ciclu românesc, să ne oprim o clipă la ceea ce am numit schimbarea registrului narativ. Spuneam (au observat-o, am arătat, mult înainte comentarii acestor volume) că, aici, vendetta prea acuzată, a conferit substanței narative o nepotrivită notă de șarjă și pamflet. Mă grăbesc să adaug că din chiar perspectiva naratologică chestiunea acuzatoare ar putea fi amendată. De la narațiunea de tip realist, brusc autorul a apelat la satiră. În cronica sa la **Ciubărești**, Călinescu înregistrind schimbarea, o justifică, teoretizînd pe marginea ei: „Dacă prin satiră se înțelege o violență asupra unor eroi a căror soartă nu ne mișcă, intrucît atenția noastră este absorbită de plăcerea de a urmări mișcările autorului indignat sau iritat de propriile fapte, atunci dl. Stere a scris o satiră. Dar o satiră este modul abstract ca poveștile voltairiene, în care bufoneria se amestecă cu fabulosul și totul rămîne pe un plan supraistoric de Halima... Cititorul a înțeles, prin urmare, metoda contrastelor d-lui Stere. Ea ar fi nepotrivită într-un roman epic, aici însă e la locul ei, făcînd judecata lucrurilor să se facă de la sine și fără exclamații”. (**Adevărul literar și artistic**, an XIV, nr. 784 din 15 decembrie 1935). Peste patruzeci de ani, Nicolae Manolescu relua firul acestui diagnostic călinescian, amplificîndu-l și adîncindu-l în argumentație. **Ciubărești** i se pare a fi și lui Nicolae Manolescu un roman francamente „satiric, pe alocuri remarcabil prin sarcasmul corosiv. Metoda însăși, swiftiană, la origine, are, ca similitudini, cu a lui Argezi din *Tara de Kutu*... Satira politicianismului e teribilă. Ciubărești înfățișează, după expresia unui localnic, un stat fără societate, cu un aparat administrativ cu o excrescență parazită și cu, dedesubt, o grupare etnică amorfă, redusă la o speță zoologică. Nu interesează veridicitatea istorică, așa cum nu interesează în *Călătoriile lui Gulliver* ori în *O scrisoare pierdută*. Intenția politică a lui Stere s-a pierdut sub satira caragialescă a obiceiurilor și a politicii fictive... Ciubărești intruchipează formele fără fond maioreciene într-un chip caricatural. Istoria și geografia țîrgului sînt povestite cu umor... Schematismul nu mai este supărător aici, fiind vorba de satiră. Stere ascundea un comedigraf, un observator caustic al moravurilor” (*Scriitori români*, Dicționar coordonat de prof. Mircea Zaciu, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 447).

CALENDAR

● 1 SEPTEMBRIE. S-au născut: Simion Fl. Marian (1847), Lucia Bors-Bucur (1895), Marin Iorda (1901), Ion Mișca (1947), Gabriel Teodorescu (1922). Au murit: Vasile Cărlova (sept. 1831), Liviu Rebreanu (1944), Anisoara Odeanu (1972).

● 2 SEPTEMBRIE. S-au născut: D. I. Suchianu (1895), Traian Stoica (1914), Ion Potopin (1916), Florin Murgescu (1920), Alexandru Dușu (1928), Damian Ureche (1935). Au murit: Corneliu Moldovan (1952), Natalia Negru (1962), Teodor Murășanu (1966).

● 3 SEPTEMBRIE. S-au născut: Pavel Dan (1907), Eugen Frunză (1917), Ovidiu Drimba (1919), Nicolae Smeureanu (1923), Horia Ungureanu (1939). A murit Timotei Cipariu (1887).

● 4 SEPTEMBRIE. S-a născut Alexandru Vișianu (1891).

● 5 SEPTEMBRIE. S-au născut: Maica Smara (1857), Alexandru Vla-huță (1858), Adrian Marino (1921), Catinea Ralea (1929), Ion Butnaru (1935), Al. Dobrescu (1947). Au murit: Ioan Maiorescu (1884), Marta D. Rădulescu (1959), Al. Voitin (1906), Nicuță Tănase (1986).

● 6 SEPTEMBRIE. S-au născut: Mihail Kogălniceanu (1817), Nicolae Filimon (1819), Dumitru Corbea (1910), Nicolae D. Părvu (1915). A murit George Bailescu.

● 7 SEPTEMBRIE. S-au născut: Alexandru-Traian Rally (1897), Camil Baltazar (1902), Șerban Cioculescu (1902), Balogh Edgăr (1906), Bucur Tincu (1910), Ștefan Luca (1924), Ion Arlesanu (1930). A murit Nicolae Vulovic (1916).

● 8 SEPTEMBRIE. S-au născut: George Cosbuc (1886), George Ulieru

(1887), Ștefan Bănulescu (1926), Petre Sălcudeanu (1930), Aureu Șorobetea (1946), Marko Bela (1951). Au murit: Domnița Gherghinescu-Vania (1969), Smaranda M. Vizirescu (1981), I. D. Șerban (1986).

● 9 SEPTEMBRIE. S-au născut: Dana Dumitriu (1943), Lucia Negoită (1944). A murit Alex. Călinescu (1937).

● 10 SEPTEMBRIE. S-au născut: Antioh Cantemir (1709), Constanța Trifu (1916), Liviu Călin (1930), Eugen Eru (1944), Marius Stănilă (1950). Au murit: Nicolae Bănescu (1971), Mihail Sabin (1975), Nadia Lovinescu (1986).

● 11 SEPTEMBRIE. S-au născut: Virgil Tempeanu (1888), Ștefan Ionescu (1909), Aurel Chirescu (1911), Silviu Georgescu (1915), Ion Rotaru (1924), Franz Storch (1927), Szabo Gyula (1930). Au murit: Corneliu Belciugăeanu (1973), Barbu Alexandru Emandi (1983), Ion Frunzetti (1985).

● 12 SEPTEMBRIE. Au murit: Constantin Stamati (1869), Ion Ionescu-Quintus (1933).

● 13 SEPTEMBRIE. S-au născut: Eugen Herevanu (1874), Alex. Soare (1897), George Franga (1902), Elvira Bogdan (1904), Edgar Papu (1908), Aurel Leon (1911), Kis Jenő (1912), Eugen Schilleru (1916), Ioanichie Olteanu (1923). Au murit: Sanda Movilă (1970), Vladimir Ciocov (1986).

● 14 SEPTEMBRIE. S-au născut: Costache Conachi (1778), Sofia Nădejde (1856), Emil Vora (1906), I. Grigorievici (1923), Mihail Tunaru (1931).

● 15 SEPTEMBRIE. S-au născut: Gh. N. Dumitrescu-Bistrița (1895), Emil Botta (1912), Marian Popa (1938), Ilse Hehn-Guzun (1943), Ioan Lăcustă

(1948). Au murit: Ovidia Cotruș (1977), Paul Sterian (1984).

● 16 SEPTEMBRIE. S-au născut: Nicolae Delcanu (1903), Lucia Demetrius (1910), Nicolae Dumbravă (1927), Victoria Ana Tăușan (1937), Gheorghe Schwartz (1943).

● 17 SEPTEMBRIE. S-au născut: George Racovia (1931), Veronica Russo (1918), Tiberiu Treținescu (1921), Gica Iuteș (1925), Nicolae Ioana (1929), Maria Urbanovici (1949), Dan Ciachir (1951). Au murit: Iulia Haplea (1888), Horia Lovinescu (1963).

● 18 SEPTEMBRIE. S-au născut: Const. Papadopol-Calimah (1903), Marcel Blecher (1909), Igor Block (1918), Ștefan Filip (1924), Valeriu Sărbu (1931). A murit Tudor Șeima-ru (1967).

● 19 SEPTEMBRIE. S-au născut: Ludovic Daus (1873), Ion Agărbiceanu (1882), Marcel Bresslau (1903), Heinz Stănescu (1921), Majtenyi Eric (1922), Grațian Jucan (1929), Liama Corciu (1949). A murit George Popa (1973).

● 20 SEPTEMBRIE. A apărut seria nouă a revistei *Contemporanul* (1946). S-au născut: Șeriat Calimachi (1896), Tașcu Gheorghiu (1940), Petre Got (1937), Mircea Săndulescu (1945). Au murit: N. Burlănescu-Alina (1912), Constanța Marino-Moscu (1940), Marcel Bresslau (1966), Iorgu Iordan (1986).

● 21 SEPTEMBRIE. S-a născut I. Constantinescu (1938). Au murit: Nicolae Milcu (1933), Claudia Miliian (1961).

● 22 SEPTEMBRIE. S-au născut: Orosz Iren (1907), Alice Botez (1914),

Virgil Nistor (1922), Eugenia Tudor Anton (1930), Augustin Buzura (1938).

● 23 SEPTEMBRIE. S-au născut: Alexandru Cazaban (1872), V.G. Paleolog (1891), Alfred Margul Sperber (1853), George Sorescu (1927), Nicolae Breb-Popescu (1942).

● 24 SEPTEMBRIE. S-au născut: Andrée Fleury Gropceanu (1897), Dem. Bassarabeanu (1900), Victor Nistea (1929), Corneliu Omescu (1936). Au murit: Paul Miha Sadoveanu (1944), Mihail Sevastos (1967).

● 25 SEPTEMBRIE. S-au născut: Henri Jacquier (1900), Marcel Marclan (1914), D. Vatamanuc (1920), Mihai Giurgariu (1929), Pop Simion (1930). A murit Ion I. Ilea (1983).

● 26 SEPTEMBRIE. S-au născut: Vasile Bogrea (1881), Dan Botta (1907), Xenia Stroe (1916), Cleopatra Iorințiu (1957).

● 27 SEPTEMBRIE. S-au născut: Al. Papiu-Iliarian (1827), Grigore Hagi (1933), Ilarie Hinoveanu (1934).

● 28 SEPTEMBRIE. S-au născut: Vasile Părvan (1882), Chiril Tricolici (1924), Valeriu Răpeanu (1931), Leonida Teodorescu (1932), Sina Dănculescu (1934), Ion Iancu Lefter (1940).

● 29 SEPTEMBRIE. S-au născut: Eudoxia Hurmuzachi (1812), Iorgu Iordan (1888), Maresi Barna (1931).

● 30 SEPTEMBRIE. S-au născut: Maria Constantinescu-Pitești (1908), Ovidia Babu-Buznea (1932), Negoită Irimie (1933). A murit Mihail Săulescu (1916).

● Rugăm tinerii scriitori, precum și deținătorii de date biografice să ne comunice elemente pentru completarea acestui Calendar.

Grigore POPA:

„Pentru mine calvarul a început la 35 de ani

O întâlnire cu Grigore Popa, omul care a condus, la Cluj, în 1940, manifestația împotriva Dictatului de la Viena

— Stimate Grigore Popa, acum 50 de ani, la 30 august, când populația Clujului a ieșit în stradă, la aflarea Dictatului de la Viena, când mulțimea a ocupat, printre altele, Palatul telefoanelor și dumnea-voastră ați vorbit în numele ei cu Bucureștiul, cu guvernul — cum a fost?

— Dacă începem cu asta, nu mai terminăm. Eu nici acum n-am terminat toate însemnările mele despre cedarea Ardealului. Ce poți să spui într-un interviu? ... Da. Eu am organizat manifestația de la Cluj împotriva arbitrajului de la Viena, împreună cu elevii mei, de la Seminarul pedagogic universitar, unde eram profesor.

— Citiți ani ați fost atunci?

— Împlinisem 30 de ani, la 31 iulie 1940... Când am aflat vestea, nu ne venea să credem. Ce să facem? Protestăm! Am luat un steag și am pornit cu toții, elevi și studenți, cântând „Deșteaptă-te, române”, prin oraș. Lumea nu s-a alăturat, a prins Clujul, a prins Mănăsturul, toată lumea ieșise, inebunită, în stradă. Tot Ardealul a ieșit, atunci, să protesteze, nu numai Clujul. Când am ocupat Telefoanele, eu eram, pentru oameni, un fel de șef al manifestației și m-au delegat pe mine să vorbesc cu Bucureștiul.

— Și ați avut, atunci, o convorbire lungă și tensionată cu președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gigurtu, o convorbire care, peste ani, avea să iasă din „Fondul M.I. dosar nr. 546, vol. 51, f. 412” și să vadă lumina tiparului, ca document istoric. Să cităm doar câteva rânduri:

„Grigore Popa: D-le Prim-ministru, sint mii de ardeleni veniți din toate satele ca să ceară dreptate. Aici e întreg Ardealul. Toată lumea manifestă, cere mobilizare și rezistență. [...]

Ion Gigurtu: Politica nu poate fi făcută de tineret care nu e format. Astea sint deciziile luate de două puteri mari. Dacă vreți să dispărați și România, faceți asta. [...]

Grigore Popa: Lumea cere mobilizare, război, rezistență.

Ion Gigurtu: Lumea nu conduce statul, lumea e condusă de stat.

Grigore Popa: Altfel se apără singur poporul.

Ion Gigurtu: Poporul nu face nimic, îl va ocupa și-l va împușca ungurii. Pierdem tot statul și nici o speranță să ne mai refacem, pe cind altfel avem speranță [...]. Cuvîntul de ordine al guvernului e să fie liniște totală în țară și trebuie să ne supunem arbitrajului.

Grigore Popa: Acesta e un dictat teribil, nu arbitraj. [...] și acest dictat îl refuză națiunea. [...] Satele sint deznădăjduite, curg spre Cluj femei și copii. Toată noaptea un om n-a închis ochii aici. Vă rugăm să vă informați precis de starea de spirit reală de aici și să nu vă luați după rapoartele oficiale, care nu spun adevărul.

... Care e atitudinea guvernului față de problema Ardealului?

Ion Gigurtu: Că trebuie să se supună dictatului, că altfel riscă să piardă întreaga țară și riscă comunizarea.

Grigore Popa: Vă cerem să veniți la Cluj, în mijlocul nostru, cu întreg guvernul, ca să vedeți realitatea în față, să vedeți că avem dreptate! ...

— Crezi că eu știu că există, scrisă, convorbirea? Am aflat, și eu, acum cîteva ani, cind s-a tipărit prima dată într-o revistă de istorie. Nu era completă. Dar, în tot cazul, ce era esențial au dat. Cu Gigurtu am vorbit foarte obraznic.

— Cine ești d-ta? — Ardealul! — Și ce vrei? — Vreau să nu mai fii prim-ministru, că ești un nemernic, asta vreau! ... Probabil, convorbirea a înregistrat-o Siguranța; erau obligați să înregistreze totul, oficial. A doua sau a treia zi am fost arestat la domiciliu. Chipurile, ca să fiu protejat. M-au ținut cîteva zile în casă, cît să-mi strice toate socotelile. Atunci, la Telefoane, am cerut întii să vorbesc cu Palatul, cu regele. La Palat era o telefonistă — „Vrem să vorbim cu regele!”, i-am spus; ea nu putea să ne facă legătura, dar atât de impresionată a fost de ce auzea la telefon că se întâmplă în Ardeal, că a început să plîngă. Și atunci mi s-a făcut milă de ea, și am închis. Lumea cerea: „Maniu! Maniu!” L-am găsit pe Maniu, era la Athenee Palace. Unul din șefii de cabinet a venit la telefon și mi-a spus că Maniu e foarte ocupat, că are întreveneri cu străinii. „Fugi, dom’le, de-aici, i-am zis, cine mai stă de vorbă cu el, cind ni se scurg hotarele țării?” A venit Maniu la telefon: „Cereți rezistență armată”, mi-a zis. — „Am cerut, domnule, am răgușit de atîta cerut! Veniți aici!”

„Cereți rezistență armată și o să vin!” N-a venit. A venit pină la Brașov, unde l-a așteptat Mihai Popovici (n.n.: un alt om politic țărănist), i-a pus pelerina pe umeri și l-a dat jos din tren. N-a venit Maniu, a venit Petru Groza, care pe față era cu românii, în realitate era cu ungurii. Joc dublu și foarte urît... Groza venise la „Cap de bou”; avea o iubită la Cluj, o unguroaică de origine nobiliară sau așa ceva, căreia lumea îi spunea, nu știu de ce, „Cap de bou”.

— Dumneavoastră, în 1934, scriați, — văd în volumul Peisaj ardelean: „Cereți răspicat chemarea lui Lucian Blaga, alături de Octavian Goga, la Universitate”.

— Mai tîrziu, Blaga ar fi vrut foarte mult să-i fiu asistent, la Sibiu. N-am vrut. Tocmai pentru că scrisesem foarte mult despre Blaga, și ca să nu se spună că am făcut-o ca să-i devin asistent. Ca om Blaga era, sincer să fiu, cam plicticos. Începea, cind te vedea: „Ce mai faci?” și tăcea. Tu vorbeai, vorbeai, ca prostul, el tăcea, și la sfîrșit, te întreba iară: „Ce mai faci?”... În tot timpul asta, el gîndea! ... Am patronat, fără să vreau, o polemică a lui Blaga cu Dan Botta. Eram directorul cotidianului „Tara”, la Sibiu, ziar care a apărut cîteva ani, pînă la 23 august. Ultimul meu articol a fost politic, în august ’44, cind intraseră rușii la Iași. Se chema: „Stefane, Măria Ta!”... Ei, și Dan Botta a scris un articol în care spunea că la teoria lui Blaga cu spațiul mioritic, cu „deal-vale”, s-au mai gîndit și alții, printre care și el. Blaga s-a ofuscat și a răspuns, el, care nu era polemist, a scris un articolas „Hazul imperial al lui Dan Botta”, sau cam așa ceva. Dan Botta i-a răspuns foarte tare, în termeni foarte viguroși, foarte bărbătești; era mai bun polemist decît Blaga. Și eu i-am publicat, bineînțeles, articolul. Atunci Blaga s-a supărat foarte tare pe mine, dar pe urmă i-a trecut. Era un om extraordinar de sensibil la ceea ce se spunea despre el; suferea teribil; cind era atacat, nu putea dormi, pur și simplu, îl găseam dimineața la șapte la redacție...

— Ați crezut, atunci, în viitoarea reintregire a Ardealului?

— Am fost sigur! Eu întotdeauna am crezut în binele neamului meu. Dar ce rău e să fii țară mică, în împrejurări dramatice!

— Și dacă, atunci, s-ar fi omis rezistența armată Dictatului, ce credeți că s-ar fi întâmplat?

— Știu eu? Continuam lupta, mergeam în munți, ceva se întâmpla. Eu aveam o vorbă, cel puțin pe vremea aceea: ministrul de externe al României e Dumnezeu!

În refugiu, la Sibiu, împreună cu Blaga

— ...Nu știi cum era în ’40, după cedare. Ceva înimaginabil. Ce haos, ce durere! 1940 a fost un an foarte greu. Antonescu

a fost atunci un mare noroc pentru țară... Cind s-a cedat Ardealul, ungurii și-au bătut joc; au trimis români peste frontieră, încărcăți în vagoane de vite; pe episcopul ortodox de la Oradea l-au imbarcat și l-au expediat în România... Nu mai aveam ce face. Am fost obligați de împrejurări să plecăm. Cind am primit Ardealul înapoi, după război, rușii n-au dat voie să se întoarcă românii în Ardeal, decît după șase luni. Cind s-au întors, totul era ocupat: primăriile, posturile importante, aproape toată rețeaua de conducere era ocupată de unguri comunisti, oamenii rușilor. În Cluj, după ’40, n-a mai rămas decît teologia, Universitatea s-a mutat la Sibiu. Aproape tot Clujul intelectual s-a refugiat la Sibiu. A rămas pe loc Hașegănu, fostul ministru țărănist, care conducea comunitatea română din Cluj... La Sibiu am fost numit atunci — „dreptul de utilizare” se chema — la catedra lui Cioran, care pleca la Paris. El era din Rășinari. Mi-l aduc foarte bine aminte și pe tatăl lui, care era consilier la Mitropolie, și care era o figură foarte distinsă... Cu Blaga ne vedeam, la Sibiu, cît se poate de des. Am fost în relații foarte bune. Scrisesem și foarte mult despre el — aproape o carte. Îl preferam pe el, dintre filosofii noștri, pentru că era singurul care a creat filosofie.

— Dumneavoastră, în 1934, scriați, — văd în volumul Peisaj ardelean: „Cereți răspicat chemarea lui Lucian Blaga, alături de Octavian Goga, la Universitate”.

— Mai tîrziu, Blaga ar fi vrut foarte mult să-i fiu asistent, la Sibiu. N-am vrut. Tocmai pentru că scrisesem foarte mult despre Blaga, și ca să nu se spună că am făcut-o ca să-i devin asistent. Ca om Blaga era, sincer să fiu, cam plicticos. Începea, cind te vedea: „Ce mai faci?” și tăcea. Tu vorbeai, vorbeai, ca prostul, el tăcea, și la sfîrșit, te întreba iară: „Ce mai faci?”... În tot timpul asta, el gîndea! ... Am patronat, fără să vreau, o polemică a lui Blaga cu Dan Botta. Eram directorul cotidianului „Tara”, la Sibiu, ziar care a apărut cîteva ani, pînă la 23 august. Ultimul meu articol a fost politic, în august ’44, cind intraseră rușii la Iași. Se chema: „Stefane, Măria Ta!”... Ei, și Dan Botta a scris un articol în care spunea că la teoria lui Blaga cu spațiul mioritic, cu „deal-vale”, s-au mai gîndit și alții, printre care și el. Blaga s-a ofuscat și a răspuns, el, care nu era polemist, a scris un articolas „Hazul imperial al lui Dan Botta”, sau cam așa ceva. Dan Botta i-a răspuns foarte tare, în termeni foarte viguroși, foarte bărbătești; era mai bun polemist decît Blaga. Și eu i-am publicat, bineînțeles, articolul. Atunci Blaga s-a supărat foarte tare pe mine, dar pe urmă i-a trecut. Era un om extraordinar de sensibil la ceea ce se spunea despre el; suferea teribil; cind era atacat, nu putea dormi, pur și simplu, îl găseam dimineața la șapte la redacție...

În loc de „fișă biografică”

Înainte de război, nimeni nu te întreba cîți dinți ai în gură, ce-ți sint părinții etc., etc. Eu eram de la țară, din Podeni, de lângă Turda, dintr-o familie de țărani cu șapte copii — și niciodată nu m-am simțit persecutat, în vreun fel, pentru asta. Știam un singur lucru: că trebuie să învăț! La Universitate, la Cluj, — am avut profesori, printre alții, pe Ștefănescu-Goangă și pe D. D. Roșca. În 1933 mi-am luat licența în Litere și Filosofie. Cel mai greu examen din viața mea a fost cel de profesor „secundar”, examenul de capacitate. L-am luat primul pe țară. Ion Petrovici, care era în comisie, m-a chemat la Iași, dar n-am vrut să merg. Eram cum sint ardeleni, legat de Ardeal. Doctoratul l-am dat cu o teză despre „Existență și adevăr la Søren Kierkegaard”. Între ’30-’38 am avut o bursă la Paris, la L’École Roumaine de Paris. Au fost cei mai buni ani din viața mea. Studiam, citeam ce voiam, poezie, metafizică, era o beție a spiritului... Am fost poștat să rămîn. Aveam 28 de ani. Dar nici nu-mi trecea prin cap să rămîn. Nu era mentalitatea asta, atunci. Și nu credeam că România o să intre în război... Politică activă n-am făcut niciodată. Simpatizam, e adevărat, cu Goga, cu care aveam afinități încă din școală. Dar politica de partid n-am făcut niciodată. Și asta a fost o vină — că nu te apăra nimeni. Și în închisoare am constatat asta. Nu! Firea mea a fost întotdeauna independentă. Nu mi-a plăcut să mă înregimentez.

Filosoful cel mai tubit? Ton. Pentru marea distincție făcut-o, între lumea ideilor ideală — și lumea asta în care curcăm zilnic. El nu credea, vărul senzației. În general credeau în adevărul senzației.

Familia? În ’38 m-am căsătorit cu refugiu, la Sibiu, s-au născut copii ai noștri, un băiat, Horia, fetiță, Oncuța.

Grigore Popa a scris și a publicat ce a scris (10 cărți de eseur de poezie) pînă în 1944, decît 34 de ani.

Nici una dintre cărțile mele mai fost tipărite, după ’44. Iași arestat, n-au mai avut nici circulație, au fost trecute, la documentar.

...În ’44, în ajunul Crăciunului, fost dat afară de la Universitate eram asistentul lui D. D. Roșca în primele zile ale „guvernului” gă concentrare democrată”, aza, am fost arestat. Cu două peri, am fost deținut politic în 1964. Ne-am mutat în București. Am plecat, pentru că orice simțat în Cluj, pe mine m-a mat la anchetă. Am ieșit la dintr-un post de psiholog cu 45 de ani am dus o viață.

Pentru mine calvarul a început de ani și s-a terminat la 80, sensul propriu al cuvîntului, bătut, familia distrusă. Sint pe tîni care au supraviețuit. Șmea satisfacție morală este o prăvăliuț caderii comunismului — am văzut sfîrșitul. Restul, că mori mîine, nu mai conta.

În 1990, în prag de 80 de ani, Grigore Popa, e primit în Uniunea Scriitorilor.

Foarte frumos s-a purtat, una Doinaș cu mine. El a dîntii, și acum, care s-a gîndit Uniunea mi-a completat acuzia. Ei mi-au oferit-o, mi-au n-am cerut-o... Păcat că m-a te slăbit... De un an și jumătate mai ieșit din casă...

Puteam să descifrăm, în e de viață a lui Grigore Popa, exemplar. Unul dintre acei cu familia batjocorită, cu distrusă, oameni umiliți ani doar pentru vina de a fi ingindească altfel, și de a fi re prin asta, un pericol — un pe tru „democrația populară”, pe tătura minciunii și a fricți în ’45, în România.

Acuzația?

„Criminal de război”

— Am fost deci arestat în ’45 „activitate ziaristică naționalistă” spunea „criminal de război”. Să prăpădești. Dar cîți n-au suferit chisoare pentru ideile lor, nu pe ceva! ... Întotdeauna, cind m-a tat, le-am spus „Domnilor, nu capul! Eu tot ce am gîndit — an tot ce am scris — am semnat cumeu!”... Poziția mea era anti-sov n-am fost nici pentru alianța n-ici pentru alianța cu nemții.

— Dar pentru ce ați fost?

— Pentru România! Am scris pro-românești. De credință și de gere românească. Dar ce mă t dumneavoastră, ăștia de astăzi, categorisiți oamenii: gata! na legionar! cuzist! mai știu eu ce împotriva rușilor și a comunism din naivitățile lui Maniu a fost ricanii, aliații, o să debarce în H atunci refac „cordonul sanitar”

— De unde știți, în ’40, ce comunism? Din lecturi? Cîtea semnările de călătorie ale lui U.R.S.S.?

— Dar cum să nu știu? Din bineînțeles. În tot cazul, mă ast mai puțin decît la ce am constatat că înseamnă.

— Cum vedeți distincția între e și „stînga”?

— Unul e o doctrină totalitară cu dogme. Pe cind stînga e ceva vag. Toți ai noștri care veneau ris erau „de stînga”. Inclusiv D ca... Comunismul e o mlaștină m sistem totalitar în care oamenii alta fac și alta gîndesc. ...După arestare, m-au eliberat, apoi m-a Canal. De la Canal, am fost dus la Borzești, pe la toate șantierelor tralelor, am pus pietre de teme

Pentru tine, Sfîntă Transilvanie

Pentru tine, Sfîntă Transilvanie

Ne-am ridicat la cer diminețile albe ale rugilor.

Pentru tine au înflorit buzele ca florile de vișin ale pruncilor,

Și miinile noastre au frînt piinea și-om ars pe Golgota jelanie

Pentru mireașa neamului nostru, intristată Transilvanie.

Pentru tine, Sfîntă Transilvanie

Lacrimile mamelor au umplut Someșul, Mureșul, Oltul și Crișurile.

Rînilor tale ard spre țările cum ard sub bătoia lunii coperișurile,

Iar preoții tîi aprins-au în vatră de munte sfeștanie

Pentru tine, Maria mintuirii noastre, Transilvanie.

Pentru tine, Sfîntă Transilvanie, nu mai dorm duhurile neamului, fecioarele și toții.

Durerea inimilor noastre sîrută pe frunte ziua și noaptea Carpații,

Ei singuri fiindu-ne masa de-altar și freamătul lor împărățanie,

Pentru tine, Fecioara Binecuvîntării noastre, Transilvanie.

Pentru tine, Sfîntă Transilvanie

Porni-vor miine pădurile de sulii și crestele de coifuri ale tineretii

S-alunge duhurile răului și să deschidă iarăși fîntînile vieții.

Și-atunci reculeși în rugăciune și înfiorați de mătanie,

De tine ne vom bucura, Maria Mintuirii noastre, Transilvanie.

Grigore Popa

*„Poezia e inedită. Am scris-o atunci, după ce s-a cedat Ardealul. Așa s-a nimerit, să nu se tipărească pînă acum. Am citit-o la Marea Adunare a Sindicatelor Presei Române din Ardeal, în 1944...”

-a terminat la 80"

uncitor necalificat. Căram pietre, pa-pouri de cale ferată... Au avut nevoie de încă gratuită, neplătită... Am avut apoi scurtă „vacanță” și, în '58, la Cluj, m-au dat iar. Fiindcă ăștia au garantat, la plearea rușilor din țară în '58, că vor lua măsuri să nu se întâmple nimic. Măsurile au fost astea : un nou val de arestări. Pe mine m-au acuzat pentru că — primiseră o notă informativă — am spus că Basarabia e pământ românesc. Și atunci am spus : „Da, domnule, cred că Basarabia este românească !”. „Scrie acolo !” m-au spus să dau o declarație. Și am dat. Am fost condamnat, atunci, în '58, la 22 de ani, și dus la Aiud. Tot atunci mi-au imputat că mi fi zis că-mi doresc să fiu ministru al Culturii, parcă, „N-ai vrea să fiu la culură — le-am spus, pentru că toată viața mea am fost sărac : aș vrea să fiu la finanțe !”... În '65, au început să ne rejece procesele, să ne „reabiliteze”. „Nu vă interesează ! Nu vrem să aud !”, am zis. N-am crezut nici o clipă, nici în reabilitarea lor nici în cuvântul lor. Cei cu procese politice, pecetluiti rămânem până la moarte. Sint procese deschise. Sau care se pot redeschide. Oricind !

— Credeți asta ?

— Nu cred ! Sint convins.

— Și astăzi ?

— Și astăzi. Cind vor ei. Fac cum vor ei.

În problema Ardealului

— Esecurile mele erau împotriva „transilvanismului”, propagat de sași și de unguri. Ei au venit cu o teorie, după ce s-a creat România Mare : că Transilvania ar fi o „țară aparte”, eu i-am combătut, cu argumente culturale...

— „Nu discutăm substratul politic al acestor probleme, deși are unul, cu toate îndădurile partizanilor”, scriați în „Pei-naj ardelean”.

— Am mai scris o carte, „Transilvania, grădina rădăcinilor românești”, care a apărut chiar cind intrau rușii în țară. S-a ales praful de ea. Noroc că băiatul meu, Horea, mi-a salvat cărțile, la o percheziție ; era copil, și, fără să vadă aia, mi-a pîmpins cărțile, cu piciorul, una cite una sub o canapea. Altfel, mi-le-ar fi luat pe toate, la cit mi-au jefuit biblioteca. La fiecare percheziție luau cite ceva. Odată mi-au luat toți ciorapii, nici măcar ciorapii cu picioare nu mi-au lăsat...

— Cum ați răspuns acuzației de „naționalism” ?

— N-am avut niciodată și nu am „orgoliul” că sint român ; am orgoliul că sint om. Ce e aia „bun român” ? Nu poți fi mai bun sau mai rău român, mai mic sau mai mare. Sint, pur și simplu, român. Dar sint multumit că sint român, și nu aș vrea să aparțin altei nații.

— Ce părere aveți despre „buna conviețuire” din Ardeal ?

— Buna conviețuire este absolut necesară, este de o importanță vitală, pentru toată lumea. Dar ea este posibilă numai respectind țara în care trăiești. Și această țară este România. Eu sint de acord să li se respecte unguirilor absolut toate drepturile — cu aceeași condiție, din partea lor, de a-și respecta concetățenii și de a-și onora obligațiile de naționalitate minoritară : să respecte școala, limba, datinile românești, să nu le disprețuiască. Înțeleg școli elementare, dar Universități în maghiară — mi se pare un lucru inutil și absurd într-o țară în care limba pe care o vorbește marea majoritate a populației e română. Nu-mi plac generalizările de tipul asta, am avut și am prieteni unguri, dar adevărul e că ungurii au fost întotdeauna nemulțumiți, și nemulțumiți vor fi cit lumea ! Dacă Ardealul ar fi al lor, ar fi foarte mulțumiți și încințați. Ei cred că asta e fericirea lor. Asta e, pentru ei, o formă mentis... Cum să-i crezi cind vorbește despre prietenie și conviețuire, cind ei ricie, ricie, speculează orice slăbiciune, și cind toată politica lor minoritară, și toate acțiunile lor externe, și astăzi, sint îndreptate împotriva României ca stat, merg pe discreditarea noastră. Asta e părerea mea.

Amintiri din pușcărie

...La Coasta Găleş, la Canal, era moarte de om. Cind ne-au aruncat pe noi acolo, nu era nimic. Nici barăcile făcute, nici apă, nici sare, nimic : Căre mai găsea cite un cotor de varză verde, pe cimp, era un fericit ! Dar marea fericire, la Canal, era marmelada. Cind venea,

era un eveniment. Brigadierul, șeful nostru, al politicilor, era de drept comun. Hoț ! Întii își lua el din marmeladă, cită voia, și pe urmă noi. Dacă ne repezeam ? Cum să ne repezim : În ordine ! Și primeam fiecare, cite o bucătică.

— Fără piine ? Și, vă rog să mă iertați, întotdeauna fără unt ?

— Doamne ferește ! Unt ! Nu exista așa ceva ! Nici piine n-am văzut ani de zile. Ne dădeau turtii. Mălai. De la Coasta Găleş ne-au mutat la Valea Neagră, unde era mult mai bine, veneau și pachete, dacă ți se dădeau. Eu, din toate, am primit unul singur. Atit. Pentru mine, care nu promisem pină atunci absolut nici o veste, a fost o bucurie nemaipomenită... După Canal, cind ne-au mutat în Moldova, am dat acolo peste un om cumsecade, nu era deținut, lucra acolo, Vlad il che-ma, și i-am spus că nu știu nimic de familie, de casă. A pus la poștă o scrisoare pentru ai mei, a dat o adresă de răspuns din alt oraș, și așa am ajuns și eu să primesc, prin el, scrisori. Și chiar două fotografii, cu copiii. Mi-a scris, atunci, Horea, care era încă un copil, niște lucruri, teribile : „Tată, imi pare foarte rău că nu sint acolo, cu voi, cei care nu aveți dreptul la cuvint. Și să știți, cu toate umilintele ăștora, eu stau cu fruntea sus și te aștept !”... Nu, nu i-a dictat-o maică-sa, n-ar fi acceptat așa ceva. Dacă, maică-sa ar fi încercat să divorțeze, să zicem — cred că Horea ar fi plecat de acasă, așa era el, asta îi era firea. Zic de divorț pentru că se încuraja, uneori se împunea lucrul ăsta ; asta era și prima știre care se comunica la pușcărie : divorțul. Ca să te nenorocască și mai mult, să-ți distrugă orice suport moral. Soția mea n-a divorțat. Eu, în familie, am fost foarte lubit și apropiat de toți. Ei nu s-au lepădat de mine, nu m-au renegat, cum au făcut alții, nu...

— Și dumneavoastră ce simțeați, acolo, știind că nu puteți să-i ajutați ?

— Că nu poți să-i ajuti, asta n-ar fi nimic. Dar să te gindești că, prin însuși faptul că respiri le faci rău... Îți venea să mori. Cit au suferit copiii ăștia ! Umiliți în școală, dați afară, lucruri foarte urite... De asta, orice aș face pentru ei, mi se pare că n-am făcut destul. Cu dosarele lor, copiii n-au putut urma nici o facultate. Băiatul meu a fost șofer. Și este și acum, dar pe 18 roți, în America. În '83 a venit să mă vadă la spital, eram după o operație. Asta e ultima imagine cu el. A trecut Dunărea înot ! Inot ! Mie nu mi-au spus nimic, decit cind a ajuns la Viena. Acum e cetățean american, și-a dus nevasta și copiii, o duc foarte bine. Oncuța are și ea doi copii. O fată, care termină peste un an medicina, și un băiat, care dă admiterea la sculptură, și unde sper că anul ăsta o să intre, chiar dacă-i nepotul lui Romul Ladea. ...Ultimii 6 ani, am stat închis la Aiud, deci aproape de Cluj, unde erau ai mei. În tot timpul ăsta n-am avut nici o veste de la ei și nici ei de la mine. În fiecare an, nevastă-mea făcea, de 23 august, o cerere de grațiere, la care i se răspundea, invariabil, „Nu e cazul !”.

— V-ați îmbolnăvit, acolo, vreodată ?

— De multe ori. Se vindeau toate fără medicamente. Am avut o dată umflată toată fața, și niște dureri cumplite. Nu mi-au dat nici măcar un piramidon. Într-o noapte, durerea a devenit insuportabilă, și n-am mai putut suporta — am strigat ceva tare, despre „ei”, care ar fi putut să mă coste viața. În momentul ăla m-am liniștit... Nu exista dentist, nu exista nici un fel de doctor, nici un fel de medicament... Monștri.

— Ii urați ? În ce stare trăiați toate astea ?

— De scirbă. Nu de ură. De ce să-l urăsc eu pe Gavrilă al lui cutare, care, din ordin, e ticălos ? Nu. Scirbă și dispreț. Am avut întotdeauna nervii foarte sănătoși. Eu puteam dormi, oricum — chiar și direct pe ciment — și asta era mare lucru... La Aiud, uneori, erai închis singur — ți se aplica regim unicelular. Trebuia să stai toată ziua, de la 5 dimineața pină la 10 seara, așezat pe marginea patului. N-aveai voie să te rezezi, n-aveai voie să te întinzi. Ca să te chinuie. Dacă am văzut vreun om, murind, acolo ? Unul ? Am văzut mai mulți. Cind eram la Aiud a murit cu mine în celulă Traian Brăileanu, fost ministru al învățămîntului. Avea ulcer, i s-a făcut rău, nici n-au vrut să se uite la el, și, peste noapte, ulcerul a perforat. Pină dimineața a murit. Nu l-am putut ajuta cu nimic... Cum nu mi-am pierdut mințile, acolo ? Uite că nu mi le-am pierdut. Au fost cazuri. Factorii ăștia de rezistență sint foarte greu de determi-

Grigore Popa și fiul său Horea în 1944

nat. Cum continuam antrenamentul cultural, la pușcărie ? Oral ! La Aiud, de exemplu, am ținut, în celulă, luni de zile lecții clandestine. Băieții își notau ce puteau pe talpa bocancilor — cu creta, cu bucăți de tencuială. Lecțiile erau transmise mai departe, în celula vecină, prin pereți, prin morse. Se făcea multă literatură. Toți țărani închiși îi știau pe Eminescu și pe Coșbuc pe de rost. Românii au avut o „poezie de pușcărie” foarte bună. Radu Gyr a scris mereu, a mers continuu.

— Dumneavoastră cite poezii ați scris, în pușcărie ?

— Nu prea multe. Dar le am. Un volum.

— Le scriați în minte ?

— Toate se făceau în minte. Memoria era sfîntă la pușcărie. Și le repetam zilnic. Am ieșit din pușcărie cu ele în cap, și le-am pus pe hirtie...

În acest moment intră în cameră soția lui Grigore Popa, o doamnă mărunțică și cu multă tinerete în felul de a fi, care povestește cu o scipire de ironie în privirea de un albastru intens :

„La unul din procesele lui Grigore, în '48, la București, avocat era un basarabean foarte inimos. Pătrășcanu — care era ministrul Justiției — era foarte binevoitor, și foarte dispus să-l achite pe Grigore ; l-a spus judecătorului : «scapă-l și pe românul ăsta, că destui străini au scăpat !» Și, în fine, toate ar fi mers normal și bine, dacă în completul de judecată n-ar fi fost o unguroaică, nu pot să-l uit nici azi numele, care a bătut cu pumnul în masă și le-a zis celorlalți : «Vreți să fiți și voi arestați ?» Basarabeanul nostru, ca să-l apere pe Grigore, a spus atunci, la proces, printre altele : «O să vină o zi în care o să i se facă statuie lui Antonescu, în țara asta !»... Și citeș azi, în august '90, în ziar, că în comuna Butești, județul Arad, i se ridică o statuie lui Ion Antonescu...”

Maxima moralia

— Ce v-a susținut ? Cum ați rezistat ?

— Cind crezi, e una — și cind nu crezi, te prăbușești. Eu am știut din prima clipă că sint nevinovat și că dreptatea e de partea mea. Ce admir cel mai mult la un om ? Ethosul personal. Pe mine asta m-a ținut : cultura și ethosul. Credința, încrederea, convingerea în adevărul faptelor mele. Apoi, niciodată nu mi-a fost frică de moarte. Eu și acum, dacă aș lua-o de la început, tot ceea ce am scris — aș scrie din nou ! La pușcărie, de citeva ori mi-am văzut moartea cu ochii. Moartea mi se pare o trecere firescă de la o formă de viață la alta. Frica paralizează. Apoi, niciodată, arestarea n-a fost o spaimă pentru mine. Era doar spaima că n-aveam ce lăsa acasă cind plecam. Cind m-au luat la Canal i-am lăsat fără o coajă de piine în casă...

— Nu v-ați simțit, în toți acei ani, un înfrînt ?

— În privința asta, viața mea a avut o linie foarte dreaptă. Nu pretindeam niciodată mai mult decit se putea.

— N-ați încercat niciodată să protestați ?

— Ce să fac ? Să protestez ? Cui ? Lui Petru Groza ? Lui Gheorghiu-Dej ? Cui să protestez ? Am suportat totul cu demnitate. Și am învins. Și după '64, totdeauna am spus ce am gindit. În eficacitatea „protestelor” n-am crezut. Cu ăștia, altfel se punea problema : ori — ori ! În general „protestele” au fost mofturi, apărute ca ciupercile după ploaie tirzie. Foarte bine că au existat, dar eu n-am crezut în eficacitatea lor.

— V-ați înscris în Asociația foștilor deținuți politici ?

— M-a înscris Oncuța, fiica-mea. Credeam că iese o treabă serioasă de acolo. Și ? Deocamdată n-a ieșit nimic.

— Nu vi se pare că s-au schimbat multe în România, în ultimul timp ?

— Foarte puține. De asta sint necăjit. Mă gîndesc de multe ori : cit de splendid au fost tinerii în revoluție — și acum nu se mai văd ! Au apărut tot felul de lichele care s-au întrecut să povestească persecuțiile la care au fost supuși, au apărut tot felul de victime care n-au dus-o chiar așa de rău, țara s-a anarhizat, confuzia e mare... Dar golurile istorice nu sint posibile. Nu poți să iei un popor dintr-un loc și să-l muți, brusc, în altul. O să se dărime odată și toată șandramaua asta de tranziț, și atuncea o să vedem ce iese. Sint sigur că scăpăm, pină la urmă, de rămășițele comunismului. Niște oameni care au servit, activ, ani de zile, o politică a minciunii, nu se pot schimba. Speranța sint tinerii. Trebuie făcută ordine, dar cei care o fac, trebuie să fie oameni. Și, în primul rînd, să refuze minciuna... Apropo de minciună : televiziunea are un program foarte slab. Spune de toate și nimic. Ce hoți au mai furat, ce tilhării s-au mai întimplat. Asta sint în stare să-mi spună ? Aș vrea să discute marile probleme ale acestei țări, problemele reale. Nici pină acum n-am înțeles și nu știu ce s-a întimplat pe 13, 14, 15 iunie. Cine a organizat, care sint probele, unde e organizația asta fascistă, s-o vedem și noi... Sint sigur că poporul va lupta, pină va ajunge la formula care îi convine. Un popor nu se poate manifesta cu adevărat decit în regim de democrație pură. Cam așa cum era la noi înainte de război, evident, adaptat la condițiile vieții moderne. „Tineți eu poporul, ca să nu-l rătăciți !” asta spunea Bărnăuțiu, în '48.

— Și cum credeți că se va redresa acest popor ?

— Se redresează el ! V-am spus : Dumnezeu e ministrul nostru de externe...

Eugenia Vodă

Îndoiala

LA UN AN după ieșirea sa din închisoare, tata aducea, pe zi ce trece, tot mai mult cu Dumnezeu. Nu mă refer la barba care îi crescuse albă și stufoasă, ci la ceea ce era — sau ar fi trebuit să fie, în totalitate, personalitatea sa — din ce în ce mai greu de explicat. Cu cât i se adăugau o serie de trăsături distincte (pungi la ochi, cute la gît, mustață, barba, păr netuns, pahare, sticle goale), cu atât se și ștergea, și devenea inform, un abur pur și simplu. Rătăcirile lui, poate refuzul de a mai trăi ca toți ceilalți, avea ceva cu totul nelumesc. De asta cred că semăna cu Dumnezeu. Se îndoia din ce în ce mai des de el, de mobilă, de casă. Prințul, cina le privea cu circumspecție. Micul dejun îl redusese doar la ceai cu vin; ceaiul un sfert și vinul restul:

— Nu mai mult de-un sfert! Țipa în urma mamei.

Într-o zi se îndoie de propriii săi ochi.

— Vreau ochelari! tună el gros.

Însă la doctor refuzase categoric să se ducă. Mama i-a împrumutat de la vecini tot felul de mărimi. Nu i se potriveau. Cu timpul începu să tremure, ducându-și sticla lung la gură:

— Totul e minciună, Deni. Cerul min-te, iadul min-te, ziua, noaptea mint și ele, omul min-te, frunza min-te, pasărea și șarpele la fel; chiar tată, mamă dacă-ți sint, tot mint și ei. Toți mint; minciună a minciunilor. Și începu să plîngă. Nu mai pun la socoteală sfîntii. Mint și ei. Căci de răspuns crezi că răspunde cineva? Păi nu răspunde nimeni. N-au nici cui da socoteală. N-au nici pentru ce. Că dacă totul e minciună, o sorbim cu aerul, o înghițim cu lingurița în cafea, în ceai; copilul de la sin același lucru sugă. Blestemat să fie ceasul cînd m-am zămislit, Iosua!, hohotea el disperat, cuprins de o durere fără margini.

Nu pricep cum ajunsese tata la concluzia că apa rece îi dădea idei. Cert este că își infundă lăboarele într-un lichid aproape înghețat și nu și le scoate de-acolo cinci sau șase ore. Toți îi prevedeam o pneumonie dublă. Dar el nu se sînchisea. Un tremur vag îl apuca, poate de frig, poate de oboseală; nu prea des, și nu pentru un privity puțin versat. În plus, nu cred să fi închis vreodată ochii, tot mai roșii, mai umflați și el, pînă la unu, două noaptea. Amănuntul nu-l mai supăra. Chiar în privința mesei, de mîncare, da-mi voie să vă spun, se atîngea din ce în ce mai rar.

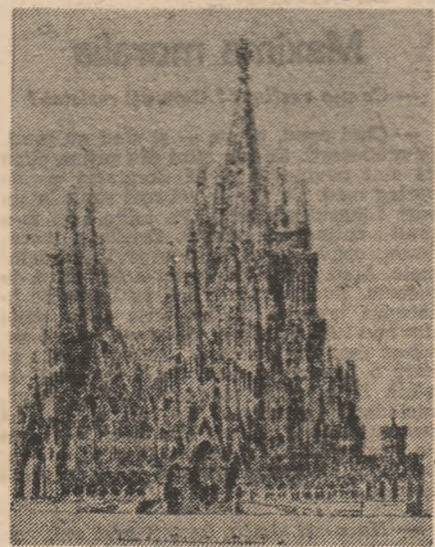
În casă mirosea tot mai puternic a scrobeală și săpun de rufe. Mama deschidea fereastra. Tata se strimba nervos: „Femeie, pentru Dumnezeu! Închide geamul!”, „la mai taci, măi omule!” îl domolea neliniștită mama. Nu avea prea mare importanță tonul ei, de vreme ce el tot nu se oprea. Se aciuise în ființa lui ceva străin și dușmănos, deși se străduia din răspuțuri să se dezică de păcatul ăsta. Sau să uite. Însă ce? Întii se vinzolisese prin odăi, fără să spună ce voia anume. Scormonise după uși, prin colțuri, ezitînd, lovindu-se de toți, împrumutînd un aer de fachir, mai mult ca sigur știți cum vine asta, frații mei, un tip care înghite flăcări și adoarme gol pe cuie. Fața rareori i se mai lumina. Se străduia să-și stăpînească firea sa nestăvilită, răvășit de o adîncă tulburare. Ni se întîneau numai privirile, cînd blinde, cînd străine. Așteptam să mă a-linte, să-mi soptească vorbe dulci, de parcă eu m-aș fi reincarnat din duhul și din trupul Genevei de Brabant, care era nu numai frumusețea-ntruchipată, dar și castitatea, puritatea însăși. (Uneori, mă mîngia. Avea o mină grea, cu palma strîmă și cu degete prelungi, aproape transparente). Însă spre surpriza mea, tata mă ocoli, se furișă în pat, bodogă de-acolo multă vreme, se îti apoi afară, și deodată, într-un mod neașteptat, porni să țipe:

— Nu mai sint stăpîn în casa mea! Nimic nu-mi aparține! Nici măcar un ac. „Mai ieși, Vachente, în oraș și tu!” îl îndemna nervoasă mama. El dădea numai din cap. „Mai stai de vorbă cu vreun om la circumă, la meci”. Același gest din partea lui, ursuz. „Încearcă să-ți găsești de lucru”. Tata clătina fruntea tăcut. De cînd venise de la temniță, se comporta mereu anapoda și circumspect. De multe ori zgîia spre ușa ochii din senin, iar eu mă așteptam să îl aud gemînd: „Sint ei!”... Ei, cine? Chiar avea vreun rost să știu? Să fie oare necesar să înțeleg un chin pînă la capăt? E tot una cu a încerca să pui petrol în ciorbă. Nu te arestează nimeni. Însă nici nu faci vreo brînză. Te încarci tu însuși cu o

muncă de pălmaș în plus, să torni cit mai degrabă ciorba la canak. Pe cînd să pui petrol în lampă e firesc și nu ești obligat la un efort suplimentar. Dar, în definitiv, de ce să nu renunți cu totul la petrol? Avem electrică în toată casa, frații mei.

APOI, o nouă dragoste, mai sufocantă, l-a cuprins pe tata. Însă într-un fel aparte. Vreau să spun că ea se revărsa cu forță uriasă numai spre un singur punct, spre ținc. Iubirea pentru fratele cel mic a depășit vechea iubire pentru subsemnatul (ceea ce mă și făcuse suspicios, determinîndu-mă să mă feresc de camera și să-l suspectez de dragoste prea mare). „Cu-cu...” zbiria el sărînd în patru labe, dînd din mîini, lovindu-le de coapse, ca pe niște aripi dezlate. „Zboară tata cu băiatul, zboară...” se rotea prin casă, spionat de ochiul negru și rădă al tîncului. „Zbirrr, cu-cu...” zbirrr! Îl face tata avion și parașută băiețelului și casă. Cu-cu... zbirrr! (Noaptea din ochiul negru scintila). „Și pren...” și gară... și aeroport... scîncea invins de oboseală oratoric. Se tira de-a bușilea, făcîndu-și drum cu coatele, pe după scaune, gu-lap, sau masă. Își lua mare beca pe cap cu pasiunea infernală ce-o făcuse pentru fratele cel mic. Îndemurile pătmașe, jocurile, dansurile lui sfîrșeau prin a-l speria pe ținc. Eu hopul ăsta îl treceam mai demult, dar pehmanul de puștan nu prea părea dispus să-i tie hangul. Se trăgea din fața tatii, sau îl ocolea. Ciudat mi se părea că împrejur deodată se făcea altă liniște, încît se deslusea pînă și felul cum se contractau atomii ochiului de diamant. Desigur, țincul nu zicea nici pînă; dar cînd se sătura, o întindea tiptil. Se ascundea în dosul mamei și scăpa de groznicul coșmar, scoțîndu-și capul mic, bănuitor, de după tivul rochiei. În clipa aia se făcea din nou în jur o liniște grozavă. Și, precum spuneam, suspectă. (Ochiul negru exploda). Cu timpul, spaima lui creștea. Și ori de cite ori îl apărea tata în față o lua la sănătoasa. „Ce are copilul ăsta?” exclama bărbatul intrigat. Apoi, cu voce dulce: „Hai la tata... Hai la tata... Fon-făia pe nări, făcea ca toate animalele, doar doar îl va determina pe fratele cel mic să se oprească. Însă puștiul o tinea pe ușa ca din pușcă, fiindcă era iute de picior. Într-un tirziu tata se răsturna pe scaun obosit, șoptind în palme: „Vai de capul meu!” Iar sunetele răsuna mai limpezi decît un sobor de clopote ce izbucnea în zări ca o răsplătă pentru cel dispus să le audă. Ori ca un avertisment. Tot ce se poate. Încheia, gemînd: „Amin...” Infățișarea lui, cîndva de-a dreptul înfricoșătoare, ajunsese jalnică. Seda cu capul strîns între genunchi și asculta atent, proptindu-și trist bărbia de spătarul vechi. O dată se chircise pe podea și își trăsese una dintre tălpi către sezuț. „Hai, stai cu tata... stai cu tata...” încercase să-l învețe yoga. Țincul o rupsesese ca deobicei, la fugă, ochii lui clipind ca niște becuri mari cu halogen. Gonea fără popas, urlînd, c-o făcă-n cer și una în pămînt.

— Uitați-vă la el cum mă privește, cum mă spionează! arăta înspăimîntat spre puști. La fel sinteți și voi! La fel! Am pus ochii pe toți. Plec. Am să plec. În glas îl tremura un ton ciudat. Vă las! Și plec!

Sagrada Familia — schiță după proiectul lui Gaudi

Culoar în Colegiul Terezian (1888-1889)

Obişnuia să se holbeze tot mai suspicios în jur, și sa ne studieze tot mai circumspect.

— Dușmanii mei! striga. Dușmanii mei!

Apoi se prăbușea pe scaun. Deseori gemea prelung, bolborosînd: „Pune-i cătușele!” și alte multe sunete pe care nu le desluseam din pricina atîtor scîncete ce i se revărsau din piept. Din cînd în cînd ne fulgera buimac:

— Să știți că vă reclam pe toți! Pe toți... (După o pauză): Oh, păcătoș sint, doamne!

Mama își pierdea treptat răbdarea. Ceva în mișcarea ei, în gesturi se făcea brutal. O ură greu de înțeles îi ascutea pomeții. O slujea. Tata strîngea din pumni, amenințînd prin casă în neștre:

— Eu vă vin de hac! Plîngea din ce în ce mai des. Știu ce vă poate pielea! Se pierdea cu firea. Concluziona: Toți ați trecut de partea lor! Și zilnic relua aceeași placă: Ați trecut de partea lor. Iar ochii îi încremeneau ca niște ochi de mort.

— Mai spală-te, Vachente, și te bărbiește, îl ruga în șoaptă mama. Mișcă-te măcar prin casă.

Ți-ai găsit! Slăbise ca un țir. Și hainele îl înghîțaseră complet. Aproape nu se mai zărea din pantaloni deveniți deodată largi, din minciile ample și bufante. Capul, tot mai uscățiv, i se pierdea în pălăma nouă, însă prea adîncă. Nu se mai rădea de două ori la zi. Nici chiar săptămînal, ca să fii sincer. De spălat, așîderea. Abia mai arunca doi stropi pe față. Începuse să transpire. Dacă se scula să meargă la W.C. se clătina fantastic. Nici nu se mai încheia la pantaloni. Se ghemuia cit mai urgent în scaun.

Nu mai țîncului, precum mi-a spus mult mai tirziu, i se părea povestea nostimă. Pentru că numai el descoperise stratagema tatii în asemenea ocazii: „Deni, cînd lipsești din casă toți, se descâlță tiptil, intra cu labele lui strimbe în cîpici, își potrivea la coate niște pansamente moi de pîslă, îmbrăca două mănusi, tot moi, și se tira pe burtă cu fața în față, cu intreruperi lungi, moment în care sta lipit precum o umbră de podea. În plus, mai îmbrăca și niște haine ce aveau culoarea scîndurii, ceea ce îl făcea mai greu de depistat. Și nici nu respira aproape pînă jos...”

ERA trecut de miezul nopții. Noi dormeam. S-a auzit un țipăt. Parcă spintecase liniștea cu un cutit de gheață cineva. O comparație exactă ar putea fi modul unic, frații mei, (pe care toți l-am urmărit cu suflul la gură în emisiunile Teve), de a se sfărîma un iceberg cît Turnul Dogilor, ajuns în apele oceanului mai calde. Mama se trezi buimacă și aprinse lampa. Țincul, cit era de mic, sârșise și el de sub așternut și dîrdîia năprăznic. Eu, luat la fel de brusc, nu reușeam să-mi stăpînesc și să-mi fixez privirea în direcția în care, era clar, că s-ar fi petrecut ceva. Numai urechile înregistrau nervoase orice zgomot. Tata, galben și cu ochii speriați, dăduse buzna tropăind pe scară. Tremura. Abia putu să suiere: — Sint ei!... Ascunși... În Gaz-ul ăla puturos și cu lumina stinsă. Stau la pin-

dă și așteaptă un moment prielnic.

— Cine ei? am întrebant aiurea.

— Ei..., tăcu o clipă tata, ezitînd. Cei ce m-au arestat.

Infățișarea lui se răvășea sub o pornire animalică, incontrollabilă, de groază: — Securității! M-au găsit. I-am auzit vorbind. Sint după ușa.

Mama se apropie tiptil. Deschise ușa. Nu era afară nimeni.

— Sint! I-am auzit! I-am auzit! gemea cuprins de panică, și tot mai negru, tata. Se posta în prag și începea să urle:

— Nu mai am scăpare! Deslusea în jur numai scoțiți, sau gardieni. Se socotea adușmeat de ei din toate părțile: Unii au crucea lui Isus, ceilalți cu Gaz-ul ăla puturos. Sint toți acolo. Stau și mă așteaptă.

Dar scoțiții nu mai existau. Era o secă care se stînsese ca și birjele. Scacalii s-au reprofilat. Cit îi privește pe ceilalți!... Mama îl măsura năcă. Protesta:

— Vachente, lasă-mă să dorm. Am treabă.

Tata asculta în ușa impasibil. Uneori țesirea ei îl îngrozea.

— Femeie, te blestem! Apoi se umilea și o ruga să mai rămînă lîngă el.

— Am lucru, omule. O sumedenie de haine de călcat. Nu înțelegi?

— Femeie, te blestem! Și încheia el replica invariabil.

Mama ne scoate din cameră, bodogă nînd. Cu vremea, s-au dezlăntuit scandalurile și bătăile; iar ea sleită, moles-tată, vinătă, abia scăpa cu fuga din vir-tejurile lui.

— Ce are tata? întrebases Țincul într-o noapte speriat.

Femeia surdă, oarbă nu ne observa.

— Ce are tata? insistase el, gata să plîngă.

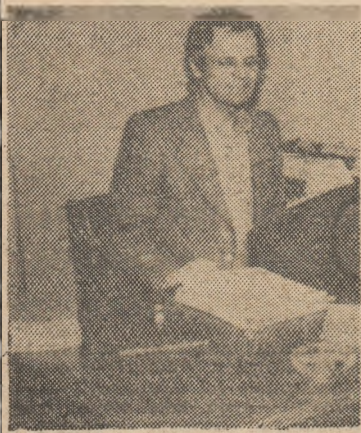
— Nu e tatăl tău...

Cînd au pornit bubuiturile sus, în mansardă, eu eram pe punctul de a mă topi la dame. Aerul senin păru cuprins deodată de convulsii. Țincul se încovoie sub masă ca o papiotă. Am sărit din ușa ars. Mama rămase cu un braț legat de fierul de călcat, cu celălalt întins pe cîta unei fuste. Dumnezeu! Peretii dudulau ca niște vechi cazane sub baros. Ferestrele vuiiau și ele. Tocul clătînea. Se auzeau cîzînd bucăți, probabil de mortar.

Pînă să urce mama scările, se deslășiră și Țuituri de sticlă. Nu ne-am revenit din primul șoc, și ne luă, mult mai al naibii, în primire altul. Ușa se făcu deodată tîndări sub tășul lacom al unei securi. În prag, înfășurat în lanțuri pe tot corpul și un lacăt încheiat la gît, tata pășea spre noi solemn, învingător.

„VACHENTE a murit în modul cel mai simplu și neașteptat. Infarct”. Asta spusese mama tuturor vecinilor și rudelor apropiate care, nu știu cum, își amintiseră deodată că trăim. Pe actul de deces scria același lucru, cred. Noi nici nu apucaserăm să-l mai vedem pe tata viu. Eram plecați. Țincul în tabără. Eu la bu-nici. (Părinții mamei, nu-mi aduc aminte dacă v-am mai spus, trăiau).

(Fragmente din romanul „CAII DE LA BICICLETA”)

Constantin STOICIU

GLUMA

PE ATUNCI, trecutul încetase să mai existe pentru Andrei Zamfir. Crimele și accidentele de sfârșit de săptămână păreau să fi rămas singurele dovezii că viața era încă posibilă. Seara ieșea împreună cu Eleonor în parcul din apropierea locuinței. Aleile înguste de asfalt, copacii venerabili răsufla capricios și lacul artificial în care se revărsa neauzit o cască de miniatură invitau la indiferență, și ei se lăsau seduci învariabil de acest decor de teatru plantat în mijlocul Montreaului.

Dealtfel, în afară de cițiva bătrâni evrei în costume și cu pălării negre, ce înconjurau cu pași mărunți lacul, erau aproape totdeauna singurii vizitatori. Rămneau până târziu, fără să vorbească, abandonând iluziei că viitorul ar putea fi mai puțin letargic.

Intr-una din acele zile, Andrei Zamfir a văzut pentru a doua oară în viață un om ucis. De astă dată sub ochii lui, la cițiva pași de el, în plină stradă. Incapabil totuși să-și imagineze că așa ceva este posibil: o ființă umană secerată de gloanțe trase dintr-o mașină care o clipă mai târziu a dispărut după primul colt. Ca într-un film de duzină.

A rămas locului, incremenit. Fără nici un gând, Cinea a tipat și altcineva (sau poate că aceeași persoană) l-a îmbrâncit, grăbindu-se să se alăture celor adunați deja în jurul cadavrului. O mașină a încetinit și apoi s-a oprit. Șoferul a lăsat fereastra și a întreat ce s-a întâmplat. O altă mașină s-a oprit și apoi încă una. S-a auzit, în sfârșit, și sirena poliției. Filmul de duzină continua.

Deseori, Andrei Zamfir își spunea că unul din motivele nemărturisite pentru care se exilase trebuie să fi fost și refuzul de a-și vedea părinții morți. Cu o lună înainte de a pleca din țară pentru totdeauna, Eleonor își îngropase tatăl. O zi mai târziu, pașapoartele lor ar fi încetat să mai fie valabile. În ultimul timp se gîndeau din ce în ce mai mult să se reîntorcă pentru a vedea mormintele tatălui ei, al Caterinei și al lui Rinaldo probabil.

Rinaldo era singurul care mai trăia. Andrei Zamfir îl chema din cînd în cînd la telefon și după primele cuvinte, Rinaldo începea să smiorcăie. Stia că singurul lui copil nu va fi lină el cînd va muri. Cum nu fusese nici lîngă Caterina.

Andrei Zamfir o visa uneori așa cum arăta în ziua plecării lui și a lui Eleonor: radioasă, adunîndu-și capotul cu flori mici, negre, în jurul truoului încă zvelt, aplecîndu-se spre Eleonor și făcîndu-i repede semnul crucii ne frunte. Nu era credincioasă, dar avusese totdeauna mici și surprinzătoare gesturi de afecțiune pentru cei dragi. Făcuse o congestie cerebrală și prima și ultima oară cînd își mai revenise, întrebuse de el și de Eleonor.

Vestea morții ei i-a tulburat superficial. Eleonor a plîns, ce-i drept, iar la sfîrșitul săptămînii au scris amîndoi lui Rinaldo o lungă scrisoare de compasiune și de regret. La celălalt capăt al lumii, unde eșuaseră, ei însiși nu mai știau dacă erau încă în viață sau nu.

Un polițist l-a prins de braț și i-a cerut

să treacă pe cealaltă parte a străzii. Era un curios printre alți curioși, de bună seamă. Un martor inutil, la limită, fără memoria numerelor de înmatriculare a mașinilor și nici al mărcii și culorii acestora.

Andrei Zamfir a trecut strada și a reușit să-și facă loc în dreptul cadavrului încovrigat pe trotuar într-o ultimă și disperată încercare de a-și feri obrazul de gloanțe. Era un bărbat între două vîrste, cu o mustață tăiat scurt și părul tuns sus, pe ceafă, costum gri de vară, cămașă albă și cravată. Pantofi negri, murdari. Funcționar de bancă sau comis-voiajor, își încheștase amîndouă mîinile pe mînerul servietei strivită între genunchii care singerau abundent.

Andrei Zamfir și-a aprins o țigară. Îi tremurau mîinile și și-a zis că poate ar fi mai bine să plece. S-a oprit la primul telefon și a sunat-o pe Eleonor. Vedea încă locul crimei, undeva pe Cote-des-Neiges, în dreptul unui bloc de birouri în cărămidă roșie. Cadavrul fusese ridicat și un tînăr asiatic ieșise cu un furtun și spăla trotuarul.

Cum Eleonor nu răspundea, Andrei Zamfir a pornit înapoi, a traversat strada și s-a oprit exact în același loc în care incremenise în clipa în care auzise răpăitul gloanțelor. Tînărul asiatic a ferit jetul de apă, invitîndu-l cu un zîmbet să-și continue drumul. Andrei Zamfir l-a făcut semn să-și vadă de treabă. Tînărul asiatic a zîmbit din nou și a reînceput să spele cu mișcări largi și armonioase, aproape ireale. Un abur fin se ridica din asfaltul fierbinte și cioburile unui geam spart, împlînse de jetul de apă, se adunau în culori amăgitoare.

CITEVA ZILE, la rînd, la aceeași oră matinală, în drum spre editură, Andrei Zamfir avea să se onrească în același loc și să aștepte, absurd, ca bărbatul aflat cu cițiva pași înaintea lui, a cărui imagine i se încrustase intactă în memorie, să se prăbușească. A renunțat în ziua în care doctorul Puiu Alexandru a apărut în ușa biroului, întorcîndu-l brutal cu șapte ani în urmă în România.

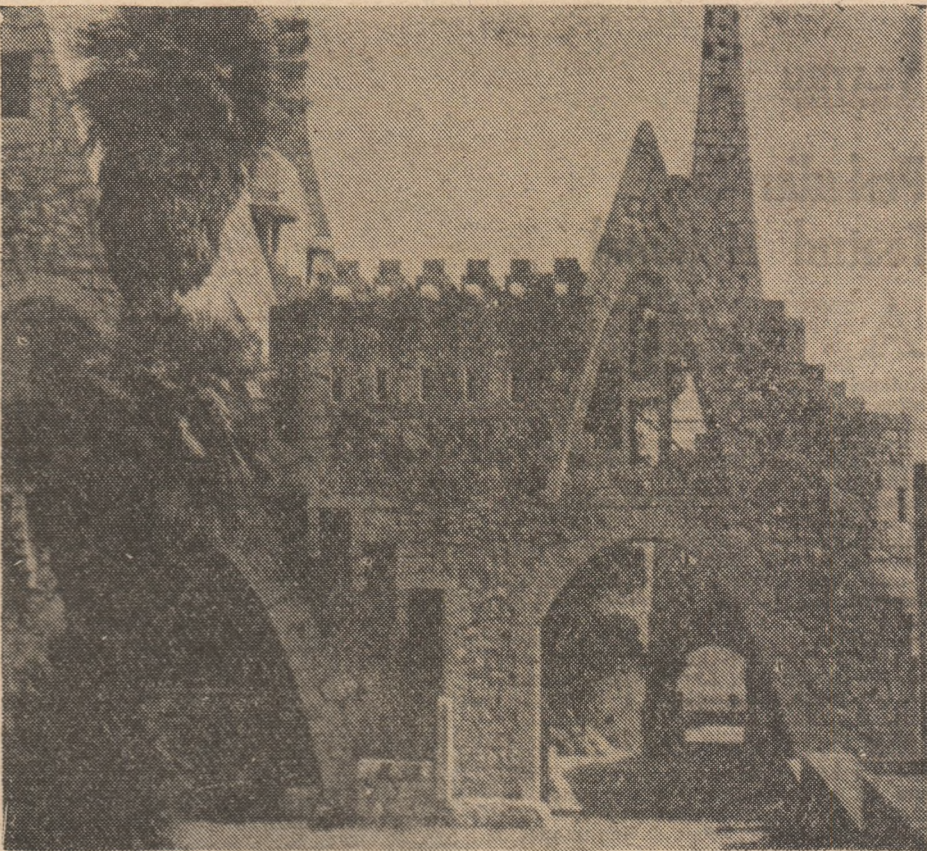
Schimonosindu-și fața muschiuloasă în ceea ce ar fi vrut să exprime mai mult decît bucuria de circumstanță a reîntîlnirii, fostul tovarăș de „lagăr” din Grecia purta un costum negru, la două rînduri, cămașă bleu, cravată roșie, pantofi maron cu talpa dublă și o servietă-diplomat nouă-noută. La fel apăreau cîndva, pe culoarele ministerului culturii din București, măruntiți activiști de partid sau funcționari culturali din provincie convocați la cine stie ce sedință și oferindu-și luxul unei jumătăți de oră pierdută la etajele superioare în ștergarea de a încruși un actor sau un scriitor celebru.

Haida-de, a făcut doctorul Puiu înțînd un nas, fără emoții și fără fițe, sintem exilați în toată firea...

Trebuia să mă fi anunțat. I-a țesit Andrei Zamfir pernlex în întîmpinare.

Prieteni și nevasta nu se anunță nicodată! A mai făcut doctorul Puiu, un pas.

După ce a împins servietă între tălpile picioarelor și-a desfăcut larg brațele, aș-

Bodegas Güel

teptînd să îmbrățișeze sau să fie îmbrățișat. Andrei Zamfir a preferat să-l îmbrățișeze.

Intr-un fel îl simpatiza. Doctorul Puiu mirosea însă puternic a colonie proastă și, în plus, i-a trînit două sărutări zgomoase pe obraz și un șir de lovituri zdrene și amicale pe spate. A încercat să se desprîndă din brațele lui, dar doctorul Puiu îl ținea strîns și lui i-a fost frică să nu înceapă să plîngă.

Suflet slab de român, a bolborosit doctorul Puiu cu o jenă trucată, eliberîndu-l în sfîrșit. A recuperat servietă dintre tălpi și a mai înaintat un pas. A privit în jur, balansîndu-se de pe un picior pe altul: Ne-am ajuns, domnule, ne-am dat cu capitaliști, foarte bine, dă-i în mîsa, o merită și o merităm și noi!...

Vorbea cu un pronunțat și ridicul accent englezesc, și fără să vrea Andrei Zamfir a zîmbit; țaran din creștet pînă în tălpi, doctorul Puiu, acceptase senin și înțelept grotescul exilului.

Ultima oară îl văzuse în urmă cu șapte ani, într-unul din saloanele hotelului „Xenia”, în seara dinaintea plecării în Canada. Doctorul Puiu ținea ca despărțirea de cei cu care împărțise „mizeriile și grandoriile lagărului” să rămînă în amintirea tuturor. Ceea ce explica abundenta vinului spumos, fursecurile (Amalia trecea de la unul la altul oferindu-le cu lacrimi în ochi), aranjamentul făcut cu proprietarul hotelului pentru salonul altfel inaccesibil refugiaților și discursul pe jumătate exaltat, pe jumătate lacrimogen rostit la miezul nopții.

Convins că-i va fi ușor, cîndva, să-l reconstituie, Andrei Zamfir notase amuzat cuvinte și frînturi de frază: „nefericita dar sublima soartă de exilat”, „oriunde”, „sinteti români și copiii voștri vor fi tot români”, „nu uitați”, „într-o bună zi”, „libertatea”, „moartea sufletului”, „pămîntul sacru al patriei”, „libertate și revoltă”, etc., etc.

În scrisoarea expediată la cîteva săptămîni după ce se instalase la Toronto, doctorul Puiu relua o parte din discursul de la despărțire, pe un ton ceva mai lejer însă („Îmi spun din ce în ce mai des că dacă am să uit de unde vin și cine sint, sansa de a deveni un bun medic capitalist s-ar putea să-mi surîdă...”). Restul scrisorii conținea detalii asupra salariilor și prețurilor și comentarii glumețe despre modul în care învăța limba engleză.

OJUMĂTATE de an mai târziu părăsea Toronto pentru Edmonton, în centrul Canadei, unde i se spusese că examenele de echivalență a diplomei erau mai ușoare. Îngheșuise informația pe o carte poștală ce anunța schimbarea de adresă. O adevărată scrisoare a trimis un an după aceea din Vancouver („De aici nu mă mai mișc. Soare, oceanul la doi pași, prostituate la colțul străzii...”). Pierduse de două ori examenul de echivalență, își adusese copii din țară și Amalia era gravidă. De Anul Nou a sunat la telefon: avea încă un băiat și pierduse pentru a treia oară examenul. „Neam de neamul meu n-a vișat că libertatea poate fi atît de dulce și de inutilă!” a mai tipat în telefon.

A fost ultima oară cînd Andrei Zamfir a mai avut vesti de la el. Împins de Eleonor, a încercat în cîteva rînduri să-i telefoneze, dar doctorul Puiu își schimbase numărul sau se mutase din nou. Andrei Zamfir nu l-a uitat, dar și-a amintit din ce în ce mai rar de el. Pentru ca într-o seară, răsfoind însemnările din ultimii patru ani, să descopere notat în josul unei pagini: „Doctorul Puiu, Amalia: au existat sau nu?”

Doctorul Puiu l-a părăsit spre prînz, lăsîndu-i cîteva sute de pagini pe care pretindea să le fi scris pe malul Oceanului Pacific, cu burta la soare și cu capul înfășurat în prosoape ude: „Treii ani de

stare de grație, domnule, nu exagerez, cădeam în ea și mă trezeam între pulpele unei tirfe care o făcea din plăcere...”

Învelise totul în cîteva straturi de hîrtie de ziar, pe care le-a desfăcut și le-a împăturit meticulos, oferîndu-i în sfîrșit lui Andrei Zamfir prilejul de a descoperi lăbărtat pe toată lărgimea copertii din plastic transparent: „COȘMARUL LIBERTĂȚII — roman”.

N-ai fi bănuț, nu? a sondat cu o voce mică.

Orice, numai asta nu, l-a asigurat Andrei Zamfir.

Ascultă, ce-ai fi vrut? Cinci examene de echivalență pierdute, trei copii mici, o nevastă împiedică și o viață mizerabilă pe banii guvernului canadian... Oricare altul în locul meu ar fi înnebunit. Eu am scris un roman. Și nu orice fel, ci romanul asasinării lui Petru Cicea!...

A șoptit aproape ultimele cuvinte și și-a lăsat amîndouă palmele pe manuscris, într-un gest evident de indignare stăpînită. Andrei Zamfir era uimit și înțrîs. Doctorul Puiu l-a simțit și i-a căutat privirea. Indignarea îi trecuse, dar licărirea vicleană din ochi îl trădea: era la pîndă, gata să izbucnească iarăși dacă ar fi fost nevoie.

Petru Cicea, a îngînat el conciliant.

Fusese un timp, îndată după ce ajunsese în Canada, cînd ispită de a scrie o carte poate nu neapărat despre moartea tînărului Petru Cicea cît despre împrejurările ce-ar fi putut s-o explice, îl tentase și pe Andrei Zamfir. În ciuda incurajărilor lui Eleonor, renunțase.

Din cînd în cînd, pe atunci, dar din ce în ce mai rar, nevoia de a scrie îl smulgea din disperarea monotonă a exilului pentru a-l imobiliza cîteva ore la masa de bucătărie improvizată în birou. Iluzia regăsirii era atît de puternică uneori încît avea impresia că ar fi putut umple zeci și zeci de pagini dintr-o răsuflare.

Niciodată nu depășise însă o jumătate de pagină, aceeași mereu, scrisă și rescrisă cu obsesia nu a unei perfecțiuni absurde (fiindcă nu-și pierduse încă simțul ridiculului), ci a adevărului sentimentelor ce-l torturau.

Pentru prima oară de cînd își descoperise vocația scrisului, cuvintele refuzau să se încarce de magie pentru a rămîne simple contururi de cerneală, umbre inconsistente pe foaia albă de hîrtie. Exilul lui devenise și exilul lor.

Se ridica secătuit și umilit și se ghemuia lîngă Eleonor, cersîndu-i tăcut înțelegerea. Ea își lăsa încet mîna pe fruntea lui înfierbîntată și el își spunea că dacă vreodată vor înceta să se mai iubească ceea ce va continua să-i lege vor fi acele lungi tăceri în care se refugiau totdeauna amîndoi din fața întîmplărilor ce l-ar fi putut pierde...

Cînd, în aceeași seară, l-a arătat manuscrisul doctorului Puiu, Eleonor l-a privit neîncercătoare și oarecum înveșellită:

— Este o glumă, Andrei!

Citui de puțin, a spus el cu un început de enervare. L-am răsfoit după plecarea lui... este o carte, un roman, în sfîrșit, trei sute de pagini scrise!

„Treii sute de pagini răscolitoare”, precizase doctorul Puiu la despărțire, îmbrățișîndu-l cu aceeași euforie stînjîtoare și asigurîndu-l că în două zile se va reîntoarce pentru „a discuta”. Din ușă, răsuțit cu o agilitate greoaie și izbînd cu servietă în canat, și-a arcuit mina liberă în aer și a mai adăugat inecat de un hohot scurt și strident de ris: „Nici mie nu-mi vine să cred!...”

— Este o glumă, Andrei, a repetat Eleonor netezînd mecanic coperta manuscrisului.

(Fragment din romanul TRAVESTI)

Casa Vicens — plafon

Preludiu la Teatrul Național

ATMOSFERA de creație ne aduce în amintire momentele de glorie ale teatrului românesc. Repetițiile cu trilogia antică *Medeea*, *Troienele*, *Electra* cu textul în greacă și latina veche și elemente din limbile africane, aztecă și japoneză anunță un eveniment teatral. Pe scene, în foyer, în ateliere, de dimineață până seara târziu, se lucrează febril. Emoționează dăruirea, intensitatea participării tuturor de la interpreți, la recuziter sau mașinist. Actorii par uimiți de propriile lor posibilități. Regizorul Andrei Șerban practică o maieutică specială care le anulează sistemul de apărare, îi eliberează de autocontrol, le descătușează personalitatea. Radicalitatea viziunii și rezultatele în planul expresivității corporale și vocale impresionează. Andrei Șerban, apreciat de presa de specialitate internațională ca „unul dintre cei mai interesanți și mai îndrăzneți inovatori în materie de regie universală”, folosește creator tehnici și metode învățate de la maestrul său Peter Brook, al cărui discipol este. Muzica pare a fi modelul spectacolelor. Scena devine un mediu complex și puternic de comunicare umană, încărcat de forțe și energii misterioase. „Operă cutezător experimentală”, „un spectacol pur și fenomenal”, „o reinvenție a teatrului” — cum o numesc criticii, trilogia antică a fost realizată prima dată la Teatrul „La Mama” din New York, acum cincisprezece ani, și apoi a fost prezentată în douăzeci și cinci de festivaluri internaționale (la multe dintre ele fiind încununată cu distincții), în turnee răsunătoare în Europa, Orientul Mijlociu și Africa.

Despre originalitatea și importanța noii lecturi românești a vorbit regizorul, proaspăt director al Naționalului, oamenii de teatru, într-o conferință de presă organizată în ziua de 21 august, în sala Atelier. Din amplul său expozeu am aflat date interesante în legătură cu procesul artistic, cu întâlnirile intelectuale ce l-au marcat profesional și uman. Cu acest prilej, Andrei Șerban a anunțat și programul primei scene a țării, la începutul acestei stagiuni. Subliniem câteva repere ce îl direcționează. În concepția sa, Naționalul trebuie să fie o expresie a culturii naționale; va propaga „un teatru popular pentru toate straturile de public”. Limbajul de semne și imagini al reprezentațiilor va fi oglinda epocii. Spectacolele, opțiunile repertoriale vor veni în întâmpinarea efortului de reconciliere națională, de trecere „de la starea de negare la aceea de afirmare” a societății. Vor ajuta la depășirea stadiului de adolescență a tinerei democrații românești, a fenomenului de „neuroză” — cum îl denumește plastic, de nesiguranță și nemulțumire ce dezbină oamenii și poate duce la grave manifestări de psihoză colectivă. Preocuparea directorului este de a provoca în colaboratorii săi și în public o încălzătură spirituală. O stare de spirit care să transforme repetițiile și spectacolele în experiențe existențiale. Scena într-un loc de căutare și de regăsire. Andrei Șerban este adeptul unui catharsis de tip modern. Reprezentațiile foarte diferite, de la tragedie la music-hall, au fiecare viața și propriul ei stil. Drumurile sint deschise și foarte variate.

Trilogia antică și piesa canadiană *Clăre are nevoie de teatru?* de Timberlake Whertenbaker — în românește de Beatrice Stăicu, polemică, actual-politică (un mare succes la „Royal Court” din Londra, încununat cu premiul Laurence Olivier), premierele din această toamnă în regia lui Andrei Șerban sint expresia concretă a acestui tip de teatru pe care directorul îl propune pe scena Naționalului. Tradiția este un reper, dar perpetuarea ei se face în modalități novatoare. În acest sens vor fi invitați să monteze regizori și scenografi, reprezentanți de autoritate și talent din diferite generații și va fi inaugurat un laborator de cercetare teatrală, de studii a mecanismului interior al artei actorului, instrument fizic și exponent spiritual al spectacolului. De asemenea vor avea loc experiențe de joc în spații și medii mai neobișnuite, menite a dezvoltă latura umană a teatrului, în leagăne de copii, azile, spitale, închisori. Andrei Șerban se dorește promotorul la Național al unui teatru universal, de un nivel de competitivitate internațional. Vor avea loc turnee, schimburi culturale capabile să propulseze prima scenă a țării în circuit mondial. Un alt imperativ al programului va fi piesa românească. Se vor monta (până în decembrie) două capodopere: *Cruciada copiilor* și *Avram Iancu* de Lucian Blaga, un spectacol Alecsandri, omagiu la centenarul scriitorului. Pentru îmbogățirea patrimoniului dramaturgic național se vor organiza un concurs și un cenaclu în colaborare cu Uniunea Scriitorilor. Un sistem de conferințe, întruniri profesionale periodice va contribui la afirmarea conștiinței apartenenței la un front comun cu critica, cu oameni de specialitate care esențializează, decantează valorile, direcționează mișcarea teatrală și îi dau temelie intelectuală.

Ludmila Patlanjoglu

L'Herne — 1990

CUM preocupările pentru teoria teatrală sint azi rare și aleatorii am citit cu interes voluminosul și elegantul caiet „L'Herne” dedicat Operei și Teatrului ca memorie imaginată. Publicația apare la Paris sub conducerea lui Constantin Tacou. S-au tipărit până acum numere consacrate unui cimp problematic — *Simbolurile locului, Romantismul negru* — dar mai ales monografieri ale unor personalități politice și culturale: Borges și Ungaretti, Dostoevski și Malraux, Yeats și Musil, Joyce, Eliade, Hölderlin și se anunță, în pregătire, cele privind-i pe Nietzsche, Cloran, Mitterand, Schopenhauer, Machiavelli, Faulkner, Artaud. Caietul din 1990 e dirigit de compatriotul nostru Georges Banu, care e și autorul a două substanțiale studii. După cum sintem informați, volumul conține o parte din lucrările unui colocviu ce s-a ținut acum doi ani la Cerisy.

Lectura relevă preocuparea mai tuturor semnatilor de a stabili repere ale unei relații între istorie și memorie considerate în termenii praxiologiei teatrale. Studiul lui Georges Banu, care servește și de prefață, apreciază că vocația ce și-o descoperă teatrul e de ordinul memoriei, memoria fiind și maniera sa de a rezista la presiunea audiovizualului și la tot ceea ce el anrează ca exacerbare a actualității. Teatrul e arta de a reface, a re-memora. În nici una din paginile caietului nu se pledează pentru inactualitate ori paseism; prefața insistă însă asupra clarificării, în acest sens: la teatru, trecutul se încadrează, devenind prezent. E arta care densifică prezentul prin actualizarea trecutului. Scena e singurul loc de re-trăire. Cum în Occident „nu există o veritabilă istorie a spectacolului și regizorul resimte dureros această absență, asociindu-se orfelinul muzeului teatral”, colocviul și ediția aceasta din „L'Herne” încearcă să fixeze unele din cercetările și experiențele de artă dramatică ce marchează a doua jumătate a veacului nostru, într-o perspectivă prezenteistă. Georges Banu examinează, în al doilea studiu al său, pe o paralelă de literatură clasică, felul cum memoria și cultura se confundă în opera lui Antoine Vitez și în cea a lui Peter Stein. Sint investigate *Faust-ul* primului și *Orestia*

celui de-al doilea, statuindu-se, argumentat, în lumina acestor realizări și a unei erori săvârșite, la un moment dat, de regizorul german, că memoria se distinge prin raportul dialectic între pierdere și prezervare, în timp ce muzeul face doar stocaje.

Teatrul e prin excelență o artă a prezentului — afirmă, peremptoriu, și teatrologul Bernard Dort (*Trecutul în prezent sau diamantul și jadelul*). Prezentul dramatic e locul unei convergențe. Ceea ce se joacă e radicalmente nou, nu imită, nu reproduce nimic, nu e precedat de nimic, nu poate fi nici prelungit, nici repetat. Contribuția reputatului gânditor francez privind unicitatea actului teatral, care e, de fiecare dată, o clipă absolută, se întemeiază pe inscenări ale lui Brecht (*Mutter Courage* la Berlin), Strehler (*Gileville din Chioggia* la Milano), Grüber. Sint consecutate polemic spectacole „speologice” care vor să reconstituie exact trecutul și izbutesc „în chip monstruos”, punct de vedere admirabil susținut într-o dispută care a încins dezbaterile specializate și la noi, cu specificarea că oficialitatea culturală intervine de la un moment dat cu opinia ei administrativă. Iși asuma poziția cea mai reardată și interzicea atit operele scenice aflate în delict de novatorism ca și publicarea părerilor susținătoare, mai toate controversale căpătându-și astfel un final rezolutoriu.

CUM e actual actorul în exercițiul său și cum istoricizează, prin el, regizorul contemporan? Răspunsuri interesante produc Anne François Benhamou și Monique Borie. Studiul primei, despre *Hecuba* — ceva mai impersonal și oarecum confuz atunci cind încearcă identificări și separări între Actor și Personaj — statornicește calitatea de Artist a Histrionului și o respinge pe aceea de Executant. Cercetarea devine fructuoasă mai ales atunci cind situează jocul actorului între oglinzi paralele imobile și îl observă pe Actor ca subiect. Pentru autoare încarnarea nu e atit un mijloc al actorului de a se confunda cu un Altul, cit de a-l transforma pe acela (rolul, personajul) în excreșcentă a propriului Eu. O consecință ce ar decurge de aici ar fi că astfel capacitatea interpretativă se autolimează, în raport cu personalitatea actantului. Oricum, considerația deschide un drum spre interioritatea caracteristică a actorului modern. Monique Borie trasează itinerarul teoretic al lui Antonin Artaud, care socotea că Artistul e veritabilul păstrător al memoriei originilor, în actul său creator aceasta fiind intim legată de imaginație. Cu exegeza gândirii artaudiene se deschide, în volum, și cercetarea, productivă, a surselor teatrului modern: așa cum au fost ele identificate (și teoretizate) de către Artaud, Eugenio Barba, Grotowski, Peter Brook. Antropologia teatrală, studiul omului în situația reprezentației, a devenit azi o preocupare de arie întinsă. Sesiunea Institutului Internațional de Teatru ținută acum citiva ani la Sofia (cu pasionantele expozeze ale lui Enrico Fulchignoni sau ale dramaturgului Wole Soyinka), activitatea ISTA (International School of Theatre Anthropologie — creată în 1979 și care, din 1980, ține seminarii periodice, în 1986 editind și o carte de principii și metode), activitatea cunoscutului „Centro per la Sperimentazione e la Ricerca Teatrale” de la Pontedera vorbesc despre un nou cimp de explorare a artei interpretative și a condiționărilor ei istorice. Monique Borie rediscută, în tezele ei, izvoarele orientale. Pentru ea, Barba e acela care indeamnă azi, sistematic, spre memorizarea fidelă a originilor, căutind o bază transculturală a tehnicii actoricești. Există „în geologia noastră internă o in-

treagă mineralogică”, unde „forțele neformulate dinlăuntru” (Artaud) au păstrat toată energia surselor. Actorul — crede autoarea (pe urmele lui Grotowski) — a-bordează textul — un text-mit al tradiției naționale sau europene — pentru a degaja primordialul, pentru a regăsi în el o situație arhaică ce are valoarea unui adevăr uman și a cărui exemplaritate e independentă de cutare sau cutare context socio-cultural. Iar Peter Brook — ni se spune — e interesat de o tehnică eliberatoare a interpretului, care să-i permită atingerea imediatității adevărului, dincolo de modele și clișee. Acest limbaj tinde să-l recupereze pe acela original. De aceea, celebrul regizor a lucrat asupra unor limbaje antice, ca greaca și latina, sau a unor limbaje vechi sacre, ca avesta, îndrumind actorii spre explorarea unor posibilități sonore fără preocupare pentru semnificațiile conceptuale (ceea ce a continuat — și continuă azi la București — colaboratorul său Andrei Șerban).

Cu un caracter mai specios și cu implicații poate prea tehnice, articolul lui Daniel Bounaux propune ipoteza că teatrul e fasonat de autoreferință. Iată cele trei maniere în care „bucă autoreferențială” se poate închide pe o scenă: la nivelul intrigii, la nivelul dispozitivului reprezentației — unde apar două tentative aparent opuse: abisul (semnele dublează semnele și teatrul arată teatrul) și la o cotă numită „ispita prezentei reale”, încercare de „teatru în direct”, care înlătură bariera semiologică pentru a aboli instanța referențială și a face să ajungă sub ochii noștri lucrurile ineseși.

Dar dificultatea acestor împărțiri e că fiecare din ele poate cuprinde același spectacol, rațiunea practică a trichotomiei rămânind abstruză. În examenul situațiilor concrete, autorul rezumă prima categorie stabilită de el, de autoreferențialitate, la principiile lui Aristotel și la tragedia *Oedip*; a doua ar fi ilustrată de Pirandello, Sartre, Gênet etc. În concluziile teoretice el însuși va stipula însă că în toate genurile și capitolele teatrului totul e dublu, chiar dacă spectatorul, înfășurat în iluzii și identificare teatrală, uită să opună reprezentației o privire binoculară. Teatrul modular preconizat de Diderot, ca și de Brecht, unde fiecare scenă se izolează de celelalte prin gest, cod, hieroglifă, e fertil în înțelesul că nu permite realului și tiranizeze scena; semnul va da impresiile necesare, ștergind însă circumstanțele, datarea, „pentru a se obține un prezent imediat pur și indecis”. E cert că anumite sorturi de teatru nu-și pot asuma o atare sarcină; de pildă, teatrul istoric, acela documentar, comedia de intrigă strict relaționată de evenimente atestate etc. Rămâne însă ca o propunere stabilirea scenică a *prezenței reale a omului* — cum zice Bounaux — în recadrările brechtiene sau în paradoxurile pirandelliene.

Solid concepute și atrăgătoare printr-un demonstrativism intelectual superior sint propozițiile din excursul Myriam Tanant despre decriptările iluziei în re-situările, de către Giorgio Strehler, ale unor piese de Shakespeare, Corneille, Goldoni (șase puneri în scenă ale aceleiași comedii, de-a lungul a 40 de ani). Apoi, descrierea istorică și a facturii teatrului Kabuki (Michel Wasserman). Și *Traducerea la răsucirea dintre durate* de Jean Michel Déprats, care opinează că selecțiile cele mai bogate ca sens sint acelea care fac să fie prezente, simultan, mai multe perioade istorice, oferind memoriei plonjările cele mai profunde; așa a fost *Electra* la Chaillot, ce avea o vibrație polifonică de mare forță. Într-adevăr, cind e lucrat pe un singur ax paradigmatic, spectacolul referă mai pauper. Ca și regizorul — spune autorul — traducătorul textelor vechi navighează nu numai între două limbi, ci și între două timpuri: cel al operei și acela al receptării ei. Ca și regizorul, el are puțința de a întocmi o sintaxă complexă a variate opțiuni, făcind să joace împreună altădată și astăziua și chiar să anune o viitorie a limbii. Pentru a nu fi epigonal, traducătorii sint invitați deci să conceapă nu un transport, ci un raport. Condiția intrinsecă a traducătorului e de a fi totdeauna între două țăr-muri: între poet și universitar, între creator și critic literar, între artist și artizan, între limba mamă și limba maternă, între literaritate și literalitate.

Ceva mai aride sau laterale expozele despre *Fotografia de teatru* (Chantal Meyer Plantureux) și despre *Cunoașterea teatrului* (André Gunther) își au însă justificarea lor în ansamblul acestui caiet „L'Herne”. El mai cuprinde un număr de pagini consacrate Operei — de care nu ne-am ocupat aici. În totul, respiră seriozitate. E revelator și pentru înnoirea limbajului specializat. Chiar cind ideile sint curente, anumite formulări inedite, sintagme inteligente, bransări spirituale, ca lexic, la mecanisme din alte teritorii ale gândirii și ierarhizări cutezătoare dau o senzație de prospectime invitind la renovări fecunde ale expresiei teatrologice.

Valentin Silvestru

Moment din *Secretul familiei Posket de Pinero*, la Oradea

Muntele Sacru

CHOORTELE imaginarului par să-și fi dat întâlnire pe cimpurile de luptă ale filmelor lui Alejandro Jodorovski ca într-un Armageddon nimicitor. Suprerealism, sigur, Buñuel, evident — *L'âge d'or* este genitorul *semper certus* al *Muntelui Sacru* — dar totul transplatat, transmutat în rezervația de suprarealitate a Americii de Sud, acolo unde Crist a putut fi alțoit pe Quetzalcoatl. Gaudi pe observatorul din Palenque și Robbe-Grillet pe Aureliano Buendia. Acolo unde fantasticul natural, miraculosul cavaleresc („străluminat” ca niște unghii”, Orlando Amadis, Tirante El Blanco și Don Quijote sint cei patru din Apocalipsa lui Jodorovski), științifico-fantasticul social-politic și thriller-ul metafizic — fiindcă avem aici, avant la lettre, un mai autentic măgar al lui Buridan între metafizică și clitoris... — se adună într-o singură deltă. S-a vorbit despre romantismul german ca punct de plecare al suprarealismului. În realitate, dincolo de terenul comun al visului, diferențele sint fundamentale. Este opoziția coleridgiană *fantezie* vs. *imaginație*, sau cea, perfect echivalentă, *vis al porții de cern* vs. *vis al porții de fildeș* (sau, de ce nu, blagiană distincție metaforă *revelatorie* vs. metaforă *plasticizantă*). Romantismul german e profund, magia sa e lentă și invăluitoare, umbrele tot mai dense din jurul Enigmei dau adîncime existențială. Suprerealismul e un univers de semne, epidemic, unde puntea dintre semnificat și semnificat a ars asemenea coamei girafelor lui Dalí. Supra-realistul autentic nu folosește, dintre cele trei creiere care sint suprapuse sub țeastă noastră, decît pe primul, cel mai arhaic, care engramează reflexele, posturile și ritualurile speciei. Eroul, în orice operă suprarealistă, este omul generic, junghean, nu individul freudian, ca la Novalis, Jean Paul sau Tieck. S-a observat, de pildă, cît de asemănătoare sint femeile din toate picturile surrealiste? Ele nu sint decît niște semnale erotice, sint Feminitatea, și silueta perfectă, suplă, lînsă, sticloasă, inutilizabilă în definitiv, aceeași la Magritte, Dalí, Delvaux sau, last but not least, Dan Stanciu, este lipsită atît de personalitate cît și de senzualitate. Suprerealismul este pur latin, superficial și risipitor, încercat ca baldachinul lui Bernini. Miracolele lui sint puerile ca „Viețile sfinților”. Enigma este în lumină crudă, violentă, și constă într-un Semn sau într-un Rit al căror înțeles s-a uitat. Legătura sa cu America de Sud și, în ultimă instanță, cu Jodorovski, trece prin știința ritualurilor, prin antropologie. Exoticul, sălbaticul, negrul, ceremoniile ermetice, gesturile hieratice, tatuașul, idolii, reminiscențele din vechi jurnale de călătorii care, în locul fotografiilor de azi, aveau gravuri prezentînd naiv pirogi luncînd pe sub liane, negri cu pene în nas și întîlnirea inevitabilă dintre Stanley și Livingstone, — fără ele suprarealismul ar fi rămas într-o varianță bretoniană în care roua cu cap de pisică s-ar fi legănat la nefîrșit. Gîndirea suprarealistă este una de insectă, ea nu cunoaște mila, dragostea, ura, ci doar

reacții reflexe, imagini caleidoscopice, posturi codificate, măști de intimidare, ca a călugăriței. O lume codificată, dar fără cheia codului. Frapantă și inexplicabilă ca ideogramele incase sau tăblițele rongo-rongo. Efectul estetic esențial este cel de insolitare. Romantismul german e profund uman. Sfera lui de interes este sentimentul. Suprerealismul nu cunoaște sentimentele, și de aceea ne apare ca străin și insuportabil, asemenea unui zeu de neînțeles. S-a mai vorbit, în legătură cu preocupările suprarealiste, de mistică, de tantrism, de kabbală, de alchimie. Nici un fel de mistică în suprarealism. Speculații cu cifre, cu nume bizare, cu imagini inexplicabile. Nimic care să ducă spre interior, totul aglomerat la suprafață, ca basoreliefurile de pe templele indiene. Nimic mistic și nimic paranoic (fie și critic). Schizofrenie pură, autistă, catatonică.

Întîlnirea întîmplătoare între Buñuel și Dalí pe o lespede de sacrificiu din Tenochtitlán l-a produs pe Jodorovski. Barocul mitre și veșminte episcopale, poitrivite într-o Sagrada Familia, vin din primul, iar Cristii multiplicați la infinit, cu fața de cocă, — din crucificații în levitație ai celui de-al doilea. În *Muntele Sacru* totul se petrece în lumină galbenă, orbitoare, lipsită de umbre — lumina Spanilor. Peste care se lasă acel „soledad”, tristețea creolă a vieții în afara istoriei, rătăcit în fabuloase amănunte. E aici splendoarea din „Terra Nostra” a lui Fuentes, demonismul din „Abaddon exterminatorul” și impostura din „Hotelul lunii”. Logica mare a filmului este pe cît de exemplară, pe atît de subtilă. Viață în contingent, inițiere, călătorie cu obstacole, mintuire. Fantastică e însă invenția imagistică. Personajul (generic, așa cum se cuvine să fie în alegorii) este un Crist ratat, un inger al cruzimii. Într-o cetate semi-medievală, semibudistă, pe un fundal muzical de templu asiatic, el organizează spectacole demente: se lasă devorat de furnici, se autocrucifică, aruncă în aer broaște și cameleoni îmbrăcați în armuri, ordonă împuscarea, la zid, a zeci de tineri, din rănile cărora își iau zborul păsări colibri. Alțerego-ului său este un oribil pitic mutilat de ambele miini, pe care îl poartă mereu în brațe. Peste corpul personajului se toarnă un lapte viscos, care se încheagă în forma cristică. Un depozit întreg de Cristii aruncați claie peste grămadă aminteste imagini de la Auschwitz. Nimeni nu are nevoie de Cristul de aluat pe care personajul îl cară-n spinare dîintr-un loc într-altul, și pe care în cele din urmă îl devorează. Un bătrîn își scoate ochiul de sticlă și-l pune în palma unei fețe — prostituate. Un episcop comite păcatul sodomiei cu un mare crucifix de lemn, pe un pat, în altarul unei somptuoase catedrale. Urletul disperat al personajului acoperă această lume dementă: „Istoria e un coșmar din care nu mă pot trezi”. De la rătăcirea aceasta furibundă și sufocantă, personajul e salvat charismatic fiind „pescuit” de un pescar de oameni și înălțat în virful unui gigantic turn paralelipipedic, la al cărui ultim etaj îl

O fotografie realizată de Tristan Tzara, în 1930, sau „grup de suprarealiști”: T. Tzara, Paul Eluard, André Breton, Hans Arp, Salvador Dalí, Y. Tanguy, Max Ernst, René Crevel, Man Ray.

asteaptă Maestrul. Schema devine din ce în ce mai simplistă, mai simetrică, salvarea de la puerilism venind în continuarea de la resursele imaginarului. Maestrul are ochii ficși, obsedați, ai lui Jodorovski însuși (care este și autorul decorurilor filmului). El este secondat de o femeie goală, cu pielea ca de bronz, rasă pe cap (ca, de altfel, mai toate femeile din film) și avînd pe coapse și pe piept inscripții ebraice și semne cabalistice obscure. Un pelican completează triada Inițiatorului. Personajul e purificat într-o etuvă de cristal de stîncă, pe cînd, într-un vas de cuarț, fecalele sale sint transmutate în aur. Nouă inserturi, ca nouă sertărase în corpul Veneriei, corespund poveștilor celor nouă personaje-statură, bărbați și femei, așezați goi în fridele sălii, ca în Arman. Fiecare corespunde unei planete și are o profesie. Fiecare își spune numele, planeta și profesia, iar apoi, în imagini halucinante, își derulează, la modul mitic, trecutul. El sint cei nouă aleși care, împreună cu personajul cristic, vor porni, conduși de Maestrul, spre Muntele Sacru, în căutarea vieții eterne. Unul dintre ei fusese, de pildă, șeful poliției. Legat pe o roată, un tinăr gol se află în mijlocul unei piețe. Șeful poliției se apropie cu o foarfecă și urmează o atroce scenă de scopire. Tinărul e dus, într-o încăpere unde, pe un perete semicircular, se află pe polițe mii de borcanele cu testiculele celor „inițiați” în acest fel și incluși în poliția secretă. El dezlanțuie teroarea, împușcînd și sfîrtecînd restul populației, scoțînd din toracele și stomacurile celor uciiși cele mai neșteptate obiecte. Pistolele lor au formă de sfesnic iudaic, de crucifix, de chitară electrică... Alte opt filme în film, fiecare altfel, cu găsînițele cele mai abracadabrante (o mașină sexuală, care poate avea orgasm, arhitecturi fabuloase, expoziții și exhibiții) formează partea centrală și cea mai lungă a *Muntelui Sacru*. Formația fiind completă, cei zece pornesc spre cucerirea nemuririi. Aici alegoria devine mult prea apăsătoare, generînd un anti-climax destul de stînjeîtor, dar necesar în economia filmului. Peisajul natural se substituie celui fabricat din scenele anterioare. False nemuriri sint aglomerate în

tr-un Panteon prin care cei zece (sau Cei Zece) trec cu dispreț. Sint nemuririle „lumești”, pe orizontală: celebritatea, gloria și celelalte deșertăciuni. Ascensiunea este adevărata Cale. În veșminte de anahoreți, rași în cap, cei zece trec prin experiențe para-normale, hiperestezice, generate de droguri vegetale. Cea mai cumpilă e însă experiența morții. Deja purificați prin foc în laboratorul Maestrului, la începutul călătoriei, ei se purifică acum prin lacrimi. Li se predică doctrina non-atașării, a renunțării la dorințe și la propria persoană. Dar, pentru că structura mistică nu intră în tiparele surrealiste, totul rămîne cam la nivelul unui indianism facil. Este partea cea mai convențională a filmului și, în mod reflex, Jodorovski se întoarce la ce știe să facă, și o face cum numai el știe să facă. Unul dintre cei zece are viziunea corpului său năpădit de pîianjenii uriași. Altul vede un bătrîn cu sini de femeie, care în clipa următoare devin două canete de tigru, care-i improașcă fața cu două suvaie de lapte otrăvitor. Una dintre femei comite felatio într-un mod ciudat cu un taur. Altul își vede corpul putrezînd încetul cu încetul, pînă devine o hircă dezgustătoare.

Și iată că masa rotundă din virful muntelui, însemnată cu un decaedru, se ivește deodată în fața lor, și Cei Zece se pregătesc de atac. Dar intenții care stau la masă se dovedesc niște manechine de cîrpă, aruncate cu ușurință pe jos. Sezînd în locul lor, personajele află de la maestrul Marea Taină a nemuririi lor. Ei sint eterni pentru că sint personaje într-un film, pentru că nu aparțin realității perisabile, ci imaginarului nepieritor. Ca în *Noaptea americană* sau în *E la nave va*, imaginea curîndă deodată platoul de filmare, cu toate instalațiile sale, deschizînd astfel, neașteptat și cam „lipit” (dar filmul e de la începutul anilor '70), perspectivele spre post-modernism.

Dacă găsiți caseta cu *Muntele Sacru*, vedeți-o! Merită să vedeți și ultimul Jodorovski, *Singe sfînt*. Sint ființele unui „miliardar de imagini” cum numai triumful sud-american poate da.

Mircea Cărtărescu

AM ÎNTILNIT destul de des în publicistica din ultimii ani observații critice privind „specializarea”. Chiar într-o ultimă recenzie la cartea Magdei Cărnei despre pictorul Lucian Grigorescu (Meridiane, 1989) era vorba și despre așa ceva. Nu-mi dau seama cît de îndreptățită este o astfel de poziție în alte domenii sau culturi, dar în ceea ce privește istoria artei românești unde specializarea e de dată recentă, nu mi se pare binevenită. Cred că e prea devreme să o contestăm sau să-i vedem mai curînd cusururile decît avantajele, cu atît mai mult cu cît mediul nostru înclină mai curînd spre diletantism decît spre disciplină și rigoare. Dacă specialistul este mediocru desigur că ceea ce produce dă seamă de „îngustime”, dacă, dimpotrivă, are anvergură, abia atunci superioritatea profesionalismului țese la iveală. Poate și trebuie amendată mediocritatea specialistului — și într-adevăr e un ghinion pentru posteritatea unui artist să încapă pe astfel de mini — dar nu specializarea în sine. Monografia Magdei Cărnei este foarte bună nu pentru că nu și-ar

CARTEA DE ARTĂ

„Eterna vară” a picturii lui Lucian Grigorescu

găsi locul în cadrele proprii istoriei de artă, ci pentru că autoarea este un profesionist superior înzestrat, dublat de un scriitor.

Despre debutul ei de excepție, consacrat lui Tuculescu (1984), s-a scris nedrept de puțin, dîintr-o ciudată inerie a criticilor și istoricilor de artă care parcă nu s-ar cîti unii pe alții. Tuculescu, pictor problematic, în măsură să satisfacă nevoia de „cazuri” a sensibilității moderne și să ofere o materie primă foarte incitantă pentru apetitul hermeneutic, i-a inspirat Magdei Cărnei nu atît o monografie după tipic, cît mai curînd un eseu despre avatarurile și utopiile abstracției, pentru care opera pictorului român, experiență autentică și profund originală, oferă un document tulburător. Dacă punctele de vedere ale Magdei Cărnei vor putea fi nuanțate și îmbogățite prin analize de detaliu, cazul Tuculescu poate fi considerat ca lămurit în liniile sale esențiale.

Prin comparație, Lucian Grigorescu oferă modelul unui artist care a refuzat deliberat, asemeni multora dintre contemporanii săi, să se implice în dilemele, nu ale modernității, ci ale avangardei, a preferat să rămînă dincoace de „ruptură”. El aparține, spune Magda Cărnei, „acelei direcții a imaginii moderne care, deși duce auto-analiza vizuală pînă la ultimele consecințe, cîștigîndu-și astfel vitala autonomie estetică a limbajului, nu părăsește, nu vrea să părăsească identitatea realului, ci revine în permanență la ea, regăsînd cu tenacitate în chiar practica și ideologia „purei vizualități” temeuri constante pentru păstrarea consecventă a aparențelor recognoscibile ale lucrurilor”.

Mai vechea monografie Lucian Grigo-

rescu din 1969 a lui Nicolae Argintescu-Amza, autor, prin anii '40, al unora dintre cele mai bune texte critice despre arta timpului său, păcătuia printr-o admirație delirantă, întinsă pe pagini și pagini, fără a mai vorbi de aproape toată necunoașterea a operei de tinerete a pictorului și a contextului stilistic din anii '20. Față de această încercare, întemeiată prea mult pe entuziasm, Magda Cărnei intervine fericit, tocmai cu rigoarea specialistului, familiarizat cu tehnicile și uzanțele monografice, utilizîndu-le însă mai mult ca schemă generală și foarte flexibilă, decît ca pe un cadru fix, important în sine, cum se întîmplă din nefericire în destule cazuri. Există în acest amplu studiu monografic ceea ce ne-am obișnuit să așteptăm de la o astfel de lucrare — reconstituirea perioadei de formare, condițiile debutului, analitica „miracolului stilului, al capodoperei”, corelarea verosimilă și edificatoare a omului cu opera, jalnarea traseului plin de meandre printre curentele modernității, pictorul mișcîndu-se preponderent în zona impresionismului și post-impresionismului, cu popasuri definitorii în preajma lui Cézanne — totul condus cu mină sigură și scris cu o vervă pe măsura freneticei orchestrații cromatice care-l singularizează pe Lucian Grigorescu printre congenerii săi.

Magda Cărnei posedă capacitatea de a întui relevanța materialului documentar, de a da valoare detaliilor prin raportarea lor la construcția de ansamblu, la tezele și ideile majore ale textului. Informația nu devine niciodată agasantă, nu riscă să înăbușe argumentul.

Dar dîncolo de toate acestea, cărțile Magdei Cărnei trimit mereu mai depar-

te de subiectul lor imediat, către, de pildă, statutul artei și artistului în vremea noastră, după cum nu lipsește nici interogația șanselor criticii de artă de a-și cuprinde, nealterat, obiectul. Artă secolului nostru, ca dialog constant reiterat al imaginii cu realul pe fundalul certei și concurenței curentelor, un fel de cursă cu obstacole în care artistul, odată angrenat, trebuie să dovedească „instinct al orientării”, este mereu prezentă ca termen de referință global, indispensabil înțelegerii demersurilor individuale.

Deși Magda Cărnei pune ghilimele cînd vorbește despre desuetudinea figurativă a lui Lucian Grigorescu, despre subtila obediență figurativă a picturii sale, simte totuși mereu nevoia să-l absolve de culpa „asumatei viziuni realiste”. Rămîne un fapt că apropierea sau depărtarea de abstracție, ca moment de virf al spiritului a angardist, funcționează în istoria de artă, mai mult sau mai puțin declarat, drept criteriu de evaluare critică. „E un hazard sau o șansă să faci parte, ca artist, din falanga inovatoare sau din cea adîncitoare a unui fenomen sau curent artistic?”, se întreabă autoarea. „E un noroc să aparții celor care descoperă un model vizual? În orice postură, important rămîne, desigur, pînă la urmă, ce faci cu acel model vizual, cum te folosești de el pentru propria ta individualizare și rotunjire stilistică, cît de mult înaintezi prin el către propria ta deplinătate artistică”. În acest spirit se organizează și discursul critic, dezghiocînd strat după strat „deplinătatea artistică” a lui Lucian Grigorescu.

Ioana Vlasu

Un delict literar

LA SFÎRSITUL lui mai 1989 apăreau, la Editura Academiei, *Poeziile* lui Eminescu reproduse în facsimil după prima ediție. Maioreșcu. Era un fel de a repune în circulație, reîntrupată aidoma, cartea care l-a consacrat pe Eminescu în veac și a deschis calea, nu ușoară, a editărilor viitoare. Și mai era și un mijloc de a repune în circulație mult vitregita *Doină*, interzisă de cenzura comunistă încă de la instalarea ei, cu decenii în urmă. Lucrul a fost posibil, în plină dictatură cenzuristă, în virtutea unei strălucite complicități instituite între citiva iubitori ai poetului, printre care editorii, filologi, oameni buni și cu trecere la stăpînire și unul sau doi dintre cei mai înversunatați cenzori. Pare de necrezut, dar chiar așa a fost. Iar volumul, într-o variantă cartonată și într-una broșată, a fost difuzat într-un tiraj de masă și cum-părât de cine-a apucat. Numai presa literară nu și-a făcut pe deplin datoria și prea puțin dintre cei chemați să o facă s-au încumetat să definească în public semnificația evenimentului, care fusese totuși cel mai pur tribut adus lui Eminescu cu prilejul centenarului său. Ne-am zis cu toții bine că a apărut și am trecut mai departe. Era scris să culgem roadele din altă parte.

Domnul Aristide Buhoiu, român plecat să facă avere în surghiun, proprietar al editurii UNIVERSUL și al revistei omonime, „revista românilor de pretutindeni”, cu sediul în Los Angeles, California, acest domn, zic, văzînd ediția Academiei, a avut buna inspirație s-o reproducă, pentru a o pune, cu patriotică dăruire, la îndemina românilor de peste hotare. Mai mult, dispunînd acolo de ediția a VI-a Maioreșcu, cea din 1892, a adăugat ediției princeps, tot în reproducere facsimilată, sporul de 12 poezii pe care îl aducea această ediție, precum și studiul lui Maioreșcu, *Poetul Eminescu*, și post-scriptumul său biografic. Acest util deși hibrid produs editorial trebuia însă prezentat cumpărătorilor. Este ceea ce domnul Buhoiu a și făcut într-un *Cuvânt* postpus acelor pagini „scoase de sub teac cu atâtea sacrificii”, un *Cuvânt* conceput să dedice comunității românilor risipiți prin continente o carte pe care „s-o avem mereu la căpătâi, ca un pașaport al celor ce venim de pe planeta Eminescu...”. Dar nici atîta nu i-a ajuns domnului Buhoiu, editor teimeinic: domnia sa a întregit ediția prin reproducerea fotografică și ca atare fidelă, a corecțiilor publicate de mine la sfîrșitul ediției apărute în țară, sinteză migăloasă a strădaniilor de un veac ale filologiei eminesciene de a apropia cit mai mult textul *Poeziilor* de intențiile autorului lor. Chiar și din nota mea la ediție a luat editorul californian cite ceva, citeva indicații privitoare la ortografia de epocă, folosindu-se cu scrupul de ineseși exemplele mele.

Păcat însă că domnul Buhoiu, atît de generos în mare, s-a scumoit la citeva măruntșuri și că, atît de credincios în

reproducerea muncii altcuiva, a recurs totuși la citeva inovații.

Principala inovație constă în aceea că, înainte de a le fotografia, a pus să fie reculese toate paginile din dreapta ale corecțiilor, pentru a le adapta ortografiei conservatoare a românilor din emigrație (ă pentru i și apostrof pentru cratimă) și pentru a elimina enigmaticele cifre romane, prin care trimiteam la corecțiunile operate de Maioreșcu în text (nu în vreo erată) cu prilejul reeditărilor succesive ale volumului. Operație nu de tot nepăgubitoare de vreme ce a tulburat stricta alimere pe orizontală destinată să asigure concordanța dintre textul de corectat și cel corect. Noroc că, în rest, intențiile mele au fost respectate întocmai.

Și acum omisiunile domnului Buhoiu: 1. A renunțat la prima corecție publicată în ediția Academiei ca să-i încapă preambulul la corecțiuni, preambul nădrăvan pentru ochiul cunoscătorilor de vreme ce conține enunțuri ca: „Mai tirziu, evident, Titu Maioreșcu face o serie de intervenții, împreună cu editura Sococ” (idee preluată, distorsionată, din nota mea asupra ediției); sau: „În ediția UNIVERSUL, 1989, publicăm principalele corecțiuni, avînd în vedere eratele lui Maioreșcu, ca și cele ulterioare, pînă la edițiile recente” (totuși nu se vede urma nici unei selecții, lucru bun).

2. A renunțat și la ultimele 17 corecțiuni ale ediției românești, ca să-i încapă, la sfîrșit, *Cuvântul* mai sus menționat.

3. În fine, a mai omis ceva: menționarea sursei (motiv pentru care nu a reprodus nici nota ediției academice, semnată de mine). Și astfel domnul Aristide Buhoiu s-a făcut vinovat de plagiat literar, lucru supus rigorilor legii de pretutindeni.

De acest act delictuos am prins de veste încă de acum citeva luni, dar n-am făcut nimic ca să-l semnaliez obștei literare. Mi-am zis că această operație editorială a avut rostul ei și că va fi adus bucurie multor români de pe alte meleaguri. Acum însă, cînd în presa literară de la noi fraudulosul editor e ridicat în slăvi și i se sărută cu recunoștință mina, nu mi se mai cade să tac, pentru că volumul apărut la noi în negre vremi și după oazne lungi nu este proprietatea Editurii Academiei ori a mea, ci este bunul țării.

Și este bine ca domnul Aristide Buhoiu, acum în țară, să se mînească și să tacă. Pentru că intenția frauduloasă, evidentă în tot volumul, este confirmată de *Cuvântul* final, datat „California, aprilie 1989”, deci cu o lună și mai bine înainte de apariția ediției Academiei. Pentru ca, spre sfîrșitul acestui text, bunul domn Buhoiu să comită o gafă catastrofală: domnia sa se referă, cu nereținut entuziasm, la o vorbă atribuită „doamnei Cella Delavrancea, azi Prințesa centenară a artelor românești, care glăsuia atît de bine, cînd spunea despre Volevodul de la Ipotești, în vara anului 1989: „Eminescu a prins și a cu-

prins Eternitatea în cuvinte”. Deci în aprilie 1989 domnul Buhoiu putea cita cuvinte „glăsuite” binișor mai tirziu, în miez de iunie, după ce ediția din țară apăruse. Mai bine nu le cita. Dar i-au plăcut prea mult. Și apoi, din capul locului, stîngăcia și incompetența nu prea păreau să ducă la o crimă perfectă.

Și acum ecouri de pe la noi, deocamdată două, prea de rușine ca să-mi îngădui să numesc pe cineva. În primul dintre aceste articole ditrambice, apărut în a doua jumătate a lui august, autorul, după ce recunoaște, neîmplicîndu-se defel, că „ediția Academiei” a trecut aproape neobservată, declară: „reporterul frenetic devenit editor [...] a încercat, pe cont propriu, o tablă a erorilor tipografice. Timpul nu-mi îngăduie să o compar cu aceea realizată pentru ediția românească de Petru Creția dar nu mă îndoiesc de corectarea marilor infidelități care au făcut și ele „epocă”. Pentru ca mai jos neavizatul semnat al acestui articol să producă două formulări inspirate în chip evident de un demon ironic: „gestul temerar al lui Aristide Buhoiu” și, mai departe, „Aristide Buhoiu merită mulțumirile noastre pentru truda și (probabil) nobilul său «risc»”.

În sfîrșit ne mulțumeste și nouă cineva, e drept că nu direct, ci în persoana mult mai interesantă a unui înduioșător de stîngăci plagiator.

Petru Creția

Sagrada Familia -
detaliu al Portalului dragostei

TELECINEMA de Radu COSAȘU

Guldenburda - saga

■ BINE gîndită, definind mereu drama, ținînd strîns caracterele, e scenografia Guldenburgilor; albul ușilor din castel, albul ferestrelor, albul teraselor, albeața perdelelor e culoarea primordială din care descinde lumea lor. Lemnul și metalul strălucesc permanent. Caroseriile mașinilor scilpesc ca hamurile atelajelor. Pe orice pul ochii e solid și curat. Canaturile, parchetele, birourile, bistrourile, buticurile, blocurile, cartierele, toate par proliferarea unei farmacii. Sticlăria e orbitoare. Berea are în pahare o lumină sănătoasă. Farfurile, tacmurile, tăvile, ceștile, servetelele, fețele de masă din sufragerii și din localurile familiale, platoul pe care se aduce, la pat, micul dejun vin din paradisul unui demiurg obsedat de igienă. Nimic din decor nu cunoaște firul de praf, funinginea, dira de murdărie. Bucătăria, crîșma și salonul sint lună. Pajiștea e de un verde impecabil; umbrele de soare, cele de pe terasă, ca și cele sobre, ținute de om la subțioară sint cineva, rămîn pe rețetă. O fabrică de bere ca și un hangar, interiorul unui bancher ca și al unui ziarist par trase după planul unui suprem organism de standardizare a salubrității. Hainele, îmbrăcămintea tuturor devin, episod după episod, fascinante; ele nu știu ce-s uzura, mototolirea, pața, oboseala. Fără de extravagante, fără de ostentație, rochiile femeilor, costumele bărbaților, lucrurile de tăvăleală ca și de zile mari „cîntă pe ei”, cum zicea o vecină din Popa Nan. De la bancher la șofer, de la bucătăreasă

la un pianist, de la un tată bogat din America pînă la un grăjdar, lumea-i îmbrăcată frumos, cuvințios și ce adjective cumînți mai există sub creion. Nimic nu sare în ochi, dar nici nu-l adoarme: fiecare rochie a bătrinei contese, fiecare pălărie de vară sau de toamnă, pentru un concurs la manej sau pentru un concert, ca și fiecare poartă, ca și fiecare iaht, iaht, covor, draperie, lan de griu, budincă, burlan, mapă de birou, cravată, tablou, virf de ou, interfon, birnă, pian, șapcă, pulovăr, năsturaș la colț de guler, cămașă suflecăță bărbătește, mașină sport, limuzină, pat de student studios, mochetă, faianță, baie, w.c., lift, cercevea, toate intră într-un singur stil, al bunăstării organice și teimeinic secrete de om. Nici o altă taină decît a bunăstării. Materia a incremenit armonios în bogăție și legea ei: „fără bancă, nu există pămînt” și invers. Spiritul lucrează intens între invenția de noi rochii și aceea de navete pentru sticlele de bere, încearcă maxima angoasă a falimentului financiar, și tinjește să se bucure de tot ce-i normal: avere, crahul rivalului, succesul, dragostea, înfringerea bolii, moștenirea, plăcuta victorie ale binelui asupra răului. Caracterele se asortează la lemnăria impecabilă, la limuzine și pajiști, la albul și maroniul ușilor, la faianța multicoloră și zidurile foarte serioase ale caselor. „Diferențele de clasă nu mai există” — sustine Thomas, vulnerabilul în afaceri, dar cu virtutea recompensată de ruleta de la Monte-

Carlo. „Ador dezordinea cruntă” — formulează ziarista sagace Di Anzeli, gîndul nonconformist și scandalos al povestii. El rămîne gînd. De bon ton, pentru toți, e realismul declarat în opulența sobră a cărei stranie expresivitate se găsește în craniul ras bine al lui Achim cel rău dar modificabil, anunțat mereu printr-o muzică sumbră. Știe cineva cum îl cheamă pe interpret? Știe cineva cine e Brigitte Horney, bătrîna contesă? Se interesează lumea de regizor și scenarist? Nu e curios? Oamenii inteligenți, culti și subțiri alături de nesimțitori numiți indeobște „bite”, fesenisti și antifesenisti, liberali dirzi lîngă marxiști resemnați privesc fără jenă, cu nesat, umăr la umăr, „Familia Guldenburg” ca pe un catalog Burda sau Neckermann. Povestea asta — care n-a emoționat nici un cronicar din Apus, dar la noi a născut expresia: „trece pe la tine după Guldenburg!” — e un roman foto în decorurile acelor cataloage acaparatoare, în care fiecare obiect e mult mai atrăgător decît plicticoasa natură umană. Nu mi se pare curios și de aceea nu-s pornit pe serial. E o operă de igienă a ochiului într-un oraș în care se anunță că guvernul a alocat 286 000 de dolari pentru achiziționarea de substanțe raticide și insecticide, avînd în vedere o invazie a șobolanilor. În „Guldenburg” nu vezi o molie, o muscă, un țințar, deși fiecare episod se încheie cu un armăsar în două picioare pe un răsărit de soare.

● În BARICADA din 21 august, dl. Liviu Vălenas publică în cadrul serialului său referitor la evenimentele din decembrie '89 opiniile unor „capi ai complotului” anticeaușist și care diferă (uneori radical) atît de acelea formulate de către d-sa însuși în numerele precedente, cît și de cele, să le zicem, oficiale. Opiniile sint comentate cu obiectivitate, la urmă, de către dl. L. V. Cel puțin o parte din nedumeririle noastre primesc un răspuns satisfăcător. „Capii complotului” nu sint nominalizați, la rugămintea lor, dar pot fi ghiciți. În aceeași ordine de idei, semnalăm lungul interviu acordat de dl. Nicolae Radu, ofițer de marină și unul din „capii” conspirației amintite, revistei universitare clujene NU (numărul 18 și următoarele) ca și acela acordat revistei de opoziție din Constanța, CONTRAST (numărul din august). Din păcate, revistele cu pricina nu trec Carpații și respectiv Dunărea ca să ajungă la București. I-am ruga pe colegii noștri să ni le trimită. Am consemna mai regulat lucrurile interesante pe care le publică. ● În fine, în ADEVĂRUL din 23 august, d-nii Silviu Brucan și Nicolae Militaru dau, la rîndul lor, detalii foarte interesante în privința conspirației, într-un interviu realizat de dl. Dărie Novăceanu. Ca o curiozitate: dacă dl. Radu nu menționează printre conspiratori pe dl. Brucan (cel puțin în numerele de revistă care ne-au parvenit), d-nii Brucan și Militaru nu menționează numele d-lui Virgil Măgureanu! ● O observație intrucitva surprinzătoare — și neliniștitoare totodată — face dl. Dărie Novăceanu și în editorialul ADEVĂRUL-ului din 21 august: d-sa a remarcat că printre cei reținuți (și ulterior eliberați) în urma gravelor incidente din 18 februarie și 13 iunie s-au aflat 11 (unsprezece) și respectiv 9 (nouă) indivizi declarați ireponsabili de expertizele psihiatrice. Și directorul ziarului încheie așa: „Cred, literă cu literă, în respectivele expertize [...] Cred în nevinovăția involuntară (sic!) a acestor ființe ireponsabile. Nu cred, în schimb, că au participat întîmplător la astfel de, să le spunem, infracțiuni. Mă poate convinge cineva că tot un debil mintal i-a adunat la un loc?” Dl. D. N. are dreptate. Rămîne să descoperim cine a adunat și dirijat acest „pluton” de alienați. Nu știm părerea autorului, deși faptul că d-sa pariază pe teza loviturii de stat o considerăm creată doar spre inducerea în eroare a opiniei publice, noi bănuim că ireponsabilității au fost utilizate de singura instituție care, și în trecut, s-a preocupat atent de soarta lor, și anume securitatea. Cine nu știe că azilele psihiatrice au fost vegheate de securitate și că în ele indivizi normali, dar cu păreri deosebite de ale lui Ceaușescu, erau asimilați nebunilor veritabili. Dl. D. N. ne furnizează un argument în plus pentru cel de al treilea scenariu al evenimentelor sugerat de revista noastră și în care securitatea (fostă și actuală) deținea un rol de protagonist. Vă mulțumim, domnule director! ● Un anume O. A. mă acuză în *România literară* că aș avea un nume străin”. scrie Xantipa în AZI nr. 110. Dacă am fi convinși că e de bună credință, l-am ruga pe semnatulul Efemeridelor să ne citeze fraza din revista noastră care conține acuzația cu pricina. O astfel de frază e tot așa de greu de găsit, cum e buna credință a Xantipei. De ce ne-am mai amăgi cu iluzia unui dialog? ● Ne sosesc aproape în același timp (de-ale difuzării!) numerele pe iunie și iulie ale revistei orădene FAMILIA, ambele, interesante și bogate (il preferăm totuși pe cel dintîi). Se continuă colocviul intitulat *Ierarchia valorilor în literatura română*. ● În ziarul ROMÂNIA LIBERĂ din 21 august, dl. Matei Călinescu, profesor la Indiana University, acordă d-nei Mirela Roznovanu un interviu pe care l-am putea considera pesimist în formă și optimist în fond. După numeroase observații atente și pline de bun simț, referitoare la evenimentele petrecute în România în ultimele două luni, dl. M. C. încheie exprimîndu-și convingerea că „dezamăgirea justificată a intelectualilor români va fi încetul cu încetul înlocuită de o speranță și mai justificată”. Să-i fie gura aurită! ● Un oarecare exces al dorinței de obiectivitate, dacă îl putem numi așa, denotă articolul d-lui Ion Cristoiu din *Magazinul* ZIG-ZAG apărut în săptămîna 21-27 august: după ce observă, probabil corect, că președintele Saddam Hussein al Irakului a căutat, ocupînd Kuweitul, să-și sporească acțiunile în banca politică arabă, dl. Cristoiu socotește că intervenția de „jandarm” a S.U.A. în zonă este o „greșală catastrofală”. D-sa ar fi preferat o reuniune excepțională O.N.U. „care să adopte sancțiuni economice și militare ferme la nivelul întregului glob”. Și noi am fi preferat, dar, cum s-a putut deja constata, nici măcar micul Consiliu de Securitate nu poate cădea de acord asupra măsurilor ce urmează a fi adoptate, dărmite marele O.N.U. Dl. Cristoiu e victima unui clișeu comunist în materie de politică internațională: de multe decenii țările lagărului comunist au promovat în vorbe o politică de negocieri, iar în fapte au exportat „revoluții” pe întreaga planetă. În momentul de față, există semne că acest clișeu a căzut în desuetudine. U.R.S.S. însăși s-a alăturat ideii occidentalilor de blocadă militară a Irakului. Numai dl. Cristoiu a rămas fidel concep-tului vechi de a trata pașnic în cuvinte

pe cel care te tratează agresiv în realitate. ● **INTERVAL** (nr. 2) și **CONVORBIRI LITERARE** (nr. 24) consacră un întreg număr erosului. Vă dați seama că n-ar fi potrivit să le rezumăm. Ambele trebuie citite și... privite, fiindcă (mai ales în *Interval*) ilustrația face parte din text. După ce *Timpul* ieșean a publicat *Povestea poveștilor* de Ion Creangă, *Interval* o rela în traducerea franceză a lui Luca Pițu iar *Convorbirile* nu rămân mai prejos, publicând *Povestea lui Ionică cel prost*, cealaltă scriere licențioasă a humuleșteanului. Să nu ne plingem că n-avem lucruri picante de citit.

● **DIMINEAȚA** (din 18 aug.) ne informează că la Brăila s-au pus de curând bazele Uniunii epigramiștilor din România, „prima de acest gen din toate timpurile”. Entuziasma apreciere aparține d-nei Mariana Miclăuș, autoarea textului. Nu simțim în măsură s-o contrazicem, așa că apelăm la istorici să cerceteze noul caz de protocronism. În continuare, d-na M. M. serie: „Înființarea Uniunii la Brăila este un omagiu adus orașului care a găzduit (sic!) — lipsește obiectul direct — O. A.), care nu a slujit niciodată la curțile mărimilor zilei”. Nu e clar deloc cum poate un oraș să slujească ori nu la curțile etc. Dar să nu insistăm: o fi o eroare de tipar. „Iată și premiile acordate la acest concurs”, continuă autoarea. Care concurs? — Iți vine să întrebi. N-a fost vorba de niciunul până acum în relatarea de la fața locului a d-nei M. M. Citim și noi epigrame premiate. Cum să le caracterizăm, fără a jigni pe nimeni? Slăbuțe de tot. Cit despre aceea semnată de Mihai Teognoste care a primit premiul Asociației brăilene, ea e de-a binelea trivială: „Cu brațe moi, săruturi dulci / M-atragi, pe pat de fin mă culci, / Cu mii de farmece insistă. / Dar tot nu trec la... tărăniști”. Dacă „aceste epigrame au ieșit învingătoare din 295 intrate în concurs, prezentate de 59 de participanți” (cum precizează d-na M. M.), nu ne rămâne decât să dorim U.E.R. să aibă parte în viitor de membri mai bine dotați pentru genul ca atare. Dacă tot reprezintă ea o premieră! ● Sebastian Domoziță ne comunică (*Actualitățile* TVR de sâmbătă 18 august) că-l „parafrazează” pe Caragiale spunind (despre aprovizionare) că „lipsește cu desăvîrsire”. Halal parafrază! Înjumătățită astfel, fraza celebră e sublimă, dar, vorba tot a unui personaj caragialian, nu mai are nici un hăz.

● În **TINERETUL LIBER**, SUPPLEMENT LITERAR-ARTISTIC nr. 30, Cristian Tudor Popescu, la rubrica de mare distincție intelectuală intitulată *Chestii*, face descoperirea că Dumitru Radu Popescu este un scriitor... talentat. Revelația i-a venit citind, pentru prima dată în viața lui, un roman al respectivului prozator, *F*, în urma recomandării făcute de un prieten: „Dacă n-ar fi fost discuția de la circumă, probabil că nu l-aș fi cumpărat”. Ca să vezi de ce depinde destinul unui scriitor român! În continuare Cristian Tudor Popescu admite că l-au lăudat, poate, cindva pe „D.R.P.” și alții, dar susține că au făcut-o numai pentru că „personajul” a avut „o funcție”. Sperăm că atât de sigurul pe el Cristian Tudor Popescu va mai merge la circumă și că prietenul binevoitor îi va recomanda să citească măcar o parte din sutele de comentarii care s-au scris despre opera lui Dumitru Radu Popescu încă din vremea cind nu era un „personaj”. Dar ce ne facem dacă dezinvoltul semnat de „chestii” se lasă de băut și continuă, totuși, să se pronunțe în probleme de critică literară? (O.A.).

Realitatea și hiperrealismul

Motto: „Dansul ritmului iar ne poartă
Spre limanul primei iubiri,
Cine vrea cu noi să danseze
Va păstra în timp amintiri”.

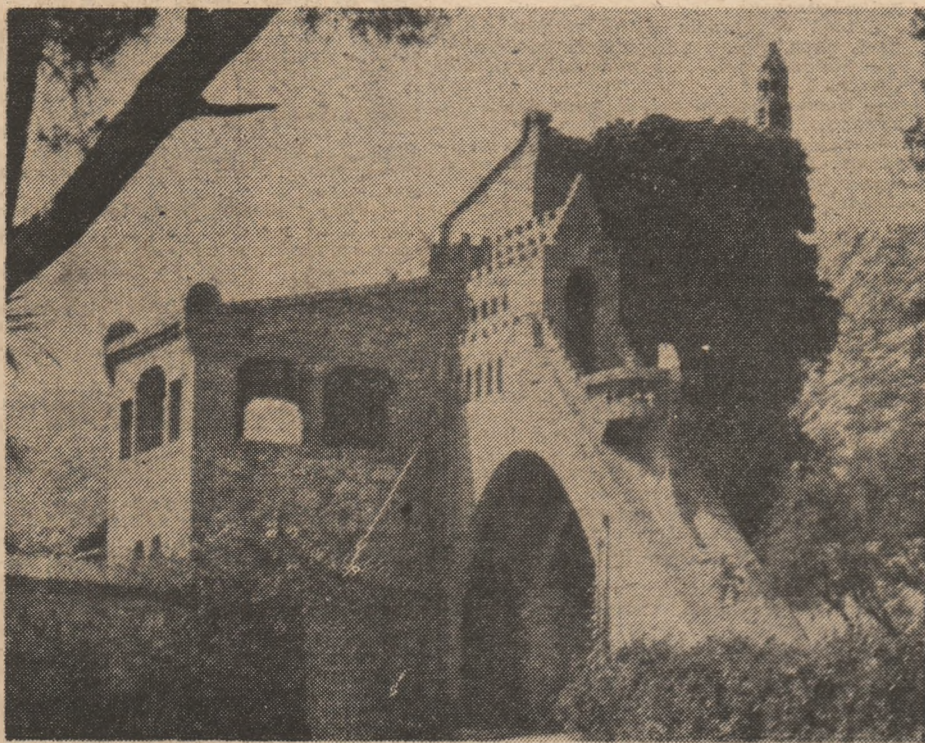
A FOST O SĂPTĂMINĂ ciudată, în care s-au amestecat lucrurile cele mai serioase și cele mai jucăuse: un interviu al primului ministru cu versuri de genul celor de mai sus, documentarul despre 23 august 1944 cu minijupele și salopetele soliștilor, repertaiele de la Săpînța și din Piața Universității cu podiul fosforescent de pe malul mării. Concursul de la Mamaia, cu aproape exhaustivele lui transmisii în direct, ne-a bulversat viața de miercuri până duminică. A fost ca un test, din care s-a văzut care sînt temerile și nostalgiile televiziunii și unde pot fi găsite slăbiciunile actualei scheme de program. Tot ce a căzut sub incidența refrenelor și doritelor șlagăre a fost sacrificat. „Simpozionul” de vineri a fost transferat la o oră de după-amiază (în locul tot al unei emisiuni culturale), iar incomodul „Gaudeamus” a fost pur și simplu suspendat. Filmele artistice și serialele, chiar ele, au fost dispersate sau aminate. Emisiunile de popularizare a științei au dispărut. Cinci seri, cite patru-cinci ore, s-a trăit sub deviza: „Toată lumea ride, cîntă și dansează...” „Alături de tine, stau și nu mai plec niciodată”, cum glăsuia un alt solist. Numai că, în ciuda unei organizări bune și a unor voci ieșite din comunul festivalului, spectatori au plecat, cel puțin cu gîndul, pentru că

monotonia și ieftinitatea spectacolului n-au putut ține locul unui panaceu pentru problemele zilei. A ne întorce la nostalgia anilor 60, cînd televiziunea, la începuturile ei romantice, mobiliza mari mulțimi în admirarea „Dialogului la distanță” sau a „Cerbului de aur”, nu mai este o soluție azi. Atunci mentalitatea era a unui ghetou cultural, cînd oamenii își făceau vizite de familie pentru a se refugia în atmosfera relaxantă și a-și revedea vedetele ce-i făceau să uite vicisitudinile momentului. Tîn minte cum, la terminarea emisiunilor îndrăgite, străzile se umpleau cu procesiunile celor ce, neavînd televizor, se întorceau de la rudele și prietenii unde urmăriseră cu sufletul la gură micul miracol unificator. Divertismentul era o diversivune care le dădea impresia solidarității. O falsă solidaritate, conservatoare de fapt. Azi spectatorul nu mai are răbdarea maratonului oricît de colorat și sprintar. A-l bloca patru-cinci ore în fața unui podiu este anacronic și nefiresc. Dacă ar exista o alternativă, ar fi altceva. Dar atîta vreme cît programul doi are o rază privilegiată, iar apariția posturilor independente ține de domeniul de dorință, mi se pare excesiv să ne legăm serile în așteptarea unor șlagăre și toalete care nu ne fac viața mai ușoară.

DUPĂ EXPRESIA PREZENTATORULUI, emisiunea „Acum 46 de ani” a fost o jumătate de pas pe drumul situațiilor evenimentului de la 23 august 1944 în făgașul normal. A fost, cred, mai mult de-

cît atît, pentru că, oricît de sumar, începutul debarasării de minciună s-a produs. I-am ascultat pe protagoniști și martori — de la regele Mihai pînă la oamenii politici, de la militari pînă la tehnicienii radioului — reconstituind drama acelei după-amieze din urmă cu aproape o jumătate de secol. Am văzut cîzînd etichetele pe care profitorii de mai tirziu ai aceluia act le-au adăugat zgomotos istoriei adevărate. Uimitoare au fost discreția și modestia din vocea celor ce, după atîtea decenii de suferință, găseau tonul adecvat reconstituirii. Nici o urmă de fanfaronadă, nici un accent de răzbunare, doar dorința de a repune în fire un gest făcut în disperarea de dinaintea catastrofei ce nu admîtea alternativă. Și, încă o dată, am simțit pînă la durere necesitatea adevărului spus la timp, pentru ca istoria să nu aibă răgazul să devină imprevizibilă.

ACELAȘI PROGRAM de la Mamaia a despărțit cele două emisiuni de „Actualități” nocturne pînă la suspense. Între 19.30 și 1 din noapte s-a creat un vid informațional pe care acutele soliștilor și glumele prezentatorilor nu reușeau decît să-l accentueze. De astădată, interesul s-a concentrat, neobișnuit, pe demonstrațiile din Piața Universității. Cu meticulozitate, s-a insistat cronologic pe apariția grupurilor de cetățeni, pe intervenția forțelor de ordine, pe tacticile speciale prin care acestea din urmă, în evidentă superioritate numerică, dispersau oamenii de pe carosabil. Filmări din elicopter și de la nivelul străzii păreau să sublinieze iminența unui amplu pericol, transmitu-și la cască, dar în general fără sonor, păreau să sublinieze că se petrece ceva foarte grav. Acest exces a dat multora de gîndit. Dacă în luna mai televiziunea n-a transmis ceea ce se petrecea real acolo, acum venea cu o grijă suspectă de a descrie, de a cronometra, de a fi prezentă minut cu minut. Tardive remușcări sau, dimpotrivă, o dorință de a discredita retroactiv, de a rescrie trecutul? Dacă atunci miile, uneori zecile de mii de manifestanți erau neglijate, filmați marginal, minimalizați, această disproporțională „bunăvoință” informativă nu ascundea, oare, acum, în august, intenția de a deșerta din subconștientul spectatorilor tînuți departe de evenimente orărea față de mult hula piață din mai? Dacă acum, în august, a fost subliniată aparenta lipsă de revendicări a grupurilor, nu era pentru a se transfera această impresie asupra mulțimilor despre care nu s-au insinuat atunci decît grozăvii? Mi-am pus și eu, ca mulți alții, aceste întrebări și m-am închipuit în situația acelor milioane de privitori care, în cap de noapte, după consumarea paradei model și a vedetelor, asistau la derularea sumbrelor imagini. Evident că, prin misterul întretînut și prin spaima inoculată, acele bruște căderi din muzica ușoară în agitația străzii vor fi dat în somn și coșmar multora. M-am numărat printre ei, dar mai degrabă pentru că simțeam cum prea multul era destinat acum să deplaseze atenția de la realitatea cea mare la o proiecție a ei hiperrealistă.

Bodegas Güell — intrarea

CRONICA RADIO de Antoaneta TÂNAȘESCU

Ce înseamnă să fii onest

A PRIVI, a contempla, deci, sau a acționa, aceasta este una dintre întrebările mijlocului de vară, întrebare ce devine reală atît prin vorbe cit și prin tăceri în cele mai neașteptate locuri: la telefon și în casă, pe stradă și în piete, în pagini de reviste (așa am înțeles năvela publicată de Ana Blandiana în *Contrapunct*) sau în transmisiuni radiofonice. Ascultînd prima ediție postdecebristă a Revistei teatrului radiofonic, am constatat că Oana Serafim, redactorul emisiunii, a ales cu decizie și grație calea acțiunii, manifestîndu-se, astfel, nu doar o optiune profesională ci și una morală. Într-un cuvînt, acțiunea ca dovadă de onestitate. Sigur că realizarea Revistei ar fi putut privi spre tradiția, de altfel oîndrăvită, a fostei Poște a teatrului radiofonic, rubrică abandonată de mai multă vreme, dar încă vie în memoria ascultătorilor și, bineînțeles, a benzi de magnetofon. Ea a preferat, însă, asemenea colegilor de redacție care ne oferă, în ultimele săptămîni, tot felul de surprize agreabile, deși dacă ar fi mers cu minim spirit critic pe căile bătăto-

rite pînă acum nu s-ar fi făcut prea tare de rușine, a preferat, asadar, să facă ceva nou, incîntat ca orice intrupare a noului. Despărțirea de formulă e direct asumată. La nivelul structurii de suprafață, ea decide alegerea deloc întîmplătoare a partiturii *The Wall* (formația Pink Floyd) ca pivot muzical al emisiunii, aceasta la numai trei săptămîni după ce celebra operă rock fusese ovaționată de peste 200 000 de spectatori într-un Berlin în care zidul a fost definitiv îngropat în amintire. Mai interesante ne apar inovațiile privind construcția emisiunii. Binecunoscutul (și lenevosul) procedeu al alăturării, prin montaj, de mini-subiecte fatalmente derivate din tema anunțată, în cazul de față teatrul radiofonic, este abandonat, descripția, enumerarea cedînd locul asociației de idei. În acest sens, prezentarea Festivalului de comedie ce a ocupat, la radio, întreaga lună august, și cu deo-

sebiră marcarea actualității lui Caragiale (actual și în 1990, ca și în 1980, 1970...) au fost intrinseci relevante. Ignorat, din păcate, de televiziune și de cele mai multe publicații, dar tubit statornic de milioane de ascultători, teatrul radiofonic are, în sfîrșit, un birou de presă care-și face pe deplin datoria. Au fost prezentate, prin implicarea de comentarii critice și fragmente de spectacol, premierele și reluările difuzate în luna care tocmai se încheie, s-au creionat portrete de realizatori, s-a vorbit despre proiectele de viitor ale colectivului și lucru destul de important, nu numai sub raport sentimental, au fost chemați în fața microfonului mulți dintre cei care fac să existe redacția de teatru radiofonic. Am reținut, de asemenea, din sumar, reportajul realizat de Marina Spălas, la Festivalul OIRT desfășurat în mai la Varna, unde am participat cu Lupoica mea de Marin Sorescu, piesă

publicată în 1981 și difuzată în premieră absolută la 7 august pe post. Juriul a considerat textul drept cel mai interesant și de cea mai intensă poeticitate din întreaga competiție, dar spectacolul nu a putut fi reținut în palmares (Festivalul premiînd, mon-tări radiofonice și nu texte) deoarece realizarea stereo a fost considerată ca depășită din punct de vedere tehnic față de exigențele actuale. Iată un semn pe care, cu totii, nu-l putem înregistra decît ca pe un semn de alarmă și cum competițiile internaționale nu acceptă decît montări stereo, modernizarea studiourilor noastre, aducerea la zi a aparatului, extinderea cursurilor de specializare și documentare sînt elemente ce trebuie să se afle pe prima filă a carnetului pe care, desigur, conducerea Radiodifuziunii îl răsfoiește zilnic. Revista teatrului radiofonic poate fi ascultată în prima miercuri a fiecărei luni, pe programul II, după spectacolul anunțat în jurul orelor 21.00.

Marek HLASKO

Primul pas printre nori

● Marek Hlasko (1934—1969) a debutat devreme și cu strălucire. A surprins de la început prin maturitatea talentului și autenticitatea lumii pe care o evocă și a devenit repede o figură pe cit de cunoscută pe atât de disputată a literelor poloneze. A fost șeful secției de proză a faimoasei publicații Po Prostu, distins cu premii, opera lui ecranizată. Stabilit la Paris în anul 1958, cariera sa literară poloneză se curmă pentru o lungă perioadă. Refractor oricăror norme de comportament impuse de colectivitate, duce o existență socantă, uneori socotită scandalosă, în Franța, Israel (fără să fie evreu), Statele Unite. Din experiența acelor ani de peregrinări se i-

rește proza ultimă, povestiri, romane scurte, care nu se deosebesc în substanță și prin viziune artistică de cele dinții și care se bucură de un imens succes. Este tradus în peste douăzeci de limbi, opera lui circulă în Europa, S.U.A. și statele Americii Latine, contribuind din plin, alături de anecdotică biografică, la făurirea „legendei” lui Hlasko. Moare la numai 35 de ani în R.F.G. În 1985 apare la Voroneț o ediție în patru volume din opera sa, fiind astfel reînscrisă literaturii polone, căreia îi aparține de drept. Povestirea Primul pas printre nori a fost extrasă din volumul omagiu, apărut imediat după debut în trei ediții succesive.

SIMBĂTA, centrul orașului arată ca în orice altă zi a săptămânii. Dicit că sint mai mulți bețivani: prin circumscripții și barăci, autobuze și porți, miroase a alcool fermentat. Simbăta orașul își pierde chipul de lucru — simbăta orașul are o mută bețivă. În schimb, în centru, simbăta lipsesc cei cărora le place să observe viața: să stea prin porți, să bată străzile sau să zacă pe câte o bancă din parc cu orele. Precum comisionarii, care încă în timpul ocupației umblau cu șepci roșii, precum cei ce vind nisip sau cîntăreți de prin curți cu glasurile lor dogite, acum, din centrul orașului au dispărut observatorii obiectivi ai vieții.

Aceștia mai există doar la periferie. Viața la periferia orașului a fost întotdeauna și este mai concentrată; acolo, în fiecare simbăta cînd e vreme bună, oamenii scot din casă scaune, le întorc cu speteaza spre drum, se așază pe ele cîlare și observă viața. Încăpăținare lor, a observatorilor, poartă uneori pecetea unei nebulii geniale; pot sta astfel o viață întreagă fără să vadă nimic alta decît obrazul observatorului de peste drum. Apoi mor cu o imensă părere de rău și convingerea că viața e cenușie și tare plicticoasă, deoarece foarte rar le dă prin gînd, că poți să te scoli și să treci strada. La bătrînețe, observatorii vieții devin neliniștiți. Se agită, se tot uită la ceas, una din deprinderile ridice ale bătrînilor, rivnesc să salveze timpul. În anumite perioade, devin mai avizi de viață și de impresii decît cei de douăzeci de ani. Vorbesc mult, gîndesc mult. Apoi se sting repede și ușor. Mor încercînd să-i convingă pe toți că au trăit din plin. Impotenții se laudă cu succesele la femei, lași — cu eroismul, cretinii cu înțelepciunea vieții.

Domnul Gieniek, de profesie zugrav, locuia de patruzeci de ani în Marymont și de tot atîția observa viața din cartierul său. În acea simbăta, domnu Gieniek sedea în fața casei sale, în grădiniță și se uită în stradă. Mai scupa din cînd în cînd, își mai lingea buzele uscate, ziua care se încheia era fierbinte și chinuitoare. Iar domnul Gieniek era iritat, în ziua aceea nu se întîmplase nimic interesant, avea deci un sentiment de pustiu și plictiseală, trase un picior ciinelui care se nimerise pe acolo, și privea posomorît strada. Era goală, automobilele care treceau arăreau înălțau nori de praf incins. Cînd își pierduse orice speranță să observe o felie de viață simți că-l înghiontește cineva. Înălță ochii somnoroși și-l văzu pe vecinul lui, Maliszewski.

— Hai, zise Maliszewski.
— Unde?
— Aproape.
— La ce?
— Vrei să vezi ceva? întrebă Maliszewski.

Era un ins mic de stat, cu un chip bonom și ochi vicleni. Gesturile lui, în ciuda aparentei moliciuni, aveau sprințeneala unui motan.

— Ce-i? întrebă domnul Gieniek, cîscînd.

— Un băiat, răspunse Maliszewski.
— Și ce-i cu asta?
— E cu o fată. Acu pricepi?

— Clar, zise domnu Gieniek și se ridică în picioare. I se aprinsese în suflet o speranță. Frumoasă? întrebă cu o bruscă insufletire.

— Și frumoasă și tinăra, spuse Maliszewski. Lucrează bine aia acolo. Vii ori nu vîi? adăugă nerăbdător.

— N-are să iasă nimic din toată chestia. Pînă ajungem noi, aia au isprăvit. Îți spun eu, degeaba.

— Nu-s trecuți de cincizeci, ca dumneata, stăruie Maliszewski. Se pot juca așa mult. Cînd eram eu tinăr, puteam și eu să mă joc astfel cu orele. Zău așa!

Ne oprim să-l luăm și pe cumnatu-meu și ne reprim pînă acolo, vrei? Cumnatu-meu a venit de la lucru și-i place să meargă cu noi. Uite-l c-a și venit!

Între-adevăr se apropia de el un ins tinăr și voinic. Minecile de la cămașă le avea răsucite și ținea un pai în dinți. Avea ochii somnoroși și bălăncărești, ploapele grele.

— Heniek, îl strigă Maliszewski, la poștește încoace.

Heniek se apropie și se sprijini de gard. Avea fruntea broșată de sudoare.

— Saltare, zise. Ce mai faci, domn Gieniek?

— Heniek, hai cu noi, îi spuse Maliszewski.

— Cald, zise Heniek oftînd. Nu poți să răsufli. Pe un zădud ca asta nu ți se scoală orice-ai face. Unde vrei să vî duceți?

— Am fost la parcelă, preciză Maliszewski. Am văzut un băiat cu o fată.

— Una d-alea? întrebă Heniek. Scupă paiul, apoi rupse altul și-l mușcă tare cu dinții.

— Ba nu. Tinăra și frumoasă, preciză Maliszewski.

— Putem să ne ducem, aprobă Heniek. Mie-mi place să mă uit la viață, mă știi doar. Dar dacă o fi urîtă fata, dai de băut.

PORNIRĂ toți trei umblind lute printre grădinile de pe parcele. Oamenii veneau aici după lucru să-și plivească roșiile, cartofii, morcovii. Dar acum nu era nimeni: ziua aceea sufocantă, incremenită îi obosise pe toți — oamenii stăteau pe acasă.

— Cald, spuse Heniek. Pe o zi ca asta nu pot să fac nimic, mă doare capul neconținut.

— Le-o fi cald și lor, spuse domnu Gieniek.

— Așa zic și eu, spuse Maliszewski, da îi răcorim noi. Nu, Heniek?

— Anu trecut venea pe aici un tip cu o fată. Toată vara au venit, povesti Heniek.

— Și?

— Nimic. Decît că n-aveau, se vede, casă.

— S-au luat? întrebă cu un efort Gieniek. Visa la un pahar cu bere rece și amărui.

— Habar n-am. S-or fi luat poate. Și aia era o fată frumoasă.

— Blondă? întrebă iar Gieniek, deși nici că-i păsa. Îi chinuia ca și pînă atunci un soi de gol și de gust rău.

— Brunetă, preciză Heniek. Parc-o vîd. Insul era blond. N-am putut să înțeleg de ce umbla o fată atît de frumoasă cu un coate-goale ca ăla.

— Eu de un' să știu, bombăni domnu Gieniek și scupă. Era supărat pe Heniek: îi amintise că avea o nevastă urîtă și cam proastă. Zise: O fi fost una d'alea.

— Acum, liniște, zise Maliszewski. O luă înainte, ei veneau în urma lui agale, străduindu-se să meargă încet. Incepea să se întunece: soarele se dosise, peste iarbă se așterneau umbre albastrii. La un moment dat, Maliszewski întoarse capul și le strigă cu glas scăzut: Hai!

Înaintară cîțiva pași pe virfuri și-i zăriră pe băiat și pe fată. Stăteau culcați unul lîngă altul. Fata își sprijinise capul de umărul băiatului și se lipise de el cu tot trupul. Era obosit de dragoste și de căldură, tineri și frumoși amîndoi — unul brun, celălalt — blond. Rochia fetei era ridicată, avea picioare lungi, puternice, brune.

— Frumoasă, zise Heniek. Foarte frumoasă.

— Ți-am spus, șopti Maliszewski.

Stăteau tăcuți: domnu Gieniek își umezi iar buzele și-și aminti de nevestă-sa cu un fior de silă. Maliszewski

zimbea prosteste. Heniek își coborise de tot pleoapele grele și se muta de pe un picior pe celălalt. Brusc întrebă întăritat:

— Facem ceva?

— Fă tu ceva, spuse Maliszewski, să nu ne uite pînă la sfîrșitul vieții, tu ești în stare, Heniek.

— Heniek, îl indemnă domnu Gieniek, mai bine sperie-i. Apoi zise: Tare mai e frumoasă. De mult n-am văzut o păpușă ca asta. Un copil. N-ar trebui să facă asta. Brusc își pierdu răbdarea și-i spuse lui Heniek: Fă-le, domle, ceva, că altminteri arunc în ei o bombă.

— Așteaptă, zise Heniek, atunci mai degrabă lasă-mă pe mine.

Mai privi o clipă coapsa brună a fetei și pe obrazul ei se putea citi suferința. Apoi leși de după copac, se infipse în fața tinerilor și, cu ochii mișcați, rosti:

— Vă jucați de-a mama și de-a tata? Petrecere frumoasă!

Maliszewski și domnu Gieniek izbucniră în ris. Băiatul sări în picioare.

— Ce dorii?

— Nimic, spuse rar Heniek. Stătea în fața băiatului legîndu-se pe picioare și mestecînd firul de iarbă. Apoi spuse: Ai grijă cum o... draguțule. Asta venii să-ți spun. Întotdeauna să ai grijă.

Maliszewski se protăpi lîngă Heniek.

— Frumoasă fată, spuse privind-o cu ochii lui cenușii. Mi-ar place și mie s-o cunosc. Nu vrei să facem cunoștință?

— Idiotul, spuse fata. Se trăsese în spatele băiatului, era roșie la față, enervată. Domnu Gieniek se uita cum tremură și iar își aminti cu silă de propria-i consoartă.

— Tu, tu, tirfă, spuse Maliszewski minios, cu ochii injectați. Gîfîia: Ești o curvă, pricepi? Am o fiică mai mare ca tine.

— Vă rog plecați, îi implora din ochi băiatul. Vă rog mult de tot, plecați. Noi nu v-am făcut nimic!

— Nu-l mai ruga pe nătărăul ăsta bătrîn, Janek, zise fata.

— Închide-i botul partenerii tale, spuse Heniek, altminteri i-l închid eu. Și nu mai face pe nebunu cu mine. Închide-i botu...

— Bot al dumneata, spuse fata, privindu-l disprețuitor. Își pierduse cumpătul de minie. Un animal, și izbucni în plîns.

— Hei, tu, cum îndrăznești? o zgîlții Heniek de umăr. Vii aici să-ți faci de cap și mai deschizi și gura?

Băiatul îl izbi pe Heniek peste față o dată și încă o dată. Totul se petrecuse atît de repede, încît Heniek de abia apucă să strîngă din pleoape, dar peste o clipă îl apucă pe băiat de păr și-l izbi de genunchiul său, îl lovi peste față și-l zvîrlî în iarbă.

— Ajunge, clientul e mulțumit? Dacă nu, pot să-i mai ofer clientului cu tarif redus, e un cîmîtir tare plăcut pe aproape și-l împoșcă gîfîind cu cele mai degustătoare ocări. Închise ochii, dar continua să vadă picioarele lungi și brune ale fetei.

— Hai, Janek, spuse fata și-i șterse fața de singe cu mîna. Apoi le spuse: Ne mai întîlnim noi. Și cînd se îndreptară cîțiva pași strigă isteric: Sintei niște otrepe, nu niște bărbați.

Se înapoiau acasă. Iar mergeau printre grădinile de pe parcele.

— Cald, zise Heniek. O să plouă. Oftă și spuse: era o fată frumoasă, de ce i-ai zis că e curvă. Nici n-o cunoști, de unde știi?

— Nu eu i-am spus, se apără de invinuire Maliszewski, tu i-ai spus.

— Lasă prostiile, eu habar n-am cine e.

— O cunosc eu, spuse Maliszewski. I-am mai văzut pe aici. Se iubesc foarte mult. Azi au fost împreună pentru prima oară.

— De unde știi? întrebă alene domnu Gieniek.

— L-am auzit cum se ruga de ea. Le era frică la amîndoi. I-am auzit. Le era frică de un copil, așa ziceau. Dar sigur le era mai frică de ei înșiși.

— Așa se întîmplă prima dată, întotdeauna, spuse Heniek. Și mie mi-a fost frică.

— Oricui îi e frică prima dată, spuse Maliszewski. Dar de ce l-ai mardit?

— Păi n-ai vrut tu?

— N-am știut c-are să iasă așa. I-a vorbit atît de ciudat.

— Se innorează, spuse domnu Gieniek.

— Despre nori a spus și el ceva, vorbi Maliszewski. Era parcă un vers. Vă spun, ăștia doi se iubesc.

— De aici încolo s-a zis cu iubitul, spuse Gieniek. După ce s-a întîmplat, n-or să se poată privi în ochi. De pomană am făcut-o.

— Gata, mi-am amintit, spuse Maliszewski. El i-a spus că dacă o să facă dragoste amîndoi, are să fie primul lor pas printre nori. Așa i-a spus, dar ea dintr-o poezie, așa suna. Iar ea plîngea intruna și o tot ținea: „Mi-e frică”.

— I-o fi fost frică să n-o doară!

— Nu cred, îl contrazise Maliszewski. Nu cred că îi era frică să n-o doară. Asta vine după aceea. Viața, ceilalți oameni, birfelile. Dar prima oară este într-adevăr de parcă-ai fi printre nori. Îndrăgostiții nu văd nimic.

— De aici încolo s-a zis cu amorul, spuse domnu Gieniek. Știu după mine că, dacă mi s-ar fi întîmplat așa ceva, n-aș mai putea iubi fată.

Brusc se întristă, iar simțea un gol. Ieșiră dintre grădini în stradă.

— Nu, nu se vor mai putea iubi. Am pățit și eu ceva asemănător cîndva. Și n-am mai putut s-o iubesc pe fată. De ce l-ai lovit?

— El m-a lovit primul, zise Heniek, mergem la o bere?

— Putem. Și de ce i-ai zis ei așa?

— Și pe fata mea a numit-o careva în felul ăsta cîndva. Zău dacă știu de ce.

— Și n-ai mai iubit pe alta după aceea?

— Nu, spuse Maliszewski și tăcu. Apoi adăugă minios: Lăsați-mă în pace, fir-ar să fie. Nu cred în dragoste. Nu cred nici în mulțimea mea. Nu cred în nimeni.

— Mare prostie, spuse Heniek, privind cerul. Se innorează, cum zici că spunea?

— Parcă: primul pas în ploaie, rosti Maliszewski cu un glas obosit. Hai la bere. În ploaie sau în furtună. Nu mai țin minte. Nu vreau să-mi amintesc. Dacă nu ținam minte, nu era toată teavtura.

— Miine are să plouă, spuse Heniek.

— Întotdeauna plouă duminică, spuse domnu Gieniek. Și se strîmbă. Își aduse aminte de urita lui de nevastă, de băiat, de ziua de minie, de fata aceea frumoasă, de picioarele ei lungi și brune, de gura ei proaspătă, de ochii ei verzi, înspăimîntați și repetă bombănînd, fiindcă trebuia să zică ceva: Duminică plouă întotdeauna...

Prezentare și traducere de
Olga Zaicik

Gaudi în atelierul său de la Sagrada Família — desen de Ricardo Opisso

Parcul Güell — detaliu al acoperișului porții de intrare

Margaret CREAL

DOMENIUL

● **ORIGINARĂ** din Canada, Margaret Creal locuiește în Statele Unite de multă vreme. A publicat un roman și un volum de nuvele și, de curând, a terminat un al doilea roman. Prozele sale scurte au apărut în Statele Unite, Canada și Marea Britanie, fiind traduse în limbile franceză, suedeză și olandeză.

Domeniul este povestea unei moșii construite cu tenacitate și migală de colecționar de un anume domn Pritchard, venit din depărtați pentru a tulbura pacea locuitorilor unui mic orășel american, cu tot ce avea ea vetust, sentimental sau kitsch. Protagonistii, angrenați într-o luptă inegală, sînt bogatul domn Pritchard — despre care nu se știe decât că poartă pantofi Adidas și circula într-o limuzină luxosă cu geamuri fumurii — și George, „idiotul satului”, înofensiv și pitoresc.

Prezentăm mai jos câteva fragmente din această năvelă în care proza scriitoarei canadiene evită cu sobrietate capcanele sentimentalismului teizist.

DOMNUL Pritchard colecționa case în stil George III; le restaura și le mobila somptuos după gustul epocii în care fuseseră construite: mobilier de secol optisprezece de origine englezăscă și americană, mătasuri, saten și organdi franțuzesc, peisaje, naturi moarte, litografii rare și portretele unor strămoși care nu erau ai lui. Cînd a împlinit vîrsta de cincizeci de ani și-a oferit o a cincea casă. Cunoscută sub numele de Reședința Riveredge, se afla așezată pe o pajiște care cobora în pantă suavă pînă la malul unui riu lat și măiestuos. În locul acela fluxul era încă puternic, dar nu exista pericolul inundațiilor: chiar și în timpul marelui, apa bătea numai în partea inferioară a digului de piatră.

În afara de asta, riul oferea o priveliște extrem de plăcută. Tot așa de plăcute privirii erau contururile de o căimă simetrie ale munților de pe malul celălalt și apusurile de soare — adesea spectaculoase — în zilele senine. Din orășelul învecinat cu Riveredge nu se zăreau în timpul zilei decît trei turnuri albe de ceramică deasupra copacilor, iar noaptea un șir scînteietor de lumini. Este adevărat, dacă în plimbările sale, domnul Pritchard ajungea pînă la marginea din spre apus a pajiștii și își îndrepta privirea mult prea departe către nord, dădea cu ochii de o fabrică de ciment; departe, spre sud, se zăreau mai multe rezervoare de benzină cu blazonul „Christie & Sons” pictat cu vopsea de un roșu aprins.

În general, însă, domnul Pritchard evita asemenea plimbări, preferînd — cînd avea cîte o clipă de răgaz — să admire încîntătoare grădina englezăscă tăiată de celebri arhitecți peisagisti din neorînduiala vegetală cu care se multumise fostul proprietar. Răsădurile înalte erau plantate exclusiv cu specii de roze din secolul optisprezece și cu alte flori și ierburi din vremea lui Jefferson. Un singur lucru amintea de secolul douăzeci: piscina. În formă de elipsă, era o concesie făcută verilor sufocante de prin partea locului, dar era ascunsă vederii de fagii plîngători — bătrîni de o sută de ani — procurați cu mare greutate și cu bani mulți. (Departamentele transporturilor din trei state fuseseră plătite pentru a permite mutarea acestor copaci uriași din arealul lor din Rhode Island cu autocamioane mari cu remorcă).

Desigur, locul avea unele neajunsuri, dar pentru cei cu temoeramentul domnului Pritchard, acestea erau tot atîtea „provocări” la acțiunea temerară. Drumul care mergea paralel cu riul era neînsemnat, iar pămîntul din jurul casei era insuficient. Mai rău era că liniile ferate construite în vremea președintelui Fillmore treceau la mai puțin de cincizeci de metri distanță de hotarul răsăritean al domeniului: în jur de treizeci de trenuri goneau zilnic pe acolo, scotînd cîte un suierat infernal în dreptul pasajului de nivel aflat la un sfert de milă depărtare de usa domnului Pritchard. Acesta hotărîse să cumpere la un moment dat linia ferată și să o mute, sau s-o înlocuiască cu ambarcațiuni rapide și silențioase, propulsate cu energie nucleară, ce urmau în curînd să fie importate din Japonia.

Pentru început se multumise să tragă cîteva stori și să obțină închiderea pasajului de nivel pentru siguranța publică. Acest lucru prezenta unele inconveniente pentru domnul Pritchard personal

care, în limuzina sa luxosă cu geamuri fumurii, trebuia s-o ia pe o cale mai ocolită către Riveredge, pe Church Road și nu pe Post Office Road. Dar cel puțin, în rarele ocazii cînd se afla la reședință, era scutit de suieratul supărător al locomotivei.

Ar trebui poate să dau mai multe amănunte despre geografia locului. Reședința Riveredge se afla situată în satul Merrimere din Valea Hudson și se învecina cu un domeniu întins numit Merrimere, de unde și numele satului. Un drum care pornea din autostrada principală se bifurca la intrarea pe domeniul Merrimere: una din bifurcații era cunoscută sub numele de Church Road, cealaltă Post Office Road. Aminându-l coborau către riu, dar pe Church Road era un pod peste linia ferată, în vreme ce pe Post Office Road era — sau fusese — un pasaj de nivel.

Localnicii, obișnuți să ajungă la casele lor de pe partea riului prin pasajul de nivel erau, firește, nemulțumiți că, pentru capriciul unui bogătaş, trebuiau acum să facă un drum mai lung și să traverseze un pod subred de care era periculos să te apropie în timpul iernii. De fapt, pe partea riului nu se aflau decît patru case, nici una arătoasă, dar toate cămine și acoperis pentru cei care le locuiau. Prin avocații săi, domnul Pritchard le-a făcut acestora o ofertă irezistibilă: va cumpăra casele, dar le va închiria pe viață locatariilor actuali.

În numai cîteva luni, doi dintre chiriași — cei mai vîrstnici — s-au retras în cimitirul de pe Post Office Road. Numai decît casele le-au fost demolate și înlocuite cu gazon și pomi înfloriți. O a treia locatară, bolnavă de astm, a plecat să-și caute de sănătate în Arizona. Și locuința ei a dispărut. Cea de-a patra casă aparținea amabilei diriginte a poștei, care locuise o viață întreagă în sat. Aceasta era mai mult decît mulțumită să-și vadă casa transformată într-o fermecătoare vilă rustică așezată în mijlocul unei grădini cu un aer vetust și să aibă, pînă la un punct, privilegiul de a împărți aleea cu domnul Pritchard.

IN Vîrstă de șaiszeci de ani, George părea să nu aibă mai mult de patruzeci. Fața lui, deși ciupită de vîrșat, nu era brăzdată de riduri. Părul, de culoarea paiului, era murdar, dar des ca în tinerețe. Hainele îi duhneau a tutun, a sudoare și a alte substanțe și proveniseră, cu mulți ani în urmă, din podul casei celei mari. Purta, de pildă, o parte din uniforma unui colonel din primul război mondial, joben și o pereche de teniși rupți; alteori, pălărie de ofițer și redingotă, sau salopetă și pantofi de dans cu lacul crăpat. Cîteodată își lega în jurul frunții o basma, ca piratii. Astfel costumată, și vesel ca o zi de vară, hoinărea pe drumuri, prin pădure, de-a lungul șinelor de tren sau pe malul riului, cîntînd cît îl ținea gura și sălătînd trecătorii, cunoscuți sau necunoscuți, cu cîte un foc tras în aer cu carabina lui neîncărcată.

De crengile cedrilor care îi umbreau casa atîrna obiecte care se roteau, scin-

teind în lumină: oglinzi, cutii de conserve, bucăți de metal și arcuiri din sîrmă de cupru, cioburi de sticlă, podoabe pentru pomul de Crăciun, bucățele de pan-glică și ambalaje de celofan de la pachetele de țigări. Făcea mereu schimbări printre exponate sau aducea altele noi: o roată dintată înlocuia cîte o rozetă stearșă de ploii; o mînușă din lînă roșie găsită la marginea drumului făcea semnne hotărîte de pe creanga unde înainte fluturase o serpentină din hîrtie creponată. În curtea din fața casei făcuse un aranjament din piese vechi de mașină pe care le cărase acasă de la grămada de vechituri și mai înălțase și o structură din sticle de coca-cola încastrate în mortar peste care așezase un manechin de croitorie. În mai multe rînduri străinii care treceau pe acolo confundaseră Cedar Hill Cottage cu reședința unui sculptor care, de fapt, locuia pe Church Road.

Vechii localnici nu erau șocați de starea jalnică în care se afla casa lui George; se obișnuiseră. Îl șiau pe George de o viață. „E băiat bun și nu face rău nimănui”, spuneau ei. George era puternic ca un elefant; nu era niciodată bolnav, nu dădea nimănui bătaie de cap și, după toate aparențele, era cu desăvîrșire lipsit de acel instinct care ar fi făcut din el un indezirabil. Unii credeau chiar că nu are „nevoile firești” ale unui om. Nimeni nu ridea de el, iar unele gospodine cumsecade îi mai lăsau pe masă cîte o oală cu supă sau cu tocană de iepure și o felie de plăcintă sau de prăjitură. În fiecare an, de Crăciun și de Paști, primea cîte un coș cu alimente din partea enoriașilor bisericii de pe Church Road.

Parohul bisericii era mereu cu ochii pe George și avea grijă ca acesta să-și primească și să-și încaseze ajutorul social și să-și plătească apa și lumina. (Impozitele erau plătite de avocații familiei de la Merrimere atîta vreme cît George locuia acolo). Parohului nu-i păsa că George nu era inclinat să participe la slujbe. George îi spunea parohului „Părinte” grăind puternic în maniera strămoșilor lui scoțieni.

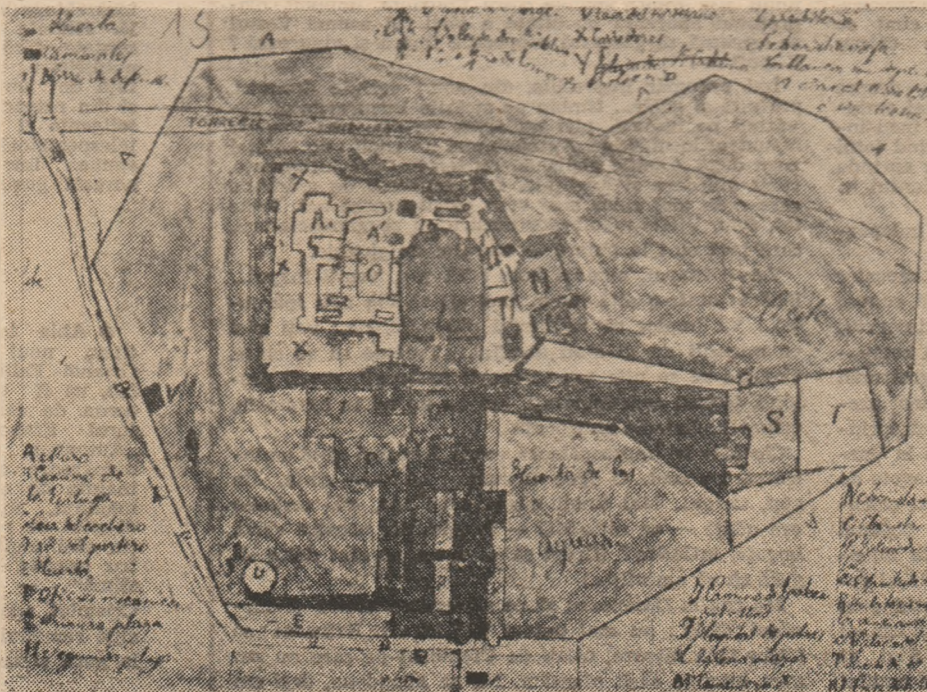
În tinerețe lui George îi plăcuse să fie ținut cu degetul de copil, care erau convinși că el poartă noroc. Asta nu se mai întimpla în ultima vreme. Copiii — în special cei din familiile recent stabilite acolo — nu mai erau încurajați să creadă în asemenea obiceiuri și superstiții. Li se spusese că George este o persoană „excepțională” și că trebuie tratat cu respect și invitat la jocurile de-a „nimereste cutia” și leapșa, ceea ce George primea cu bucurie.

NIMENI nu-l ia pe George la casa, spunea el semet. Nu i-o rade ei cu dozeru’. George sade aici pînă-n clipa cînd o fi să meargă colo.

Și arăta cu degetul spre cimitir, unde scrumul se învîrtea în jurul pilăștrilor de piatră scaldăți în lumina roșieatică a zorilor.

— Așa că George a dat foc la dozeru’ ăla.

S-au întors să-l ia pe George ceva mai tîrziu în cursul dimineții.

Gaudi — proiect de restaurare

— Te luăm cu noi la Bendsville să-ți povestești și șerifului despre buldozerul ăla care nu ți-a plăcut.

George nu s-a opus; îi plăcea să meargă cu mașina și cu mașina poliției nu fusese niciodată.

— Mulțumim frumos, a spus el, urcîndu-se în spate cu pușca pe umăr. Poate dăm drumu’ la sirena aia?

Donald se uită la celălalt polițist și dădu din umeri:

— La dracu’, de ce nu?

Cînd s-a răspîndit vestea că George fusese internat la spital, localnicii mai vechi au fost de părere că e o rușine. Nimeni nu pătise nimic, buldozerul era asigurat și casa familiei Ostrander urma să fie demolată oricum, așa că ce mare lucru se întimplase? Sigur, George nu era întocmai zdravăn la minte, dar pînă atunci se purtase cum nu se poate mai bine și nu era cinstit să-l închidă acolo cu toți nebunii ăia gingavi.

— I-a fost frică de buldozerul ăla, asta e, spuneau ei.

Totuși, erau nevoiți să recunoască în sinea lor că la urma urmei George n-ar fi putut să-și poarte singur de grijă o veșnicie. Mai devreme sau mai tîrziu tot ar fi trebuit să-l ducă la azil.

În schimb, noii veniți au încenut să facă valuri. Ei erau de părere că George fusese privat de drepturile și libertățile lui cetățenești și umblau din om în om cu o pețitie prin care se cerea eliberarea lui, angajarea unui avocat și judecarea cazului în conformitate cu legea. Toti citau Legea Miranda. Parohul era și el furios, dar și necăjit pentru că George nu-i destăinuisese grijile care îl frămîntau.

— Dacă mi-ar fi spus că-i e teamă de buldozerul acela, aș fi putut să-l liniștesc, îi spunea el secretarului domnului Pritchard pe care l-a întîlnit întîmplător la Poștă.

— Știu eu — era din ce în ce mai paranoid. Se mai întimplă uneori, comenta secretarul cu un aer atotștiutor.

Toate eforturile de a-l elibera pe George au fost zadarnice. George Henry Baird, li se răspundea, distrusese cu bună știință și în mod deliberat bunuri care nu-i aparțineau și pusese în primejdie viețile altora. Departe de a fi „înofensiv”, el reprezenta un pericol pentru comunitate și pentru el însuși. Era sora binele lui să fie internat la azil. Nu exista altă cale.

Furtuna stîrnită în jurul lui George s-a potolit, dar a lăsat în urmă multe resentimente. Localnicii mai vechi — care nu priviseră cu ochi buni pe noii sosiți de la oraș — erau nemulțumiți de încercările acestora de a stîrni zarvă. Și dacă lui George i s-ar fi dat drumul și s-ar fi întors la Merrimere? E ușor să vorbești — spuneau ei — dar, la o adică, cine ar fi avut grijă de George, noii veniți?

Cît despre aceștia din urmă, ei încetaseră să mai vadă în localnici rămașiți pitorești ale unei lumi în curs de dispariție, la fel de fermecătoare precum plăpumile din petice peștriș și florile artificiale. Nu, nu mai erau moștenitori ai unei tradiții aproape feudale, care credeau în tot felul de superstiții caraghioase cum era aceea că o ramură de salcie cu mișiori înghită cu totul la începutul lui aprilie te ferea de dureri de gît tot anul. Nu, acești vechi localnici nu erau decît niște bătrîni guralivi, artăgoși și reacționari în politică și în gîndirea socială.

Dacă domnul Pritchard ar fi știut ce schismă dezbinase cartierele de pe Post Office Road și Church Road, nu s-ar fi socotit în nici un fel răspunzător. Și chiar dacă ar fi făcut-o, n-ar fi avut nimic să-și reproșeze. Își atinsese scopul: anexase toate tîgîrurile din jur cît putea cuprinde cu privirea, astfel că acum ferestrele sale — chiar și cele de la etajul trei — se deschideau spre priveliști de incîntare nestîrbită.

O varietate renumită de rododendron înflorea pe locul în care pînă nu demult locuința mizeră a lui George se descompunea la umbra cedrilor încărcăți de toate acele podoabe ieftine. Florile erau în tonuri atît de subtile, încît horticultorii nu găseau cuvinte pentru a le descrie, iar în timpul iernii frunzele late, veșnic verzi, formau o pernă ne care se așternea cea mai pură și mai albă zăpadă. Era o veritabilă țară a minunilor în orice anotimp.

Ce să caute George în peisajul acela? Era mai ușor să-l uiti pe George de parcă n-ar fi fost decît să-ți închipui printre florile acelea costisitoare care, ca tot ce era în jur, aparțineau domnului Pritchard.

Prezentare și traducere
Angela Jianu

340 de filme la Montreal

● Cel de-al XIV-lea Festival al filmului de la Montreal (23 august-3 septembrie) este, după afirmația președintelui, Serge Losique, o competiție „foarte deschisă cinematografilor mai puțin cunoscute”. Au putut fi vizionate: **Pieptănătura** de Pierre Cox (Australia), **Nopți de vară** în oraș de Michel Deville (Franța) dar și **Oh, Carmela** de Carlos Saura (Spania), **Ceremonie funebă** de Zdenek Sirovy (Cehoslovacia, film interzis

timp de 20 de ani), **Festivalul ciunilor** de Leonid Menaker (U.R.S.S.), **All the vermeers in New York** de Jon Jost (S.U.A.), **The big man** de David Leland (Marea Britanie), **Balada fluvială** galben de Teng Wenji (China), **A opta zi** de Teinhard Munster (R.F.G.). Un omagiu a fost adus „libertății”, prin prezentarea unei selecții de filme interzise în țările din răsăritul Europei. Secția „Filmul de azi” a fost consacrată Chinei.

Un șoc cultural

● Procesul de metamorfozare a R.D.G. după chipul societății vest-germane este departe de a se realiza peste noapte. „Cine trece dintr-un stat în celălalt stat german suferă un fel de „șoc cultural” notează **Frankfurter Allgemeine Zeitung** și adaugă: își fac apariția dificultăți de limbaj. Îndeosebi în domeniul economic apar diferențe de vorbire. Cele două

părți ale Germaniei unificate trebuie să învețe cuvinte noi. Totuși, poate să fie acesta un motiv de a împărți cultura germană în două, cum se întâmplă acum la noi? Cînd se referă la vest, cei din est vorbesc de o distrugere a culturii. Și, invers, arta din R.D.G. este acuzată de a fi fost în întregime fidelă sistemului, și catalogată drept o artă de comandă.

Veneția '90

● Mostra de la Veneția „slăbește” la vîntul din Est. O ediție mai „suplă”, mai „feminină”, cu „accent” american. Sint titluri prin care presa italiană anunță apropiata deschidere, la 4 septembrie, a celei de-a 47-a Mostre cinematografice de la Veneția. Anul acesta, în principala secțiune vor fi prezentate 32 de filme, dintre care 21 în concurs pentru Leul de aur și 11 în afară. „Nu am uzat de nici un fel de diplomație în a cerne 300 de filme,

pentru a putea alege nu ce este mai bun în fiecare țară, ci doar filmele cele mai bune la modul absolut” — a declarat Guglielmo Braghi, directorul bienalei. Din juriul prezidat de Gore Vidal fac parte: regizoarea argentiniană Maria Luisa Bemberg, directorul revistei **Filmmatica**, Edoardo Bruno, directorul festivalului de la Cannes, Jilles Jacob, regizorul Alberto Lattuada, regizoarea sovietică Kira Muratova, actorul Omar Shariff și, probabil, coregraful Pina Bausch.

Filme și titluri

● Deși se află într-un stadiu avansat de montaj, întrebare care este titlul ultimului film realizat de Woody Allen, — unul din interpreții principali, William Hurt, a declarat că Allen, ca totdeauna, se hotărăște greu la fixarea titlului. Acum, Hurt filmează într-o comedie a cărei acțiune este plasată la începutul viitorului mileniu. Alături de William Hurt (în imagine), în distribuție se află actorii Max von Sydow, John Lurie. Solveig Dommartin, Jeanne Moreau și Rudger Vogel. și titlul lui este **La capătul lumii**.

Bergmanii

● Sub titlul **Spiegel**, Spiegel editura Rowohlt publică, în traducerea semnă de Brigitta Kicherer, o povestire autobiografică scrisă de Margareta Bergman, sora marelui regizor suedez. Cartea amintește de atmosfera din filmul lui Bergman, **Fanny și Alexander**.

Prix Ars electronica

● Cea mai importantă recunoaștere internațională în sectorul artelor electronice, **Prix Ars electronica**, a revenit pentru anul 1990 filmului italian **Footprint** de Mario Sasso și Nicola Sani, produs de Raisat.

Mayring

● La începutul anului viitor se va da primul tur de manivelă al filmului **Mayring** pe care îl va realiza Henri Verneuil după propria carte apărută în librăriile franceze acum un an. Este o povestire autobiografică în două părți, despre copilăria sa de emigrant armean la Marsilia. Bugetul anunțat este foarte mare, circa o sută douăzeci de milioane de franci.

O mașină de cusut lucruri triste

● Inaugurată nu de mult la Lisabona, sala de spectacole „Eden” a găzduit ceea ce este îndeobște numit în capitala Portugaliei, evenimentul anului — concertul Amaliei Rodriguez. La începutul acestui an, ea a fost distinsă de către președintele Portugaliei, Mario Soares, cu crucea ordinului Santiago. În fiecare an, Amalia Rodriguez cântă pe scenele lumii, vocea ei unică — o voce de catifea și de aramă pură, cum scrie un cronicar —, incitînd publicul. Cel mai recent concert al ei a avut loc la Arles, unde a interpretat neschimbabilul ei rol, descriindu-se: „Sînt o mașină de cusut lucruri triste”.

Povestea unui italian

● Alberto Sordi pregătește a cincea ediție a emisiunii tv: **Storia di un italiano**. Ca și în cele precedente, explică Sordi, voi utiliza fragmente din filmele mele, pe care le voi intercala cu secvențe documentare. Va fi o nouă călătorie, ce va surprinde schimbările intervenite în ultimii 40 de ani în obiceiurile și mentalitățile italienilor. Voi apela la filme care nu au fost abordate în primele patru ediții ale acestei emisiuni tv.

Memoriile unui prinț

● După publicarea lor, în 1952 și 1954 de către editura Plon, **Memoriile** prințului Felix Youssouppoff reapar acum datorită editurii „V et O” din Neuilly. Născut în 1787

la Sanct-Petersburg, mort la Paris în 1967, prințul Youssouppoff (în imagine) provenea dintr-o familie ilustră și chiar mai bogată decît Romanovii. La 29 decembrie 1916, Youssouppoff l-a omorît pe Rasputin, călugărul care a avut o influență malefică asupra familiei imperiale, intrînd astfel în legendă. Fugind din Rusia în 1919, exilatul s-a consacrat ajutorării refugiaților. Eroina acestei cărți captivante — menționa un critic — este mai puțin Rusia dinaintea revoluției, cit sufletul slav pe care nici o încercare nu este în stare să-l domine. Se reamintește că prințul Youssouppoff este și autorul cărții **Sfîrșitul lui Rasputin**, apărută în 1927.

Printre nebuni cu talent

● **Midnight Examiner**, ultima carte a scriitorului american William Kotzwinkle, a întrunit elogiile criticii prin verva sa uimitoare, prin umorul extraordinar care apare de la prima frază a cărții. Toate cărțile sale, printre care **E.T. și planeta verde** din care s-a inspirat Steven Spielberg, **Fata Morgana**, **Poveste de dragoste**, s-au bucurat de deosebit succes, marii admiratori ai scriitorului fiind Harrison Ford, Rosanna

Argnette, George Lucas. **Midnight Examiner** demonstrează că viața ziaristului nu e deloc simplă. Mai ales dacă el lucrează pentru 15 ziare de scandal, iar patronul acestora este un nebun, și toți ceilalți sînt care mai de care mai aiurii. Unii dintre ei sînt mai ales preocupați de găsirea unor titluri de senzație: **Răpita de un bețuin**, **ea dă naștere unei cămile**, **Am întîlnit un marțian**, **Fiul meu este un O.Z.N.**

Paul Newman

● În vîrstă de 64 de ani, marele actor american Paul Newman n-a pierdut nimic din farmecul și ambițiile sale. El combate cu același succes, pe trei terenuri care cer disciplină și te-

nacitate: film, afaceri și curse automobilistice. Întrebat asupra acestei din urmă pasiuni, actorul se explică: „Pasiunea pe care o manifest față de ceva anume, se reperiutează imediat asupra altui lucru”. Dobîndește ușor ceea ce-și propune? „Charismul pe care-l degajezi nu este cel pe care îl percep cei din jurul tău. De exemplu, tu îți imaginezi că ești prea timid și puțin încrezător, în timp ce alții te judecă în cu totul alt mod”. În orice caz, perseverența și modestia reprezintă regula sa numărul unu: „Trebuie să înveți tot timpul, chiar dacă ai un talent nativ: cred doar în facultatea de a progresa”. Păreră sa despre filme? „Cele mai bune filme sînt acelea care povestesc despre oameni”.

Juliana GERAN PILON

Scrisoare din Washington

CEAȘUL unei bombe lmi ticăie în creier în timp ce-mi revizuiesc amintirile despre București. Erau memorii chiar și cînd le-am cules, atunci: străzile mi se păreau că aparțin unei alte lumi, iar eu visătoare inventam evenimente, obsedată de ambiguitatea epistemologică. Descartes avea dreptate: nu exista o distincție clară între imaginar și real. Nu am simțit acest adevăr niciodată atît de clar și distinct (folosind cuvintele lui proprii, pentru a sublinia paradoxul). Deus, deus ex machina... În absența Sa Divină, nu cred nimic. Din nefericire, este greu de a-L găsi: fiindcă unde era EL cînd se trăgea în copii? Unde era EL cînd tancurile călcau peste inocenți?

Fără Dumnezeu, nu există decît amintiri — despre trecut, prezent, viitor — însă în orice caz numai amintiri despre ceea ce ar putea exista... Creierul meu înfierbîntat aude ticăitul, și așteaptă explozia, cînd totul va fi, deodată, limpede. Cînd luminările se vor aprinde subit și vor însufleți fiecare spirit care s-a pierdut în zădar, dînd fiecăruia, din nou, vedere.

Însă între timp trăim cu ticăitul și imaginea îndepărtată a unei țări îngrozite.

Sună încontinuu telefonul. Robert Rand, un reporter de la Radio National Public mă întreabă dacă cunosc pe cineva din România cu care să facă un interviu, dar trebuie să vorbească englezește (preferința companiei). Randy Tift care lucrează pentru Congressman Frank Wolf încearcă să-l ajute pe Daniel Daianu, președintele Institutului Român Pentru Libera Întreprindere. Andrew Nagorski de la Newsweek pleacă la Varșovia — va scrie despre Europa de Est și are nevoie de adrese și numere de telefon. Joshua Muravchik, ceretător la American Enterprise Institute, mă cheamă uluit că mineri ar putea să bată pe studenți la București. Dorin Tudoran lucrează la ultimul număr al revistei „Agora”, scrie o scrisoare ziarului „Washington Times” despre un articol care mințea despre revistă, și e obosit... John Fox de la Departamentul de Stat se interesează despre ultimele violări ale dreptului omului la București.

Fără discuție, în America există interes pentru țara mea natală. Dar — în multe cercuri — se minunează

unul, neîncrezător: ce țară curioasă, România! Întreabă americanii, cum au putut toți oamenii ăștia să voteze pentru neocomuniști? De ce nu există o opoziție tînără, viguroasă, cu o viziune clară?

E greu pentru cei din Vest să-și dea seama că poporul român a uitat: cum e să fie tînăr și — Dumnezeu să-l ajute — viguros, după atîtea decenii de Ceaușescu, mîntea sa umbră în aceleași decenii de către dezinteresul internațional. Fiindcă dezinformată, gata de a fi sedus de Marile Minciuni ale dictatorului, restul lumii și-a întors spatele către România, implicînd disprețuind aparenta docilitate a țării. Și acum Vestul se așteaptă să găsească o opoziție tînără și viguroasă? Ei poftim!

Îmi renumăr impresiile, din nou: vechile drumuri, prăfuite și goale... Umbli pe străzile Bucureștiului nevăzînd pe nimeni, nici un semn de om, nici măcar înăuntrul locuințelor. Aproape nici un copil; un băiețel fuge după o cutie goală de conservă. Case întunecate, curți murdare și neglijate. Îmi amintesc de grădinile care erau aici chiar acu' vreo cincisprezece ani. Peste tot, fum. Vilele membrilor Securității și nomenclaturii, care încă sînt la putere — cluruite de gloanțe.

Veniți înapoi, oameni buni! Vă rog, veniți înapoi... Suflete dintr-o altă lume, dedicați-vă din nou speranței... Vă implor să vă treziți din paralizie: veți găsi că mușchii nu vi s-au atrofiat. Trebuie să se cînte. Trebuie să se uite ura: ungerii pasionați, evreei deștepti, țigani neastîmpărați, toți au un rol în harmonia, culoarea, melodia antifonală...

Ciocirlia își improspătează vocea, încearcă să-și amintească cîntecul. O idee tentantă: că vom cînta, din nou, cu ea... Mai țineți minte, nu-i așa, cită melodie era odată — ca niciodată — în pădurile noastre verzi, bogate, înflorite? (Drept să vă spun, nu sînt deloc sigur că vă amintiți...)

Mă rog la Dumnezeu să ne salveze realitatea și adevărul. Gata: nu mai putem trăi în vis. Refuzăm să trăim fără salvare, uitați de Creatorul pe care nu am avut intenția să-L ofensăm. Nu ne abandona, deși am păcătuit grav. Poate că sîntem gata, din nou, să credem și să sperăm...

28 iunie, 1990

Reclama TV

● „Televiziunea este o sursă de informare cu maximă audiență. Masacrarea filmelor programate pe micul ecran, prin introducerea de reclame pentru diverse produse de consum, denaturează mesajul artistic al filmelor, diminuînd încărcătura lor emoțională. Filmele trebuie prezentate fără întreruperi publicitare, din respect față de autorii lor dar și din respect față de inteligența și sensibilitatea telespectatorilor” — se spune într-un mesaj adresat guvernului ita-

lian semnat de numeroși oameni de cultură și reprezentanți de prestigiu ai cinematografiei, acum, cînd se află în dezbateri proiectul unei legi care urmează să reglementeze problema reclamelor tv. Printre semnatarii: Federico Fellini, Alberto Moravia, Giuseppe Tornatore, Ettore Scola, Andrea Zanzotto, Bernardo Bertolucci, Giulietta Massina, Paolo și Vittorio Taviani, Gillo Pontecorvo, Carlo Lizzani, Marcello Mastroianni, Natalia Ginsburg, Pupi Avati, Alberto Sordi...

Oriana Fallaci în librării și pe ecran

● Abia ieșit de sub tipar, noul roman al Orianei Fallaci, **Insciallah**, va fi transpus pe ecran de către producătorul Franco Cristaldi. „Autoarea, asaltată de numeroase cereri încă înainte de apariția romanului, mi-a acordat dreptul de ecranizare și țin să-i mulțumesc pentru această dovadă de stimă” — a declarat Cristaldi, adăugînd: „Am citit romanul cu sufletul la gură și am rămas ră-

vășit. Cu optica unui producător cinematografic pot spune că rar am întîlnit un roman atît de bogat în evenimente și personaje, cu nuanțe actuale și universale. Este un roman ce pare tragic dar și ironic, absolut emoționant și captivant. Un roman în care se află materie pentru orice tip de transpunere vizuală, de la film la o saga tv. Sînt sigur că atît cartea, cit și filmul vor reprezenta evenimente cu rezonanță internațională”.

Paul Klee

● Între 17 august și 4 noiembrie, Muzeul de artă din Berna găzduiește

o expoziție dedicată lui Paul Klee dedicată operei din anul morții.

Candidata Glenda Jackson

● Distinsă cindva de către revista *Variety* cu titlul de „Cea mai promițătoare actriță”, laureată de două ori a premiului Oscar, Glenda Jackson (53 de ani), celebră interpretă a unor roluri de anvergură, pare să incline spre cariera politică — după cum informează *Sunday Telegraph*. Candidează în parlament din partea laburiștilor pentru circumscripțiile electorale Hampstead și Haygate. Dacă va întruni voturile alegătorilor, cariera ei scenică și cinematografică va lua sfârșit, dacă nu „probabil că voi mai obține unul din acele roluri care se oferă actorilor ce se încapăținează să rămână pe scenă până la adînci bătrîneți, iar publicul va spune: «Ia te uită, mai e în stare să-și miște picioarele și să mai și șoptească ceva»».

Ken Kesey astăzi

● Autor al celebrei cărți *Zbor deasupra unui cuib de cuci*, precursor al hippy-ilor, Ken Kesey (55 de ani) a tăcut în ultimii 20 de ani. L-a întâlnit, la Las Vegas, Jean-Sebastien Stehli de la *L'Express*. A aflat, printre altele, că scriitorul, s-a retras la ferma sa din Oregon. De cîva timp, el dă semne de reîntoarcere la activitate: la începutul acestui an, a publicat o carte intitulată *Caverns* — imaginația și realizată împreună cu 13 studenți din clasa sa de „creative writing” de la Universitatea din Oregon, fiecare din aceș-

● Ce surprize pregătesc editurile pariziene pentru la toamnă? Aflăm citeva din *L'Express*. Livres Hebdo anunță apariția a 382 de romane dintre care 220 franceze și 162 străine. Cifre reprezentînd recorduri absolute. Editura Flixot va publica un volum cu fotografii înfățișîndu-l pe Papa Ioan-Paul II, cu prilejul celei de-a 12-a aniversări a pontificatului său; autorul prefeței este cineastul Andrzej Wajda. Un alt prefațator celebru, Yves Saint Laurent, scrie la *Istoria tehnică și morală a costumului* de Magnellone Toussaint-Samat, volum anunțat de editura Bordas. **Scurta istorie a timpului** de Stephen Hawking (în viitoare traducere franceză la editura Flammarion) este de peste o sută de săptămîni în topul ziarului *Sunday Times*. Editura Payot va publica o nouă ediție a *Istoriei sidei* de Mirko Grmek. Obiect de vii controverse în critica engleză, noul roman al Ericăi Jong, *Any Woman's Blues* va apărea în versiune franceză la editura Grasset. Operele autobiografice ale lui Strindberg în două volume se anunță ca marea realizare a editurii Mercure de France.

Garbo confesiuni

● Editura franceză Prosses de la Renaissance a tipărit de curînd volumul *Garbo, son histoire*. d'Antoni Gronowicz. Gronowicz, unul din apropiații celebrei actrițe, i-a înregistrat confesiunile pe care le-a păstrat închise într-un seif. La paisprezece ani de la moartea Divinei, după ce și autorul a murit, manuscrisul a fost „recuperat” și dat publicității, dar este departe de a risipi „misterul unei cariere”. „Nu înțeleg ce are a face cinematograful cu viața de zi cu zi” afirma Greta Gustafsson la un moment dat. Comentarii spun că este o afirmație caracteristică, știindu-se că nu acorda o importanță prea mare industriei care a făcut-o celebră.

De Sica jr.

● La 39 de ani, Cristian (în imagine), fiul lui Vittorio De Sica, debutează ca regizor cu filmul *Faccione*. Este o poveste de dragoste, o comedie care sper să fie amuzantă — a precizat De Sica junior.

Bix

● Realizatorul italian Pupi Avati și-a ales ca subiect pentru viitorul său film viața lui Beiderbecke. Pasionat de jazz, Avati a cumpărat împreună cu fratele său,

Antonio Avati — producătorul filmului — casa de la Davenport în care a trăit și a murit în 1931 muzicianul american. Acolo se vor filma majoritatea scenelor.

Premiile literare nu au legătură cu literatura

● Cu prilejul înmînării premiului literar „Castiglione di Sicilia”, scriitorul Mario Vargas Llosa a acordat un interviu din care reținem:

— Un premiu literar în locul președinției....

— Mă bucură acest premiu. În ce privește coincidența cu evenimentul ce are loc astăzi în Peru (instalarea noului președinte), găsesc că este un fel de compensație pentru președinția pe care n-am obținut-o.

— Se spune că ai venit în Europa pentru a scrie un roman despre recentele alegeri din țara dvs.

— Nici nu poate fi vorba. Cel puțin deocamdată. Cu un asemenea subiect trebuie să te măsoari de la o anumită distanță în timp. Am scris însă un eseu despre Karl Popper și lucrez la un nou roman.

— Ce fel de roman?

— Un roman despre iraționalismul și violența din viața peruană. Un fel de roman polițist, de genul celor scrise de Sciascia. Care, de fapt, nu sînt polițiste. În cazul meu este vorba de o continuare ideală a romanului *Cine l-a ucis pe Palomino Molero*? În rest, pot spune că am mai multe proiecte decît timp să le realizez.

— Cînd scrii literatură de ficțiune poți scăpa de anumite obsesii?

— Dacă se pleacă de la obsesii pentru a scrie da.

— Putem vorbi deci de literatură ca terapie?

— Desigur. Se poate scrie despre ceva ce nu poți trăi în realitate. Literatura completează experiența.

Schimbă dorințe și realități. Si, în felul acesta, te ajută să trăiești.

— Ce scriitori italieni cunoașteți și îndrăgiți?

— Moravia, Cassola, Sciascia, Calvino, Tomaso di Lampedusa — despre *Ghepardul* am scris un eseu — și Buzzati, mai ales pentru lumea sa fantastică.

— Fanta-ticul este mai puțin obisnuit în literatura sudamericană?

— Adeverata literatură fantastică nu este cea care își propune să fie așa, ci aceea nedeliberată.

— Sînteți acum, laureatul unui premiu literar. Credeți în premii?

— Premiile literare nu au prea mare legătură cu literatura. Sînt utile însă ca stimulente pentru cititori și pentru că măgulesc vanitatea scriitorilor, care este mare.

— Considerați că există o literatură peruană propriu-zisă?

— Din punct de vedere cultural, în America de Sud granițele sînt în mare parte artificiale.

— Sînteți credincios?

— Nu, cu toate că aparțin unei familii catolice. Sînt însă convins de necesitatea religiei, mai ales în țările noastre, unde ea se identifică cu morală. Spre deosebire de țările anglosaxone unde morală se confundă cu legea.

— Ce întrebare ar dori să pună Vargas Llosa lui Vargas Llosa?

— Cine este cel mai mare scriitor al Americii Latine.

— Și răspunsul?

— Jorge Luis Borges. V. S.

Teatrul Europei

● Conduc de Lluis Pasqual, succesor al marelui regizor italian Giorgio Strehler, Teatrul Europei își va inaugura în toamna aceasta prima lui stagione permanentă la Paris. Noul director al Teatrului Europei va realiza pe scena de la Odéon două spectacole în limba spaniolă cu piese scrise de Federico Garcia Lorca. Este vorba de *Piesă fără titlu* cu Anne Alvaro și Redjep Mitrovitsa (5 octombrie—18 noiembrie) și *Comedie fără titlu* (12—18 octombrie). Directorul Teatrului Național din Londra, regizorul Richard Eyre va prezenta *Richard III*, iar tinăra regizoare Deborah Warner, de la același teatru, va semna punerea în scenă a piesei *Regele Lear* (de la 21 noiembrie la 1 decembrie), ambele spectacole fiind în limba engleză și supratitrate în franceză.

Cunoscuta actriță franceză Isabelle Huppert se va afla în fruntea distribuției spectacolului cu

Dintre celelalte spectacole ale celei de a doua părți a stagiunii 1990—1991 mai amintim *Donnișoara Marie* de Marie Bashkirtseff (regia — Eric Tabaud), *Povestea unui idiot* de Felix de Azua (regia — Christian Plezent) și *Transfigurare* de Sibilla Alearmo.

Tot Micul Odéon va găzdui Chenzina Teatrului Național Studio din Londra în perioada 20 noiembrie—2 decembrie; Academia experimentală a teatrelor va acționa între 9 și 16 decembrie, iar în luna februarie 1991 va avea loc Chenzina realizatorilor contemporani.

O veste îmbucurătoare pentru noi este săptămîna care i se va consacra de Teatrul Europei, la împlinirea unui an de la Revoluția din decembrie 1989, teatrului românesc, în zilele de 16—22 decembrie. Cu același prilej, la Paris vor avea loc expoziții de artă plastică și de cărți românești, manifestări muzicale etc.

Paul GOMA:

Patimile după Pitești (22)

DE la poarta închisorii ne mutăm cu toții în livada de la Piatra, sub dud: într-un cap al mesei, bunicul Pamfil; în cel opus, tata; în dreapta bunicului: bunica Agapia, Artimon, mama; dincoace: Elisav, lângă tata apoi Seliva între noi, apoi eu — în stînga bunicului — față de masă albă, cu pete de soare mișcător, de vînt din frunzișul dudului, ca în apă adîncă; acea liniște a satului în amiază de vară, plină de sunete: găini cotcodăcînd speriate, a vară și a căld, o coasă ascuțită, hârșăit, cu gresia, o chemare, scîrțăit de roți; vară zumzînd de mirosuri: amar, de frunză de nuc; ațos și bărbătesc, cel de balegă de cal; lute și vesel cel de la focul făcut în curte — alt miros decît fumul din hornuri, seara; miros securizant de la cămășile noastre, ale bărbatilor, de bumbac țesut în casă; mirosul nostru, al trupurilor noastre, adunate în jurul mesei, formînd un cor de odori: bunicul — tămăie și, ușor coclîit, adierea de argint vechi, de la odăjdii; bunica — gutui, busuioc și calapăr; Artimon — Abdulah și iuft; mama — mamă: Seliva — coamă răscopăit în soare și încă, încă, amestec de acru de la degetele pătate de cerneală și strălucitor și de rochie nouă; Elisav — sudoare curată de lup adineauri îmbăiat; tata — nu știu, el rămîne pe dinafară; în fine, eu, simțindu-mă bine în mine și cu.

O după răscopăit cade pe pînea care așteaptă binecuvîntarea, o alta, verde — nu doar coapsele cad — pleoscăte în paharul cu vin al lui Artimon, improvizînd jumătate din violet pe fața de masă, bunica se grăbește cu îngrijorarea asigurătoare: „Nu-i nimica, iese...”. Artimon, înălțînd cu grabire paharul; „Dumnizieu dat, Dumnizieu luat, fii numele Lui binecuvîntat!” — și bea, își reumple paharul,

noi rîdem, privindu-ne câte doi, câte doi, privindu-ne drept în ochi, știînd că „Dumnizieu” are să mai dea, drept care bunicul se ridică, binecuvîntează pînea și vinul, trupul și sîngele, apoi face cruce cu cuțitul pe talpa pîinii, înainte de a începe s-o taie, la piept.

ADINEAURI, în picioare, mi-am dat seama că Seliva a crescut ca din apă, aproape cît noi, băieții, i-a venit și ei timpul să nu știe ce-i cu ea pe lumea asta, așa că atunci cînd va fi să fie, cu Mihai Șaptefrăți are să fie — pe lângă faptul că e un compozitor ge-ni-al, mi-a fost și coleg de celulă, la Pitești — n-ar fi rău dacă am face trei, Elisav cu Lena, eu cu Iulia, Iulia.

Între timp s-au mai petrecut păpuși de cărpă, Turcanu doarme alături, la mai puțin de un metru de nesomnul meu, sfîrșite cumplit, mai degrabă horcăle, cu știrbituri, schiopătări, sare din vis și din așternut și recade numaidecît, gemînd de durere și de multumire, cu plescăituri, o fi visînd și el că-i afară, printre al lui și visînd că el este el, pe care el — n-ar strica să viseze de-adevărat, sau, mai bine: să-și trăiască, treaz, visul în care el este, de pildă, Bogdanovici — atît, că pe Iulia nu am auzit-o cîntînd, nu știu dacă are ureche, cred că da, fiindcă și ea e basarabeană, cîntă bine, așa cum va fi cîntat mama la vîrsta ei, deci, la noi, la Piatra, e seară, copiii au fost duși la culcare, doar băiețelul Selivei a rămas, ador-mit, în brațele mamei, ne aflăm în cerdac, în calidor, am așezat lampa cu gaz pe pîlmar, pentru că tîntării să ne lase-n pace să cîntăm, desigur, tata, ca ardelean, trage spre „Pe Murăș și pe Tîrnave”, mai ales spre ceva pe versuri de Goga, mai cu seamă „De ce m-ați dat de lîngă boi?”,

în fine, așa cîntă el, mama, ca basarabeană, vrea să echilibreze România Mare și a început — deși nu se dă în vînt după popularitate, ea tot la operă visează și la Maria Cebotari — „Nistrule, pe malul tău”, bunica Agapia s-a luat numaidecît după ea, cu glasul ei subtil și tremurat — deocamdată, cei doi bărboși tac, măturoaiele cu degete ragilă și schimbă priviri complice, fiindcă are să le vină și lor rîndul, atunci să vezi cîntare, în astă seară, Artimon are să înceapă, singur, „Ziua Izbînzii”, din Isaia, apoi împreună cu bunicul Pamfil, la unison, al optulea psalm, cel de slavă:

Cînd privesc cerurile,
lucrurile tale,
luna și stele pe care le-ai întemeiat,
imi
zic:
Ce este omul, că-ți amintești de el?,
sau
fiul omului,
că-l cercetezi pre el?
Micșoratu-l-ai pre dînsul cu puțin față de ingeri,
cu slavă,
cu cinste l-ai incununat

pre el...
Numai ei doi și încă doi: Seliva și cu mine, veniți pe nesimțite, tot la unison: noi patru știm că muzica a fost compusă de Mihai — el nu-l mai apucase pe Artimon, iar pe bunicul Pamfil nu-l auzise decît bombănînd.

Astă vară, la Albota.

— Domnule prim-gardian, camera 4 Spital, un efectiv de șaptezeci și trei de deținuți, toți prezenți, unu imobilizat în pat — gata pentru deschidere!

Asta a fost ceva mai înainte. Ceva mult mai înainte. Cîndva, anul trecut sau și mai dîncolo, nu mai știu, nu mai înțeleg și nu vreau să înțeleg ce se întîmplă cu mine, cu noi, cu ei — genunchii, genunchii, ronțăit de Metronomul putrezitor. Tot nădăjduiesc că visez; că mă aflu într-un coșmar — însă prea multe întrebări nu-mi pua, s-ar putea să mă trezesc și dacă nu în vis?

Terțul. Ba nu: și el a fost înainte. Gherman mi-a adus gamela, el mi-a luat-o, neatinșă, întrebându-mă de ce n-am mîncat, dar ne-așteptînd răspuns.

A dus-o, a golit-o la hîrdău. Păcat.

Turcanu, așezat cu o bucă pe masa din mijlocul celei, mîncase și el terci, mereu rotînd capul, mereu la pîndă — mi s-a părut, de acea dată: nu el pîndea, era pînditul.

Păcat de terțul dus la hîrdău, i-ar fi prins bine lui Șaptefrăți — pe care îl știu pe priciul scurt, lângă Voluntaru. Dar nu pot privi într-acolo, privesc numai drept înaintea mea și, piezî, în sus, la o pată de pe zid, de deasupra priciului scurt din stînga ușii (pe care nu stă nimeni, toți ocupații sunt jos, pe ciment; cu ciomege). Pata este un fel de cămilă, oarecum fără cap, dar asta se poate repara, completa — iau capul de vis-à-vis (adevărat, inversat și prea mare, dar merge și așa, aici, la noi, la camera 4 Spital). Mă atîrn cu toți ochii de cămilă, ca să mă gîndesc la cămilă și numai la cămilă, cum are și ea un cap de plimbărică, pe celălalt mal, de rezervă și nu la, de pildă Voluntaru, cu un singur cap, nici la Fuhrmann, cu o singură alcătuire, și aceea de cărpă. La mine nu mă gîndesc, Doamne ferește! Doamne însă nu mă ferește:

— Tu, măi! Jos di pi prici! Și tu și tu și tu și... — vreo șapte. Măinile-n sus! La comandă, vă lăsați pe vine; la comandă, vă ridicați — ținînd măinile-n sus! Atenție: cine atinge călcăiele cu sezuta, ori nu ține măinile perfect înălțate... Pop Cornel, tu conduci gimnastica!

— Jos! Sus! Jos! Sus! — Cornel, o mașină pornind la sfert de tură.

Număr și eu până pe la cincisprezece josuri, cînd Turcanu:

— Ci pazăști, Oprea? Nu-l vezi pi ceala, pipiriu?

Oprea se năpustește ca din praștie: lovitură cu băta, lovitură cu picioarele. Sus-Josul reîncepe — până la:

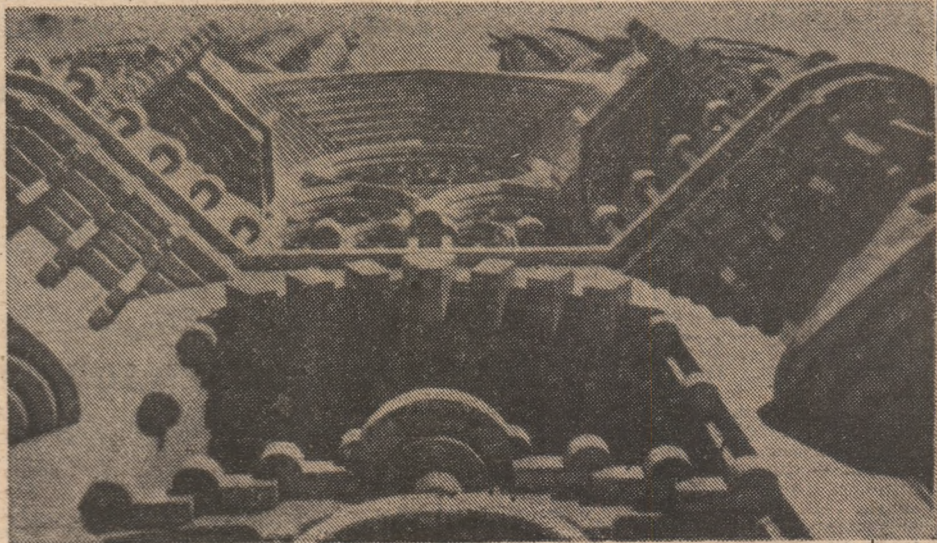
— Puscașule, ci pazăști? Banditul ista atinge călcăiele!

Banditul ista (nu-l vîd) își ia de la puloverul roșu porția de lovitură. Cornel mai susjosează o vreme, până cînd Turcanu:

— La gramadă! Arditi-i pi bandiț!

Brava, Steiner! Mai cu nădejde, Voinescule, c-altfel... Brava, măi, ceala nou, Balan! Așa! Așa! Să iasă putrigaiul din criminali!

România la ceasul democrației totalitare

Sagrada Familia — detaliu

DE CÎTVA TIMP incoace mă întreb cum am putea caracteriza cel mai adecvat natura regimului politic din România post-ceaușistă. Fără îndoială, nu mai este un despotism de tip stalinist clasic, cu arestări nocturne, interogatorii și torturi sadice, lagăre de concentrare și inaniție mentală întreținută pe bază de condiționări pavlovienne. Și totuși, cu greu s-ar putea accepta că țara ar fi intrat într-o eră cu adevărat democratică: puterea își refuză obstinat identitatea, se drapează cu haine ce nu sînt ale ei, profesează valori în care nu crede și-i acuză pe cei care nu ingenuchează de acțiuni subversive dintre cele mai diabolice. Mentalitățile inchișitoriale fac ravagii ca și în trecut, cu vafele dictaturii dînd lecții de democrație și întrecîndu-se în a-și inventa titluri de rezistență. În loc de a se petrece o purificare a spațiului public, o decontractare prin recunoașterea adevăratelor culpe, societatea românească rămîne sub apăsarea acelorasi inavuabile nevroze și obsesii incapacabilă parcă să opereze distincția esențială între victime și tortionari. Chiar mai grav, absența expiațiunii este acompaniată de un tupeu vindicativ al foștilor gestapoși culturali care atinge, mai cu seamă în paginile *României Mari*, dimensiuni isterice.

Ce noțiune se va dovedi suficient de comprehensivă și generoasă euristic pentru a surprinde ambiguitățile momentului politic, social și cultural al unei țări încă grav traumatizată, dirijată de lideri ce par că se tem tocmai de acele grupuri umane care au făcut posibilă, prin sacrificiile din decembrie, venirea lor la putere? Avem oare de-a face cu un guvernămint de dreapta sau de stînga? Și, la urma urmei, care este busola care să ne faciliteze orientarea pe o hartă politică evanescentă și eluzivă? Să spun, de la început, că termenii, precum dreapta și stînga, au suferit în condițiile dezlănțuitului totalitarism comunist din Est modificări fundamentale. Îndeosebi în România, unde sub Nicolae Ceaușescu ingemănarea fascismului și comunismului a permis o agresiune continuă și extrem de violentă împotriva modernității, conceptele politice tradiționale apar cumva desuete. A spune pur și simplu că deținutul dictator a fost un om de stînga înseamnă a închide ochii la feroarea pe care a demonstrat-o în îmbrățișarea pozițiilor celor mai arhaist-primitive, la substanța criptomistică (o mistică de mina a treia, se înțelege de la sine...), de-a dreptul superstițioasă a ritualurilor cultice, în care era greu să nu se observe reluarea motivului nazist al inebriabilității unității *Reich, Volk, Führer*. Tot astfel, trebuie abia decriptate resorturile unei ideologii „balsamic-totemice” ce se voia de clasă și în virtutea căreia țara ajungea re-mina unei periferii sociale violent șovină, larvarul sub-strat uman a ceea ce aș numi, în lipsa unui termen mai fericit, „mahalaua concentraționară”. Pentru că în România nu s-a suferit doar de pe urma chinuitoarelor măsuri de așa-zisă austeritate, ci în egală măsură, ori poate chiar mai mult, din cauza teribilei, insuportabilei vulgarități a sistemului și a purtătorilor săi de cuvînt. Figura absurdului social românesc a dat-o tocmai această tristă împerechere dintre trivialitate și represiiune, a cărei continuare mai mult decît reziduală contribuie substanțial la perpetuarea unei iraționalități care apare adeseori drept fatală.

Putea fi o asemenea structură abolită peste noapte, prin simpla dispariție fizică a simbolului său uman? Ori, mai degrabă, vestigiile (deșeurile?) sale împregnează viața cotidiană, apasă, spre a cita un faimos text din Marx, asemeni unui blestem asupra generațiilor viitoare? Despre aceste lucruri m-aș fi așteptat să aflu mai mult din lungă conversație purtată de Nicolae Manolescu cu președintele Ion Iliescu la 30 iunie 1990, și publicată în numărul din 5 iulie al *României literare*. Întrebările incisive, adeseori chiar de tipul „capcană”, nu au lipsit. Ceea ce a strălucit prin absență a fost abilitatea, ori capacitatea, președintelui Iliescu de a transcende perdeaua de sofisme (terminologice, sociologice, pseudoteoretice) pe care o numim în genere ideologie. Mărturisindu-și suspiciunea și chiar adversitatea față de orice ideologie — în care nu vede decît un soi de pat al lui Procust în planul creativității politice — dl. Iliescu preconizează implicit un spirit al improvizăției etice care nu poate să nu ne pună pe gînduri. Mă uimește astfel grăbita repundere a termenului de ideologie, înaintea unei veritabile hermeneutici demistificatoare. Pentru că, în fond, este mai mult decît discutabilă aserțiunea conform căreia s-ar impune actualmente „ruptura totală cu orice fel de ideologie, ca expresie a unor idei preconcepute și metode prestabilite ale dezvoltării sociale”. La urma urmei, liberalismul politic, ca și social-democrația, sînt ideologii. Debarasarea de comunism nu se poate consuma prin sacralizarea vidului ideologic, prin celebrarea unui individualism grosier și în fond amăgitor, ci doar prin recu-

noașterea, onestă și, dacă vreți, umilă, a superiorității (morale, politice și economice) a ideologiilor alternative. Chestiunea vitală pentru România contemporană, ca și pentru celelalte state care se străduiesc să lase din marasmul totalitar, este de a se elibera nu de ideologie în genere, ci de moștenirea funestă a unei anumite ideologii, anume cea marxistă. Apoi, ar trebui poate reamintit d-lui Iliescu faptul că Milovan Djilas, unul dintre cei mai penetranți critici ai stalinismului, a scris o carte cu titlul *Despre inchișori și idei*, în care știa să facă distincția între ideologie (constringătoare și potențial teroristă) și utopie (generoasă și potențial eliberatoare). Înălturînd astfel riscul unei complete subordonări a subiectului în raport cu directivele unui *status quo* inert și dominator. Sper să nu fiu greșit înțeles: problema nu se reduce la a proclama pur și simplu eșecul ideologiei ca pseudonim al marxismului, ci presupune un exercițiu introspectiv și dezalienant, grație căruia diversele înfățișări ale visului ingineriei sociale vor fi demascate ca tot atitea eforturi de subjugare a individului.

A NI DE ZILE ideologii ceaușismului s-au duelt cu fantomele anticomunismului. La ora actuală, cel care le-a fost cîndva mentor, pare că vrea să se despartă de trecutul comunist suprimîndu-i pur și simplu realitatea. Spre a-i anihila prezentul, i se ignoră tradiția cu o alarmantă lejeritate. Istoricitatea fenomenului comunist românesc, cu ale sale metamorfoze despre care sper să am prilejul să scriu cît mai curînd, este suspendată în norul de fum al unei frazeologii mai ideologică decît însăși ideologia pe care pretinde că o desfide. Or, în viziunea mea, această strategie nu poate fi decît evazionistă și generatoare de iluzii. Negînd realitatea comunismului, inclusiv a prelungirilor sale în cel mai palpabil prezent, se deschide poarta pentru prestidigității semantice al căror numitor comun este de fapt tentativa de a absolve a actualei puteri de ceea ce i se reproșează din atîtea direcții: turburea ei legitimitate, ori, mai exact spus, inavuabila-i ereditate. Mi se pare astfel puțin convingătoare mărturisirea d-lui Iliescu privitoare la procesul emancipării sale de comunism. Intrucît este vorba de o chestiune de o imensă semnificație, îmi voi permite să zăbovesc puțin asupra ei. În secolul nostru, abjurarea credinței comuniste a fost una din experiențele cele mai dramatice cu putință. Pentru nu puțini intelectuali, această apostazie a coincis cu o sfîșietoare criză de conștiință, o revelație plătită cu prețul unei nesfîșite agonii. Să pomenim aici confesiunile unor Arthur Koestler, Panait Istrati, Anton Ciliga, Manes Sperber, Ignazio Silone, ori romanele lui Victor Serge, George Orwell, Jorge Semprun, George Konrad și Danilo Kiz spre a avea o imagine asupra a ceea ce a însemnat dialectica dezluziei și a iluminării în acest voac al ideologiilor salvaționiste. În egală măsură, a susține precum d-l Iliescu, că divorțul său de comunism datează din 1971, ridică o serie de probleme de credibilitate politică: dacă lucrurile stau într-adevăr astfel, ne întrebăm de ce nu și-a manifestat domnia sa această convingere printr-un gest elementar, precum acela al refuzului de a deveni secretar cu problemele politico-ideologice al județului Timiș. Că părăsirea voluntară a virfului nomenclaturii era posibilă la acea dată și fără riscul anihilării fizice, se știe din cazurile unor Alexandru Bărlădeanu, ori Karoly Kiraly. Personal, înclin să cred că este vorba de o raționalizare tardivă a unei înfringeri personale, precum și de o ajustare convenabilă la o dimensiune a realității românești de astăzi care ar fi fost de neconceput pentru un activist de partid în acei ani: anume o stare de spirit deschis anticomunist în clipa de față care îi interzice d-lui Iliescu asumarea manifestă a opțiunilor sale latente.

DEMARCAREA retorică de comunism, disprețul afișat față de valorile care au guvernat și ruinat organismul social vreme de mai bine de patru decenii, îmi par simple artificii menite să salveze o tot mai vulnerabilă aparență democratică. Pentru că, a devenit tot mai clar, regimul actual din România a adoptat și se servește continuu de tehnici din recuzita acelor dictaturi de masă pe care ilustrul filosof politic J. L. Talmon le numea *democrații totalitare*, respectiv dictaturi bazate pe entuziasm popular (v. J. L. Talmon *The Origins of Totalitarian Democracy*, New York: Praeger, 1960, p. 6). Propagarea unui sens al solidarității organice înrădăcinat în nostalgia ancestrală, cultivarea *ad nauseam* a sentimentelor de teamă în rîndurile unei populații tot mai frustrată și ca urmare tot mai resentimentală, anatimizarea intelectualilor și eradicarea principiului diferenței și al alterității, toate acestea sînt utilizate spre a obține un consens majoritar în numele

căruia se poate fonda o dictatură. În cazul specific al României, prin exploatarea fondului de disperare și ignoranță al unei populații extenuate deopotrivă fizic și psihic, se poate institui cea de-a cincea dictatură: cea a „despotului blind” (primele patru — carlistă, gardistă, militară și comunistă — derulîndu-se între 1938 și 1989). Instrumentul favorit al democrației totalitare este plebiscitul, organizarea de spectacole electorale în care masele li se fac promisiuni fantasmagorice în urma cărora liderul charismatic obține acel spectaculos triumf de care are nevoie pentru a-și consolida imaginea de democrat *sans peur et sans reproche*. Din acest punct de vedere, îndrăznesc să zăresc în alegerile din mai semnele unei tentații plebiscitare tot mai pronunțate în rîndurile Frontului Salvării Naționale. Mai mult, tragicele evenimente de la mijlocul lunii iunie, cînd un președinte legal ales s-a simțit impoternicit (de cine?) să convoace forțele extralegale și să le mulțumească afectuos pentru acțiuni punitive ce nu pot fi calificate decît ca ilegale, mă fac să cred că, împins de ambiții și terorizat de incertitudini, grupul hegemonic din F.S.N. a decis să inițieze un *Thermidor à la roumaine*: la urma urmei, toate revoluțiile au cunoscut situații în care o fracțiune încearcă să-și elimine concurenții și să-și solidifice puterea, chiar dacă ofranda pentru aceste fricțiuni de sus este plătită de mereu defavorizata și insultata „plebe”. Că există și un număr de exaltați intratabili printre radicalii revoluționari, este greu de contestat, dar a-i califica, fără nici o probă, drept elemente fasciste, aflate în solda unui Occident demonizat, ține de un raționament falacios. Stilul conspiratorial al actualei conduceri este astfel principalul responsabil pentru maladija proliferare a teoriilor conspirative în publicistica românească (spre a nu mai vorbi de hiperactiva subterană a rumorilor). Însănătoșirea climatului civic este imposibilă cîtă vreme oamenii sînt convinși, și nu fără motive întemeiate, că securitatea continuă să-și fească pinza de păianjen, pregătindu-se pentru momentul unei singuroase revanșe.

Tragedia este că, din interviul publicat în *România literară*, nu reiese cîtuiș de puțin că dl. Iliescu ar fi conștient de imensul anacronism al bonapartismului balcanic în statu nascendi la a cărei geneză a contribuit și contribuie în chip decisiv. Reacția sa la o serie de chestiuni pe mucle de cuțit este mai degrabă ofensivă și chiar obstructionistă, neoferind nici o punte reală pentru un dialog cu forțele care se indolesc de înțelepciunea invitării batalioanelor de asalt în Capitală pe 14 iunie. Aș aminti, în acest context, că Michel Tatu, veteranul jurnalist de la *Le Monde* și unul dintre cei mai avizați sovietologi occidentali, analiza recent evenimentele din iunie din România și ajungea la dezolantă concluzie că, departe de a emula neoleninismul gorbaciovist, dl. Iliescu și aliații săi par să combine metodele fascismului timpuriu (escadroanele teroriste) cu cele ale stalinismului tîrziu (persecuția minorităților și în primul rînd a intelectualilor). În același sens, este cel puțin stranie insistența d-lui Iliescu asupra necesității unei structuri de partid care să evite jocul liber al fracțiunilor. Și la acest capitol, îmi pare, domnia sa se află cu mult în urma amicilor săi spirituali din celelalte state foste sau încă socialiste.

Criza pe care o traversează România este în bună măsură legată de pattern-urile mentale ale celor care o guvernează în clipa de față. De aici și lipsa lor de remuscări în raport cu inițiative care au indignat o omenire întreagă. Oricît de dezagreabilă ar suna pentru unii dintre ei exigența de a-și explica raporturile cu ideologia și structurile comuniste, este vorba de o revendicare menită să ducă la o prea mult aminată normalizare a vieții politice. Nu de precizări fastidioase și formulări sibilnice este nevoie, ci de o regenerare a discursului politic a cărui premisă este abandonarea logicii de cazarmă în favoarea unei culturi a toleranței. Cînd Liviu Ioan Stoiciu își intitulează un editorial din *Contrapunct* „Jos minciuna oficială!”, el captează întreaga tensiune a unei societăți scîndate, bolnavă de neîncredere și adînc dezgustată de atîtea putrede legende. Din nefericire, se pare, în cazul multor români, și nu mă refer numai la intelectuali și studenți, stării de grație i-a urmat starea de greață, un fenomen care nu pare să fie prea clar înțeles de actualii lideri. Pe de altă parte, ținînd cont de anemia resurselor interne ca și de efectul contagios al schimbărilor externe, este probabil că abisul dintre actualii guvernanți și tot mai mulți guvernați nu va conțeni să se adîncească. În atari condiții experimentul democrației totalitare se va dovedi o futilă tentativă de a înșela istoria, iar promotorii săi, astăzi convinși că sînt emanația revoluției, se vor înțîlni, intrigați și neputincioși, cu acea spontaneitate a revoltei pe care au crezut pentru o clipă că o pot sugruma.

Vladimir Tismăneanu

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu

Secretariat: Andriana Flanu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 interioare 1001, 1238). Critică: Alex Ștefănescu (interior 2602). Poezie: Constanța Buzea, Ion Horea (interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, C. Toiu (interior 1736). Arte: Valentin Silvestru, Eugenia Vodă (interior 1736). Externe: Adriana Bittel, Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Olga Andronache, Mihai Grecu, Octavian Telceanu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu, Silvia Zabarcencu (interior 2024). Stenodactilografie: Elena Mareș, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159).

Redacția: București, Piața Presel Libere nr. 1, poarta B1-B2, telefoane 17.60.10, 17.60.20 și 18.20.30. Administrația: București, Calea Victoriei 120, telefon 50.74.96. Abonament: 3 luni — 91 lei; 6 luni — 182 lei; un an, 364 lei. Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA — sectorul export-import presă, P.O. Box 12—201, telex 10876, prsfir București, Calea Griviței 64—68. Tiparul: Combinatul Poligrafic București.